

Denne fil er downloadet fra
Danmarks Tekniske Kulturarv
www.tekniskkulturarv.dk

Danmarks Tekniske Kulturarv drives af DTU Bibliotek og indeholder scannede bøger og fotografier fra bibliotekets historiske samling.

Rettigheder

Du kan læse mere om, hvordan du må bruge filen, på
www.tekniskkulturarv.dk/about

Er du i tvivl om brug af værker, bøger, fotografier og tekster fra siden, er du velkommen til at sende en mail til *tekniskkulturarv@dtu.dk*

1
SVERGE

INDUSTRI-
FORENINGEN

x 2707.

241

739 51 St. f.

~~73033~~

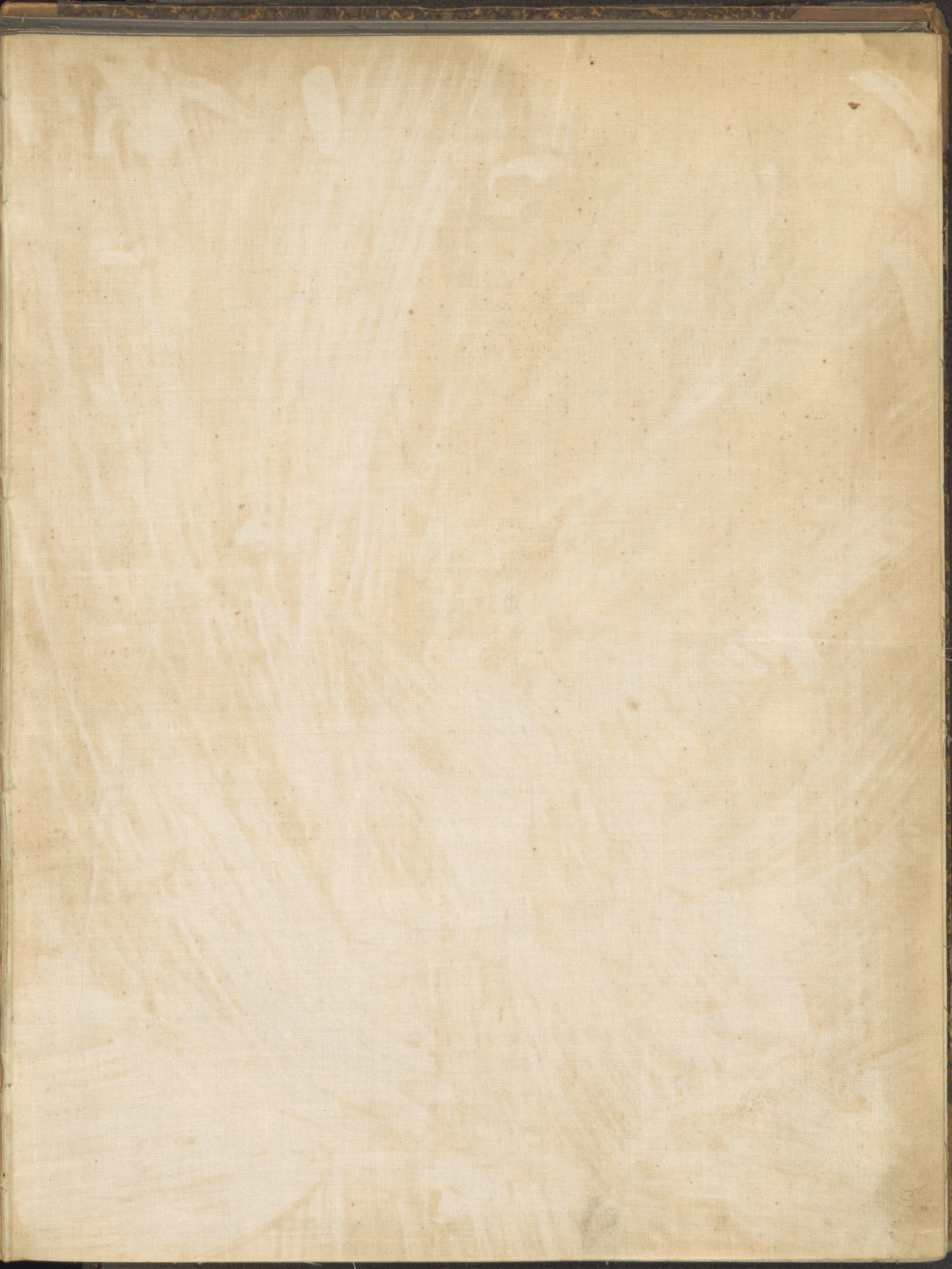

Kun til brug på DTU Bibliotek

DTU Bibliotek
Danmarks Tekniske Informationscenter

Af bevaringsmæssige hensyn
er det ikke tilladt at fotokopiere
eller skanne sider fra denne bog.

DTU Bibliotek
Danmarks Tekniske Informationscenter

Pl. I.

NEPTUNUS,

BRONSSTATY AF A. DE FRIES.

31-7-(B)

BRONSARBETEN

AF

ADRIAN DE FRIES

I

SVERGE

SÄRSKILDT Å DROTTNINGHOLM

EN KONSTHISTORISK UNDERSÖKNING

AF

DR JOHN BÖTTIGER

VID NATIONALMUSEUM

INDUSTRI-
FORENINGEN.

*Jeppé: Hvis jeg endnu ikke havde
disse fire Rigsdaler, skulle jeg
ogsaa bilde mig ind at det var
en drøm.*

HOLBERG.

STOCKHOLM

TRYCKT I CENTRAL-TRYCKERIET

1884

8-7-18

A. D. R. I. A. N. I. E. S.

TILL MIN SVÄRFAR

GROSSHANDLAREN E. BRODDELIUS

MED SONLIG TACKSAMHET

FRÅN

FÖRF.

N:o 116

JILL

FÖRORD.

Förf. hembär härmed sin vördnadsfulla tacksägelse till alla dem, som gått honom till handa med upplysningar vid utarbetandet af efterföljande undersökning.

Att materialet är svårtillgängligt och vidt kringspridt torde måhända i någon mån förklara luckorna i framställningen. De icke tryckta källorna återfinnas hufvudsakligen i Kongl. Riks- och Kammararkiven i Stockholm (= R. R. A. och R. K. A.) äfvensom i Husgerådskammarens arkiv darsammastädes; f. ö. å Universitetsbiblioteket i Upsala samt å Kongl. Biblioteket i Köpenhamn och i Danska geheimearkivet.

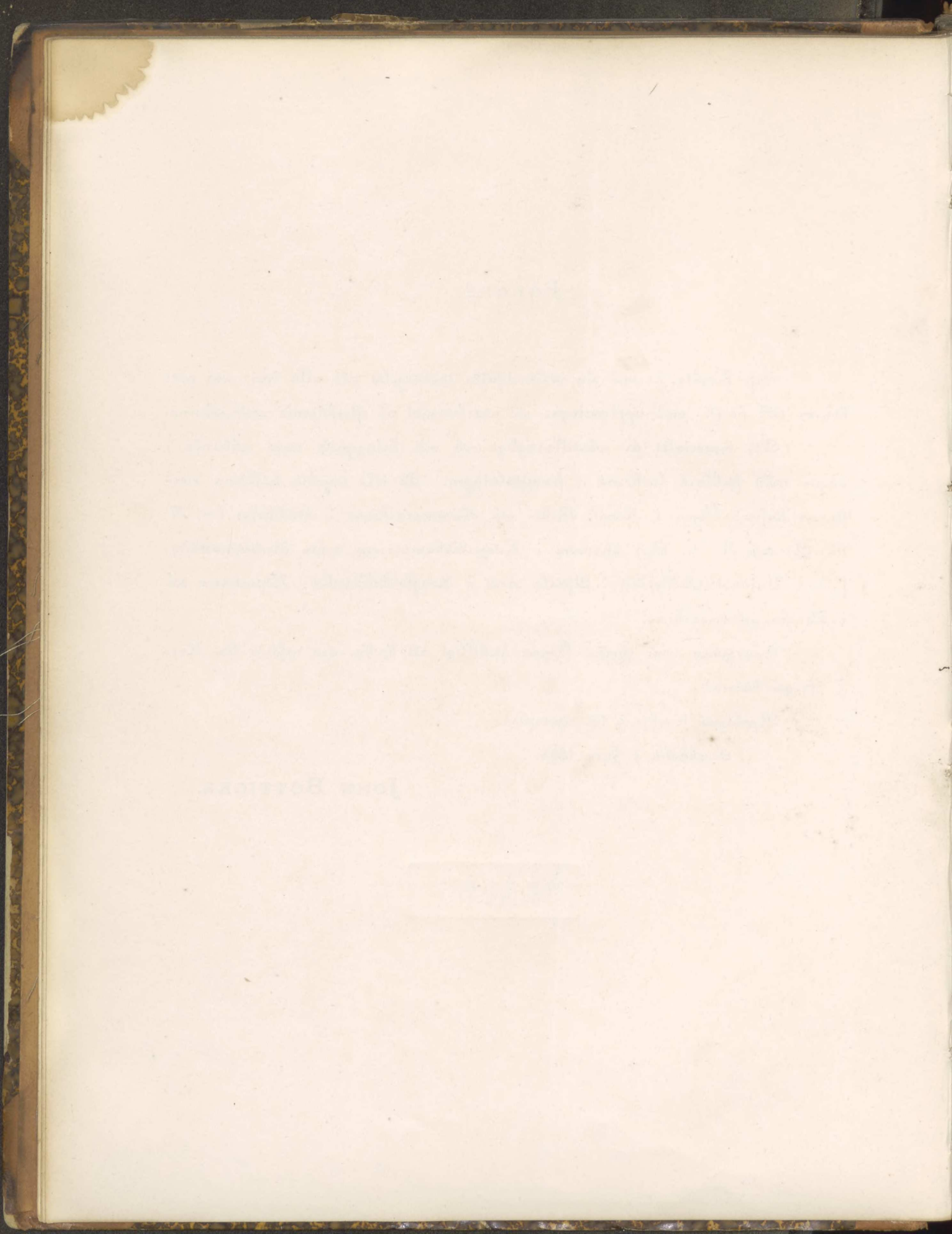
Ljustrycken, som tyvärr lämna åtskilligt att önska, äro utförda hos Herr J. Jaeger härstädes.

Upplagan tryckes i 150 exemplar.

Stockholm i Juni 1884.

JOHN BÖTTIGER.

INNEHÅLL.

Inledning om figurernas uppställning å Drottningholm	Sid. 1
Fontänen på Fredriksborg	» 10
Bronser i Rudolf den andres och Drottning Kristinas samlingar	» 27
Fontänen i Wallensteins slott.....	» 29
Adr. de Fries' arbeten för Kejsar Rudolf, jämte andra konstverk af samme mästare.....	» 33
Ett par anmärkningar om Adr. de Fries' konst	» 35

Bilagor:

Bil. Lit. A. Utdrag ur Drottningholms-inventariet 1744	» 43
Bil. Lit. B. » ur » » 1777	» 45
Bil. Lit. C. Jämförande tabell öfver bronssamlingen under olika år	» 47
Bil. Lit. D. Utdrag angående Fredriksborgs-fontänen.....	» 49
Bil. Lit. E. Beskrifvande förteckning öfver Adrian de Fries' arbeten i Sverge	» 51
Bil. Lit. F. Om Georg Labenwolffs fontän på Kronborg	» 56
Bil. Lit. G. Om transporten af konstkammaren från Prag	» 57
Bil. Lit. H. Utdrag ur inventariet öfver Drottning Kristinas samlingar	» 61
Bil. Lit. I. D:o D:o på franska	» 63
Bil. Lit. K. Alfabetiskt namnregister	» 67

Pl. II.

A.

HERKULES OCH DRAGEN,

B.

PSYCHE BUREN AF AMORINER,

BRONSGRUPPER.

För svenska konstens utveckling eller — kanhända rättare — för utvecklingen af konstförhållandena i Sverge har Carl den tiondes Enkedrottning Hedvig Eleonora en vida större betydelse än både den firade Kristina och konung Carl Gustaf själf. Enkedrottningens under en lång lefnad fortsatta mæcenatskap har haft det mäst gynsamma inflytande på uppväckande af konstsinne och konstskicklighet i vårt land.

Hon härstammade från en af smak och vittra intressen utmärkt släkt. Farfadern, hertig Johan Adolf af Holstein-Gottorp († 1616), var en mångkunnig herre, hvilken mycket gynnade de lärde — och såsom orden lyda i en gammal krönika¹ — »aus Liebe gegen die freyen Künste und Tugend mit grossen Unkosten eine treffliche Bibliothec angeordnet hat». — Hos hans son, Enkedrottningens fader, hertig Fredrik den tredje († 1659), möter man renässanstidens båda hufvudlidelser — libri et murare — fullt utvecklade; därtill konstsinne, vetenskapliga intressen, praktlust och håg för resor. Det är från honom Carl den tiondes Drottning fått sin begåfning i arf.

Hertig Fredrik berömmes som en god regent, men framför allt var han konstvän och vetenskaplig amatör.² Han tillbygde sitt slott, inredde rid- och dansbanor, audienssalar o. s. v. samt anlade en konstkammare, som dock enligt författarens utsago i den ännu qvarvarande katalogen³ var »mehr eine Natur- und Rariteten- als Kunstcammer, en egenskap, som den f. ö. delade med många andra på den tiden. Kring Gottorps slott uppstodo äfven under hans ledning praktfulla trädgårdar, hvarest odlades en mängd främmande växter. Isynnerhet var den s. k. lustgården vida beryktad för sina »alleer, hæcker, boscager, terrasser, parterres, statyer, cascader, vandspring, fiskedammar, lysthusen, cabinets og andre yndige og angeneme retraiter».⁴

Det saknar icke sitt intresse för Drottningholms historia att läsa beskrifningen⁵ öfver den samma. Herkulesgruppen, uppställd som fontänfigur i en dam midt i trädgården,⁶ en lång för perspektivets skull anlagd passage, här och där kringströdda mindre dammar, klipta häckar och mörka

¹ Kurzer Begriff einer Holsteinischen Chronie — — — aufs Kurtzeste zusammengetragen durch A. O. (Adam Olearius) 1674.

² Han älskade isynnerhet matematik samt uppfann den stora himmelsglob, som länge var en af slottets märkvärdigheter (nu i Ryssland).

³ Die gottorffische Kunst-Cammer — beschrieben durch Adam Olearium, 1666. Det *etnografiska* elementet var isynnerhet starkt representeradt.

⁴ De Thurah. Den danske Vitruvius T. II. s. 251.

⁵ Olearii o. a. Chronie s. 136.

⁶ Afbildad i E. J. de Westphalen Monum. Inedita rerum germanicarum, præcipue Cimbricarum Lips. 1743. T. III. 326, graverad af Fritsch.

idegranar o. s. v., alt leder tanken till det svenska lustslottet vid Mälaren så som det ordnades af furstedottern från Gottorp. »Hennes Majestät Riksenkedrottningen» kunde från slottsfönstren på Drottningholm återfinna och fröjda sig öfver många likheter med barndomshemmet. Att dessa förefinnas har man helt säkert att tillskrifva hennes eget personliga deltagande.

Hedvig Eleonoras betydelse för konstutvecklingen i vårt fosterland börjar egentligen först några år efter Carl Gustafs död. Under den tid, då hon deltog i förmyndarregeringen för sin son, var hon visserligen i beröring med åtskilliga konstnärer, men dock till en början icke mera än andre af samtida store. Sålunda anlätade hon under 1661—62 »Kungens i Danmæck konterfeyare Abraham Wuchters», den hon redan under flera föregående år mycket användt.¹ Ett par år senare gaf hon miniatyrmålaren Pierre Signiac i uppdrag att afmåla de potentater och furstar han under en färd i Tyskland anno 1665 kunde påträffa² o. s. v. Men först efter förmyndarregeringens slut synes hon fått mera tid att egna sig åt sitt konstintresse.

Dess utveckling står i närmaste samband med hennes storartade bygnadsföretag. Sedan hon 1661 tillhandlat sig Drottningholm och 1669 Ulriksdal³, båda af Magnus Gabriel de la Gardie, är det närmast dessa och andra inom lifgedinget liggande slott⁴ hennes verksamhet omfattade. För underhåll och förbättring af det, som fans, och för storartade nya anläggningar inkallade eller använde hon en hel skara konstnärer och konsthandverkare, såsom målare, bildhuggare, medaljörer, konstväfvere, vattenkonstmästare och trädgårdskonstnärer.⁵ Tarfvades det, sändes dessa omkring i Sverge eller utomlands att hämta goda material eller göra studier och fingo alltid Enkedrottningens rekommendation och reseunderstöd med på färden.⁶ Hedvig Eleonoras konceptsamling innehåller talrika vittnesbörd om hennes frikostighet och godhet mot dem hon använde i sin tjänst.⁷

Det nämndes, att hon år 1661 tillhandlade sig Drottningholm af gref Magnus Gabriel de la Gardie. Denne ädling hade 1652 i utbyte mot Räfsnäs lämnat gården åt pfaltzgreffen Carl Gustaf, hvilken åter öfverlätit honom till sin syster Maria Euphrosyna.⁸

Det anno 1652 den 30 Juni afslutade slottsinventariet⁹ låter ej förmoda någon lyx på stället. Af konstsaker finnes als intet omnämndt. Förteckningen upptager endast möbler, husgeråd, fiskredskap och några ekonomibyggnader. Under den följande tiden företogos också förbättringsarbeten inom hufvudbyggnaden, »stenhuset» som det i allmänhet benämnes.

¹ Jfr Hofmarskalken C. Chr. Lützows räkenskapsbok för Hedvig Eleonora (K. K. A.) samt F. R. Friis: Danske saml. s. 150, och H. E. K. 1662 ²⁷/₃ (pass för Abrah. Wuchters att resa tillbaka till Danmark).

² H. E. K. 1665 ¹⁴/₁₀. Rekommendationsbref för P. Signiac.

³ Så hette slottet först efter 1684. Jfr H. E. K. 1684 ²⁹/₈. Carl den elftes i späd ålder afidne son Ulrik föddes där den 22 Juli detta år.

⁴ Strömsholm, Vadstena.

⁵ Exempelvis, ur Konzepten, utan alla anspråk på fullständighet: 1678 ²⁷/₁₁ fullmakt för målaren H. G. Müller; 1685 ¹/₉ målaren Sylvius inkallad från England genom envoyen Leijonberg; 1669 Nicolaes Millich inkallad från Antwerpen; 1677 ¹⁵/₄ fullmakt för Abraham Caesar Lamoureux; 1681 ³/₃ fullmakt för Burchard Precht, båda som bildthuggare;

1678 fullmakt för medaljören Antonio Meibuss (?);

1672—73 ¹³/₁ passbref för konstväfvere Georg Voigdt med familj från Stettin;

1670 ¹²/₁₀ antagningsbref för Matthias Holl som konstmästare vid Jacobsdal. 1683 för Louis de Cussy, vattenkonstnär, samt en fransk trädgårdsmästare, »jardinier-fleuristen» Sebastian Lincell.

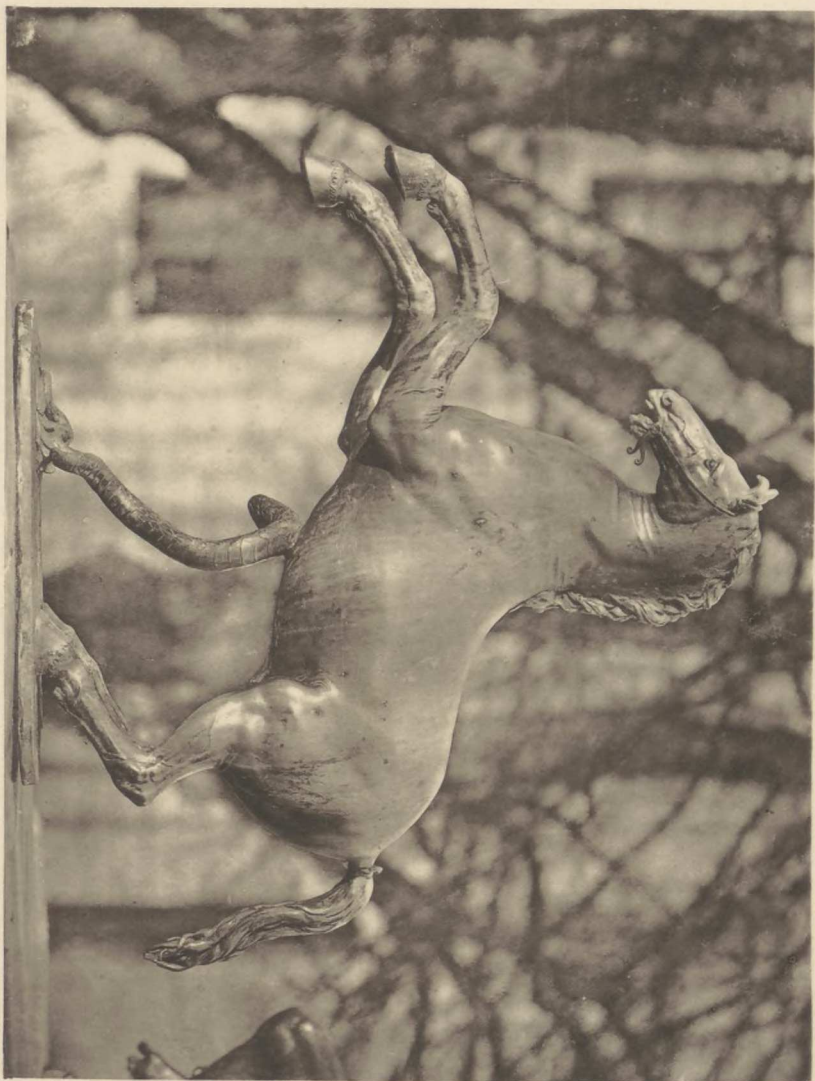
⁶ 1683 ¹⁷/₄ Millich och Brokamp 60 DS. att resa till Kolmorden och utse marmor;

1676 ¹³/₁₀ respengar för trädgårdsmästaren vid Jacobsdal att fara till Holland och köpa träd m. m. till växthusen o. s. v. o. s. v.; 1678 ³/₅ handbref och rekommendation till Drottning Kristina för Nikodemus Tessin d. y. 1000 DS. i respengar.

⁷ Pensioner åt älderstigne konstnärer, bröllops- och begrafningshjälp, byggnadsunderstöd åt i hennes lifgeding belägna kyrkor o. s. v.

⁸ M. G. de la Gardies handl. i K.R.A. Carl Gustafs bref om bytet är dateradt Borgholm ²⁸/₃ 1653. Bekräftades af honom som konung genom bref dat. Dalarö ⁹/₇ 1655.

⁹ I M. G. de la Gardies handl.

A.

B.

Pl. III.

BRONSSTATYETTER

AF

A. DE FRIES.

Målare (Valery och Måns kallas de) arbeta i »stora salen»; andra handtverkare aflönas för att kläda med tapeter och gyllenläder.¹ Så synnerligen betydliga voro väl emellertid ej dessa arbeten att döma af ett nytt inventarium, upptaget den 17/2 1661, sålunda kort innan Enkedrottningen öfvertog Drottningholm. Detta inventarium² omtalar utom vanligt bohag gyllenlädersstolar, altartafla i kapellet, altarkläde, ringklocka i tornet. Dessutom ladugård, djurgård och en trädgård, i hvilken nämnes »ett gammalt vatnverk».

Om det äldre Drottningholms utseende känner man ingenting närmare. Den gamla stenhusbygningen som kung Johan III lät uppföra genom Wilhelm Boy omkring 1580, nedbrann nämligen år 1661. Uppgifterna om tiden för branden äro f. ö. något olika. Att döma af ännu kvarvarande bygnadsräkningar³ synes emellertid sannolikast, att branden ägt rum den 31 Dec. år 1661 samt att man börjat lägga grunden till det nya slottet under våren 1662 (enligt en uppgift den 27 April). Ett rörligt lif utvecklade sig snart härute. Soldater, stundom ända till ett par hundra man, användes vid nybygget. Dalkarlar kommo om våren ned från norden, gjorde kontrakt om dikning och trädgårdsarbete samt drogo på senhösten åter hemåt. Samfärdseln med Stockholm var liflig, då alt bygnadsmaterial utfördes sjöledes på skutor och båtar. Kring Drottningholm uppstod så småningom en liten koloni. Säkerheten var ej synnerligen stor — bojor att castigera olydnaden med är en i räkenskapen ofta återkommande utgift. Men så rådde också stor fattigdom bland arbetarne, af hvilka somliga gingo »heel nakne», men därför också gång på gång plundrade sandskutorna på segel och tåg. Hvarje dag hölls bön af en soldat. Folket sattes i godt lynne genom gåfvor och extra förplägingar, isynnerhet bestående i »spijsöhl» — en vara, som äfven understundom användes till aflöning. Arbetet begyntes med nedbrytande af de gamla murarna, hvilka delvis användes för den nya bygningen. Materialet hämtades f. ö. från olika håll — kalk från Åland, Liffland och Gotland; tegel från Strömsholm och Väntholmen; sandsten (s. k. blåsten) från Gotland, dit löjtnanten, manhafftig Niels Galle år efter år gjorde turer med kronans boyort »Flyg opp». Ekvirke kom från Vestervik, bräder från Roslagen och Helsingland o. s. v. Vid arbetet voro anställda personer af olika nationaliteter — såsom tyskar och holländare, fransmän och italienare, om hvilkas försök att sammansmälta de resp. modersmålen med svenska språket ännu räkenskapernas verifikationer bära vittne. Öfverinseendet öfver det hela hade, som bekant, Nicodemus Tessin d. ä., om hvars deltagande i arbetets minsta detaljer (t. ex. med ritningar till listverk, dörrar och piedestaler) bygnadsräkningarna år efter år lämna intressanta upplysningar. Han hade till en början i lön som »Arkitektör» 100 dukater årligen. Bland handtverkare finnas oftast nämnda bygmästaren Denitz, murmästaren Anders Fisker (han hette egentligen Andreas Fischer), stenhuggaren Johan Kiöpke, stuccatoerne Carove, hofsnickaren Lucas Meilandt samt senare steinmetz Chr. Edther. Det var af dessa och deras oftast namngifne gesäller och svänner Drottningholms nya bygnad uppfördes. Längre fram inkallades, som vi ofvan antydt, förnämligare konstnärer för utförande af finare dekorationsarbeten inom och utom slottet.

De större bygnadsföretagen vid Drottningholm voro omkring 1685 afslutade. Sedan ett par år arbetade man med ordnandet af lustgården kring slottet. I April 1683 skref Enkedrottningen till marquis de Feuquiére samt bad honom anskaffa en god trädgårdsmästare och en skicklig fontäniör, eller konstmästare, som det hette på den tiden. Den förre skulle »scavoir bien tracer et accommoder selon les desseins les parterres en broderie etc.; den senare borde äga beaucoup de connoissance et d'experience dans son metier, tant pour la conservation des reservoirs que pour la conduite des eaux et qu'il seache bien fair jouer les eaux, de toute sorte de manières.» Båda skulle

¹ Peder Oluffsens räkenskaper 1653—54. M. G. de la Gardies handl. K.R.A.

² Arfsdelningskommissionens handlingar 1724—1726. K.R.A.

³ I K.K.A. Jfr anteckningar om Drottningholm i Palmsköldska saml. å Upsala bibliotek.

medföra hvar sin gesäll samt komma så snart som möjligt; i all synnerhet fontäniören.¹ I sitt svar har Feuquière medsändt några nya planer till trädgården af den bekante Le Nôtre. Drottningen beklagar i ett senare bref,² att hon ej kan använda dem, då arbeten i enlighet med en efter det hela lämpad plan redan under tvänne år pågått i hennes lustgård. På hösten anlände fontäniören till Sverige.³ Från följande år, 1684, uppföres han på Drottningholms stat med 700 DS. i lön; gesällen hade 200 i samma mynt. Denne »konstmästare» — han hette f. ö. Louis de Cussy — stannade i Sverige till slutet af år 1690. Åtminstone finnes han ännu detta år upptagen bland vid slottet anställda personer. Det är också egentligen under denna tid, som arbetena med anordnandet af vattenverken vid Drottningholm pågå.

Man kan icke skildra dessa arbeten utan att nämna namnet Nicolaes Millich, en bildthuggare från Antwerpen, som i Drottningholms historia innehar ungefär den plats Lorenz Sweiss hade hos Christian den fjärde på Fredriksborg, ehuru hans begåfning var betydligt mindre. Millich inkom till Sverige redan 1669.⁴

Konstnärens första arbete synes bestått i den plastiska dekorationen af Drottningholms trapphus. Men han anlätades i ö. för uppgifter af ganska olikartad beskaffenhet. Det är emellertid först några år senare, som han för oss får intresse; nämligen då han i Juli 1682 åter befinner sig i Sverige, som man af räkningar och memorial kan se, inkallad för anordnande af de plastiska prydnaderna i lustträdgården vid Drottningholm.⁵

Under åren 1683 och 1684 skickas han och stenhuggaren Brokamp upprepade gånger till Kolmorden för att utse marmor.⁶ Konstnären hade då diverse arbeten under händer,⁷ som varit

¹ H. E. K. 1683 ¹⁷/₄.

² o. a. st. 1683 ⁴/₈.

³ Hans och gesällens resa betalas med 84 dukater. H. E. K. 1683 ²⁵/₁₀.

⁴ Hans fullmakt är af den 24 Sept. 1669. H. E. K. 1683 ²⁵/₁₀.

En atelier uppsattes för honom å Riddarhusplatsen i Augusti 1669, (Drottningholms räkenskap 1669 verif. 290).

⁵ Angående Millichs föregående verksamhet hafva vi antecknat följande:

Då han 1669 inkallades, hade han 360 DS. i lön samt från 1671 140 DS. i hushyra. Han utförde först 4 marmorstoder, framställande Pallas, Thalia, Erato och Urania för Drottningholms vestibul, jämte de »gamla götiska konungars» bröstbilder.

Vid sitt första besök användes han också vid Jacobsdal, för hvars orangeri han utfört åtskilliga statyer (H. E. K. 1675 ¹⁶/₁₂).

Efter 1676 lämnade han för någon tid Sverige. Hösten 1680 är han åter här. Mellan gouvernören Carl Gyllenstjerna å Enkedrottningens vägnar och konstnären uppgjordes nu ett nytt kontrakt »wegen verfertigung einiger vornehmen Statuen». Dessa, som uppräknas, voro Clio, Calliope, Euterpe, Polyhymnia, Melpomene och Apollo i samma storlek som de å Drottningholm i trapphuset redan uppsatta 4 statyerna. (H. E. K. 1680 ⁹/₉.) Arbetet finge utföras i Holland, men skulle på konstnärens risk och kostnad aflämnas i Stockholm inom 3 års förlopp. För hvarje staty var priset 1800 DK. med vissa modifikation, beroende på kursen. Till inköp af marmor erhöi han en vexel å 200 R. Th. Enkedrottningens pass und geleitsbrieff för Millich på resan till Holland och Brabant är af den 14 Sept. 1680 (H. E. K. s. år och dag).

Men redan 1682 är konstnären åter i Sverige. Då gifves nämligen befallning att bygga ett laboratorium för bildhuggaren Burchardt (Precht) samt bildtstatuarien Millich (H. E. K. 1682 ¹⁸/₇).

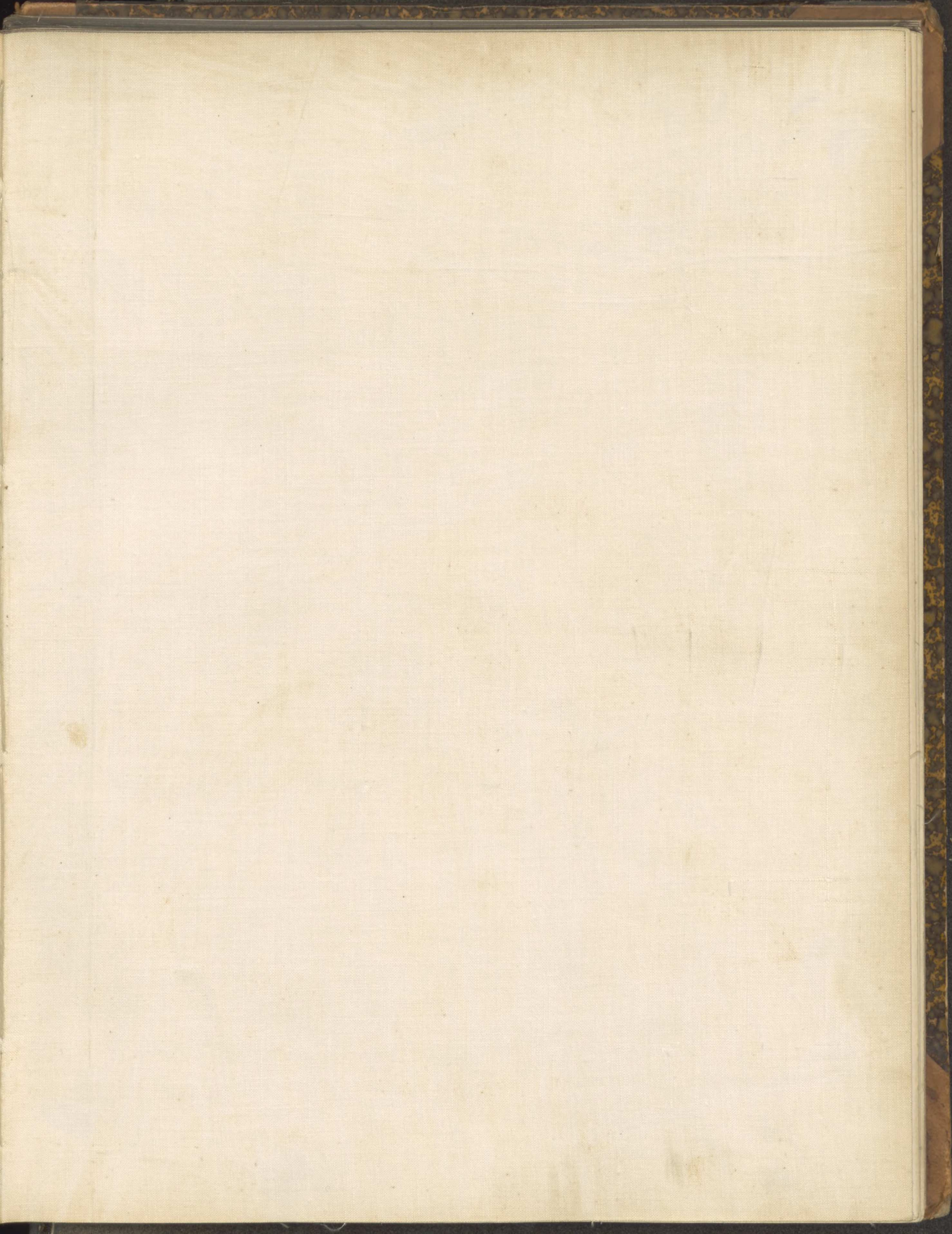
(Precht blef antagen till bildhuggare anno 1681 ³/₃.)

I Okt. 1683 skrifver Enkedrottningen till gouvernören: alldenstund Wij — . med flith därhän syffta, at vårt huuss vidh Drottningholm med den dersammastädess nyligen anlagde trädgården medh dess nödvändigheter och zierather ju förr ju heller måtte bringass till den åstundade perfection, och derhoos nödigt vara vill att vår Statuarius Millich dhe begerthe statuer och beläten, större och smärre, här i Stockholm nu öfver vintern må förfärdiga — — — så gifves honom 360 DS. i lön och 140 DS. i hushyra såsom han haft åren 1671—1676. För år 1684 är Millich också uppförd med ofvannämnda aflöning å Drottningholmsstaten.

⁶ I April 1683: Millich och Brokamp till Kolmorden (H. E. K. 1683 ¹⁷/₄; respengar: 60 DS. (1683 års Hoffcassabook fol. 537).

⁷ Både 1683 och 1684 finnas K. Bref angående betalning af marmor för Drottningholm. 1683 ³¹/₃ (H. E. K.) till Millich för 12 st. byster och ett stort hvitt marmorblick 390 DS.

1684 ¹²/₄ (H. E. K.) om 290 DS. till Millich för marmor »som Wij i nådher äro sinnade att employera till dhe fontainer vid Drottningholm». — — —

PL. IV.

A.

ACTAEON,

BRONSSTATY AF A. DE FRIES.

B.

BACCHUS OCH SATYRGOSSE,

BRONSGRUPP AF A. DE FRIES.

afsedda till en stor springbrunn af marmor, hvartill han skulle utföra figurerna. Men af för oss okänd anledning har en ändring vidtagits i den ursprungliga planen.

Millich hade sålunda redan fulländat en del af detta arbete, särskildt en stor staty af hvit marmor¹ jämte 14 drakhufvuden, då Enkedrottningen gaf befallning att öfverflytta en Herkulesgrupp jämte åtskilliga andra bronser från Ulriksdal till Drottningholm.²

Under dessa år fortgingo emellertid fontäniörens arbeten med nedläggning af rörledningar o. d. för kaskaderna i trädgården, och i den mån denna närmar sig sin fullbordan prydes den också med en hel del *metallbilder*. Några (9 st.) af dessa kommo från Gripsholm (jfr Drottningholms räkenskap 1683, verif. 404). De afsändes af Johan Westphal på Enkedrottningens befallning till Millich den 20 Nov. d. å., andra hämtades såsom nämndt från Ulriksdal. Vi kunna genom räkenskapernas anteckningar om utgifter till piedestaler veta, när uppsättningen skedde, och betraktar man härtill något närmare de af Wilhelm Swidde under åren 1690—1694 stuckna gravyrerna öfver Drottningholm (i Dahlbergs *Suæcia antiqua et hodierna*), möter det icke håller någon svårighet att säga, *hvilka* bilder det var, som vid de särskilda tillfällena uppsattes. De äro nämligen å gravyrerna i detta oskattbara verk allesammans återgifna med en trohet, som vanligen genom de lokala antydningar, hvilka åtfölja äldre, mera omständliga verifikationer, till fullo kan kontrolleras.

Sålunda uppsattes 1684 de fyra metallbilderna, som stå i hörnen rundt om stora parterren, d. v. s. Bacchus, Laokoon, Apollo och Neptunus, de samma som ännu i dag stå där,³ och år 1685 två metallbilder »på hörnen jämte nedersta trappan på lägsta terrassen emot parterren».⁴ Gravyren visar en brottaregrupp samt Venus och Adonis, båda ännu på samma plats.

År 1686 voro äfven de båda bronserna vid nedgången å andra sidan om Herkules-fontänen — en flodgud och en nymf — uppsatta.⁵ Samma år blefvo äfven de båda tritonerna, som nu äro sammanförda kring nyssnämnda fontän, placerade på små fotställningar i två nu igenlagda dammar, som då för tiden befunno sig å ömse sidor om nedgången från slottet.⁶

Under hösten af detta år var man också sysselsatt med arbeten för uppsättning af Herkulesgruppen — såsom pålning, kranens förfärdigande o. s. v. Själfva fotställningen blef vid denna tid ditsatt, ehuru den snart åter måste nedtagas. Förmodligen visade sig redan nu, såsom längre fram, svårigheter, beroende på den vattensjuka marken (som bekant har trädgården ursprungligen varit ett

¹ I resol. af år 1686 i Juli omtalas den såsom färdig året förut i Sept.; priset var 620 DS. Grön marmor uppköptes 1684 »för 400 DK. att brukas i stoora bassinen under den stoora hvijta marmorstatuen».

² Rækeninge van het . gene . (?) Nicolaes Millich statuarius gemacht end geleuert haft voor her Maj:st de Conninginne Weduwe op Drogningholm, sedert den 18 August tot den 29 Sept van jare 1684.

geleuwer(t) op Drogningholm tot de groote fontyn vierthien monster copper a 14 rex. d stuc met den marbel bedracht — 336 RD.

restoren (?) gemacht aen dry metallaeln belden en laets schoomacken en ferneisen compt — 100 RD. noch eenen Apollo van het slot laetz haelen, de arbeyder betaelt en laetz schon machen en fernissen compt — Rix. 10. vor vier Vasen te laeten schoon macken compt — Rix. 5. — — —

N. Millich.

ofvanstående 14 st. marmordrakhufvuden till vatnkonsten, 6 st. buster ute i store trappan och nedre förmaket sampt 4 st. malmstatyer uti Trädgården äro till Drottningholm levererade, som effter befallning attesteres. Stockholm den 22 oktober anno 1684.

K. Törnehjelm.

Ofvanstående drakhufvuden äro sedermera effter Hennes K. Maj:ts nådigste befallningh till Ulriksdahl lefvererade och deremoot *store Hercules medh åtskillige andre metallbilder till Drottningholm lefvererade».*

(Meddeladt af amanuensen Chr. Eichhorn.)

Härmed kan jämf. H. E. K. 1684 ³¹/₁₀ om betalning till Millich »aff 14 st. marmordrakhufvuden, 6 st. byster och 4 st. malmstatyer» m. m. med 885 RD. (1 RD. = 2 DS.)

³ 1684 års räkenskap fol. 99. Piedestalerna, efter Tessins ritning, kostade 466 DS. och voro utförda af mästern Anders Brokamp. — Kontraktet fol. 269.

⁴ 1685 års räkenskap, verif. n:o 257. De kostade 90 DS.

⁵ 1686 års räkenskap, fol. 110.

⁶ 1686 års räkenskap, verif. 194.

träsk). Sedan man arbetat på platsen under större delen af sommaren 1687, kom den stora bronsgruppen den 15 September lyckligen å sin pelare, hvilken då liksom ännu i våra dagar omgafs af 4 sittande nymfer eller »åhrsens tijder» som man plägade kalla dem. Folket, »som i stoort slag-regn arbetade», fick efter Hennes Kongl. Maj:ts nådigste förordning ett fat gammalt öl till uppmuntran.¹

Men under ännu flera år återkomma utgifter för Herkulesbrunnen — »stoore Herkules» gemmenligen kallad. Så uppsattes först senare åtskilliga dithörande dekorativa delar, såsom de fyra musslorna,² kring fotstälningen, som ofta måste lagas, då den sjönk ned i den vattendränkta marken och bräcktes. En gång — det var i November anno 1700 — måste man till och med nedtaga hela bronsgruppen.³

Omkring 1690 voro de större arbetena med vattenverken å Drottningholm afslutade. Nicolaes Millich återvände till sitt hemland redan 1687,⁴ och under loppet af året 1690 afreste också den franske »konstmästaren», som intill denna tidpunkt varit uppförd å Drottningholms stat.

För nu ifrågakommande uppgifter af plastisk natur använde Enkedrottningen, som vi redan sett, de båda bildhuggarne Precht och Schröder. Den senare har gifvit förslag till inrättande af ännu en stor fontän vid Drottningholm, den man ämnat uppsätta åt sjösidan. Arbetena å denna s. k. Neptuni bassin togo redan 1694 sin början och fortgingo långsamt under de närmast följande åren. Meningen var att uppställa en Neptunus, omgifven af tritoner, sirener, delfiner etc. Modellen utfördes af Schröder i trä och vax åren 1705 och 1706.⁵ Men de tunga olycksår, som nu följde för Sverge, hafva väl orsakat, att planen förenklades, och man åtnöjde sig med att i dammen uppställa en ensam Neptunus-staty af brons — den som ännu står qvar, fastän dammen igenlagts.

Jämte de 1702 uppsatta 4 metallvaserna⁶ var detta det sista bronsverk som Enkedrottningen lät föra till Drottningholm.

Emellertid funnos där tvifvelsutän under Hedvig Eleonoras tid ännu några flera bronser. Det synes också af räkenskaperna, men det är omöjligt att närmare bestämma något, då de korta uppgifterna ytterligare inskränkas af fukten, som i ostördt lugn förtär dessa handlingar; det kan ses också af gravyrerna i Svæcia antiqua, ehuru figurerna ej äro så tydligt utförda, att man skulle kunna våga med säkerhet angifva något. Man har dock en förteckning öfver dessa konstverk, uppsatt några år efter Enkedrottningens död, och denna handling omfattar tvifvelsutän icke något annat än hvad som funnits under Hedvig Eleonoras lifstid.⁷

Enligt detta dokument voro anno 1726 följande bronser uppställda vid Drottningholm:

Åt sjösidan midt uti en större parterr:

1. Neptunus, kolossal.

På den s. k. lilla borggården, å balustraden:

2. Merkurius med ett lejon.
3. Nessus och Herkules.

¹ Fotställningen var ganska dyrbar. År 1686 kostade den ensam 1150 DS. Den utfördes af Brokamp, som för arbete och uppsättning af det hela skulle erhålla 800 DS. (1687, verif. 151.) Han begärde 900, men fick den aftalade summan (Kongl. Resol. ¹⁹/₁₂ 1687) jämte någon gratifikation.

² Efter Tessins modell förfärdigade af Burch. Precht 1691; gjutna för 3200 DS. af Jonas Wulfben; omgjutna 1699 af Gerhard Meyer, emedan de voro för tunga. Den nya modellen var af Casp. Schröder.

³ Den uppsattes först 1701 på våren af mästare Jonas Silfverling och hans gesäller.

⁴ H. E. K. 1687 ⁴/₅, passbref för N. Millich.

⁵ Drottningholms räkenskap 1706, verif. n:o 213.

⁶ Drottningholms räkenskap 1702, verif. n:o 128.

⁷ Arfsdelningskommissionens Handlingar 1724—26. K.R.A.

B.

BROTTARE,

A.

LAOKOON OCH HANS SÖNER,

BRONSGRUPPER AF A. DE FRIES.

Pl. V.

4. Cupido, Ceres och Venus.
5. Minerva och Ignoravum.

I lustgården, å högra trädgårdsjärnporten:

6. Mercurius, som kröner ett lejon.
7. En liknande på andra sidan om bemålde port.

Vid porten å södra sidan:

8. En häst.
9. En dito.

Vid vestra hörnet i trädgården:

10. Bacchus, som gifver Cupido en vinranka.

I hörnet vid trappan:

11. Nereus med sin vattenkruka.
12. Salacia.

Vid hörnet åt sjön:

13. Apollo, som tager pilen ur sitt koger.
14. Tvänne romerske luctatores.
15. Laokoon.
16. Venus och Adonis.
17. Venus med en svan.
18. Flora (? enligt Swiddes gravyr var det en flodgud, hvilket också synes af inventarierna).
19. Herkules och draken.
- 20—24. De fyra årstiderna.
- 25—26. Tvänne liggande barn i två bassiner.
- 27—28. Tvänne tritoner i två d:o.
- 2 större och 2 mindre bronsvaser.

Altså ej mindre än 28 bronsstatyer. Och ändå var ej detta alt. Förrådet innehöll tvifvels- utan ännu flera. Det framgår af följande anteckning: ¹

»In einem gewölbe nach westen: König Gustav Adolphs Brustbild mit dem piedestall; von metall. König Carl X Brustbild von metall nebst dem piedestall. ²

10 Stück gegossene Metallenbilder, unterschiedl. posituren —. Menschen Leuwen und andere Thiere — — —. Zum garten gehörig — — —. 2 stück 4-kantete taffeln von metall, getriebenes arbeit, unterschiedliche historien präsentirende — — —.

Eine owale metallen taffel mit Leuwen, getrieb. arbeit.

4 grosse blecherne futteralen mit unterschiedl. bildern und figuren, auch anderes geräthschafft von metall, welches allegesampt zu den fontänen und wasserkunst — — — im garten gehörig sein soll.» — — —

Det är ur flera synpunkter att beklaga, att denna specifikaion ej är mera noggrann. Som den nu är, kan den endast gifva sannolikhet för antagandet, att de i senare inventarier ³ öfver Drott-

¹ Arfsdelningskommissionen 1724—1726. K.R.A. n:o 61. Inventarium mit beijgefügter Taxation — —. Drottningholm im Julii 1719, s. 89.

² Båda dessa byster äro f. n. införlifvade med statens samlingar och utställda i Nationalmuseum. (N:o 353: Gustaf II Adolf. Sign.: Georg Petel ad viv. sculp. 1632, och Christof Neidhardt in Augsburg gos mich 1643; n:o 354: Carl X Gustaf af okänd mästare.)

³ (Jfr Bil. Lit. A och B.)

ningholm (t. ex. af 1744 och 1777) förekommande bronser, hvilka ej finnas i förteckningen af år 1726, likväl vid den tiden tillhört samlingarna å slottet.

Det gäller särskildt följande 5 st. (jfr Bil. A och B):

1. En stående mansbild med en spade i h. handen och en lutande kruka i den v.
2. En liten sittande metallbild, som föreställes kasta sitt v—n.
3. En liten sittande metallbild med en hund.
4. En stor triton, hämtad till Karlberg.
5. Mansbild med ett horn i munnen.

Detta är så mycket sannolikare som två af dessa (n:ris 3 och 4) — som längre fram skall visas — ursprungligen tillhört samma större konstverk.

Antalet bronser å Drottningholm under Enkedrottningens tid kan sålunda sättas till minst 33 st. — oberäknadt vaserna och de båda bysterna.

Om läsaren behagar kasta en blick på den jämförande tabell, som vi uppgjort öfver brons-samlingen under de olika åren (Bil. Lit. C) skall han finna, att samlingen nu omfattar 30 n:r bronsverk. Slottet besitter nämligen utom de ursprungliga 28, som funnos 1726, äfven de närmast ofvan med n:ris 1 och 2 betecknade, som hörde dit enligt 1744 och 1777 års inventariiförteckningar, men ej upptagas 1726. Däremot sakna vi nu tre konstverk, som vid den tiden ännu voro kvar å Drottningholm. Det är metallbilden med en hund, den stora triton, som flyttades till Karlberg¹ samt mannen med hornet. Den första och den sista äro alldeles försvunna. Tritonen däremot finnes, ehuru ej mera i statens samlingar. Det är den, som f. n. pryder gården å Heleneborg vid Stockholm och som af dess konstälskande ägare för några år tillbaka upptäcktes och inköptes vid Hufvudsta nära Karlberg. Såsom synes af pl. XVI B., hvarest figuren är afbildad, hör den till samma släkt som de andra tritonerna. Den upptogs till yttermera visso i värderingsinstrumenten till samma värde som de båda bröderna.² Något tvifvel om dess identitet torde sålunda knapt behöfva förefinnas, äfven om man icke bland Karlbergs handlingar kan uppvisa figurens ankomstdag.³

Det är möjligt, att ej säga troligt, att den aldrig kommit till slottet, utan för reparation el. d. till Hufvudsta, hvarest den ännu för ett par år sen ägdes af en gjälbjutarefamilj.

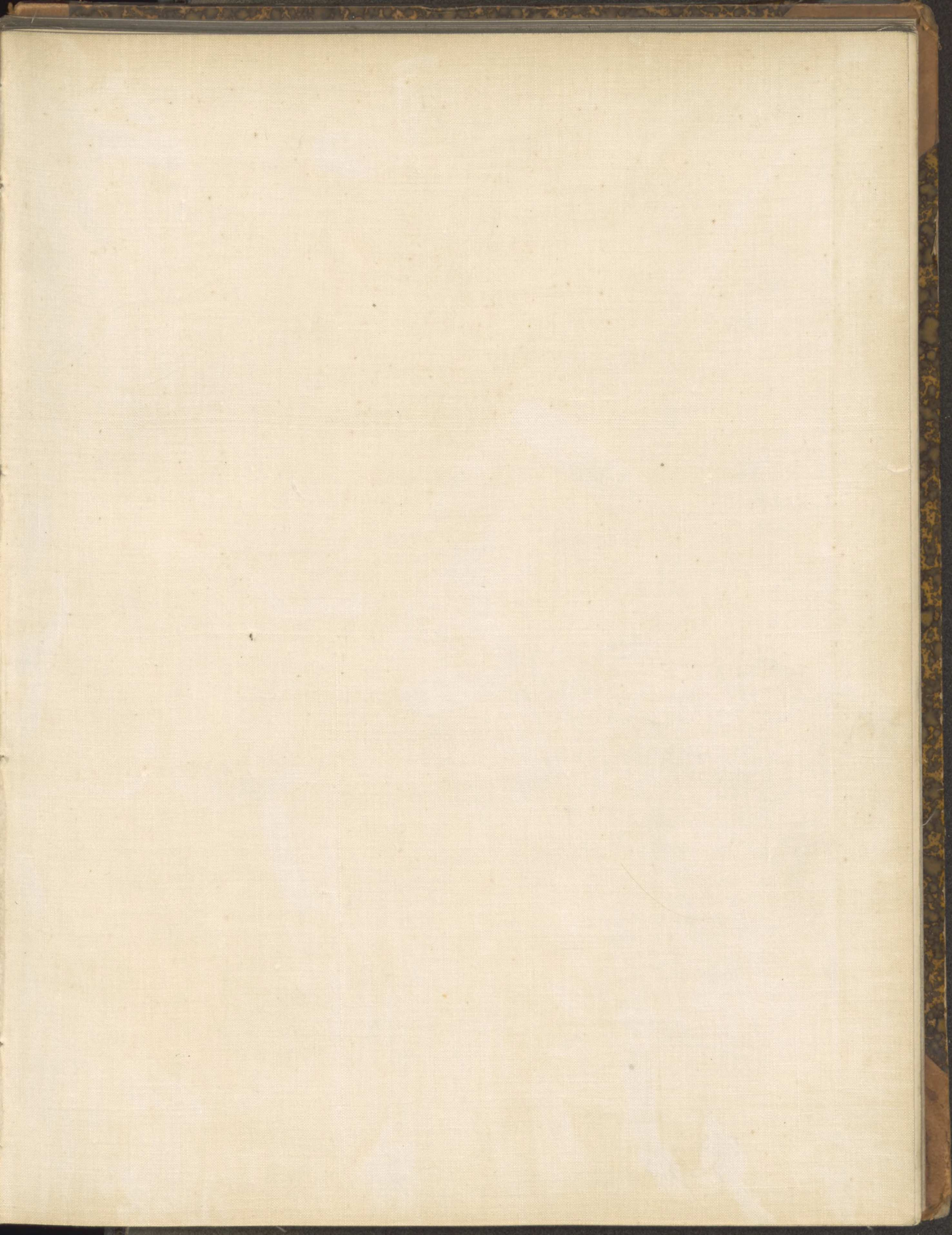
På Drottningholm hafva ej befunnit sig de båda figurerna A och B å pl. XII, men man behöfver endast kasta en blick på dem för att inse deras samhörighet med figuren C å samma blad. De båda förra hafva blifvit kvar på Gripsholm, dit de ännu höra; den senare ingår i Drottningholmssamlingen.

Om någon af oss i början af förra århundradet kunnat vandra omkring i Drottningholms lustträdgård, skulle han funnit densamma ganska olik mot i våra dagar. Ej nog med att platsen framför slottet åt parken till å ömse sidor och äfven framför trappan, som leder ned till trädgården, var inhägnad med ett lågt grönmaladt gallerverk af trä samt hela anläggningen ända bortom Herkulesfontänen var omgifven af en låg sandstensmur och en granhäck: näjden i sin helhet hade ett helt annat tycke än nu. När man på den breda trappan från slottsterrassen, hvilken då som f. n. uppbar en balustrad, nedkom i »stora parterren», hade man på ömse sidor tvänne små bassiner, i hvilka två tritoner af brons voro placerade. Hela vidden ända fram emot fontänen intogs af tvänne långa anläggningar, å hvilka i zirliga bukter syntes välklipta ornament i buxbom, hvilkas lister voro utlagda med torf och sönderstött tegelsten. Hade man lämnat fontänen med Herkulesgruppen bakom sig och steg upp för den bakom varande trappan, fann man framför sig en hel del i prydliga figurer

¹ Kongsgården Drottningholms inventarium, upprättadt 1777, fol. 189.

² Concept till Inventarii uprättande öfver husgeråd och meubler vid Drottningholms slott — — — 1744.
— — — 1 stor triton hämtad till kongsgården Karlberg, värderas som en af de förra — 1200:—.

³ Något inventarium öfver Karlberg från dessa år finnes ej.

Pl. VI.

A.

HERKULES, NESSUS OCH DEIANIRA,

B.

ALLEGORISK GRUPP,

I BRONS AF A. DE FRIES.

lagda större och mindre dammar, och ännu längre bort de s. k. kaskaderna — en i flera afdelningar längs trädgårdens hela bredd sig höjande vall, ofvan på planterad med klipta granar, å de murade sidorna försedd med rusticerande pilastrar och mellan dem konstgjorda klippväggar. Här skulle kaskaderna kommit fram; men därtill hunno aldrig arbetena. Fortsatte vi vandringen mot lustgårdens slut, skulle vi snart befinna oss i den s. k. stora bosquetten, där bok och al, ehuru ända till 15 alnar höga, efter tidens sed tuktades för att bilda labyrinth och öfverraskande gömställen.

Men vi vända tillbaka till stora parterren, dit vi först stego ned. Bland hvita och blå syrener, sambucus och ligustrum samt i figurer klipta granar, under präktiga lindar stodo då, som än i dag, de metallstatyer, om hvilkas uppsättning vi i det föregående berättat.¹

Vi veta icke, om Enkedrottningens slottstjänare, då de visade alla Hennes Majestäts härligheter för »någon af condition eller annat curieust och hederligt folk»² viste att omtala, hvarifrån dessa prydnader ledde sin härkomst. Kanhända förtalde man, som berättaren i en samtida roman, att de voro komna från Tyskland eller Holland och påpekade den oförlikneliga troheten i utförandet — »så att man kunde se både anletsdragen och ådrorna å händer och fötter». Kanhända viste de t. o. m. att förmäla — hvad man på Gustaf den tredjes tid ännu kände till³ — att de voro minnen från Sverges storhetstid, tagna som krigsbyte i Prag anno mundi 1648. Men några närmare detaljer rörande dessa figurers præexistens kände man helt säkert alls icke.

Kunde de själfva förtälja oss några drag ur sin vandringskrönika — hvilka brokiga scener skulle ej upprulla sig för våra blickar: praktälskande furstar och stolta ädlingar; roflystna landsknektar; larmande gjutareshänner i en gammal mästares verkstad! De skulle kunna omtala en hel kulturhistoria. Men de tåga med sina minnen, och vi vilja därför, med läsarens gunstiga tillåtelse, försöka berätta dem. Författaren vet dock icke mera än några utblekta pappersblad kunnat lära honom; och läsarens fantasi får altså vänligt hjälpa till att fylla ut bilden.

För undersökningens gång är det bestämmande, att flertalet af dessa bronser äro signerade. Sålunda bära några danska riksvapnet och Kristian den fjärdes namnchiffer, andra Wallensteins vapensköld; de allra flesta⁴ angifvas genom signaturer eller utförandets art såsom arbeten af Adrian de Fries, en konstnär från Haag, som arbetade i början af 1600-talet. Kejsar Rudolf den andre i Prag, Kristian den fjärde å Fredriksborg och Wallenstein för sitt också i Böhmens hufvudstad belägna palats hafva bland andra anlitat honom. Å båda dessa ställen hafva svenska vapen blifvit med framgång förda, i slutet af trettioåriga kriget och af Carl den tionde Gustaf efter undertåget öfver Bält. Undersökningen går därför åt båda dessa håll.

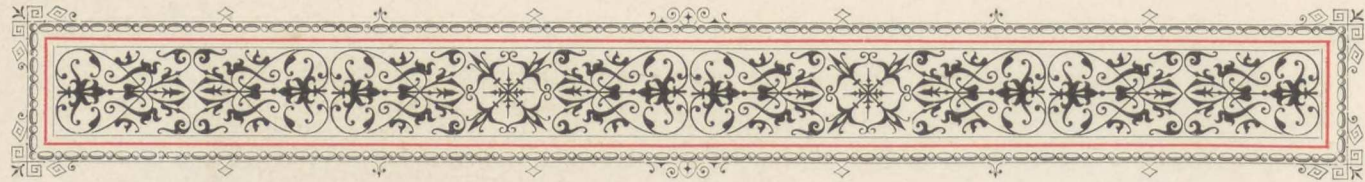
Behagar läsaren följa?

¹ Skildringen hämtad ur Arfsdelnings-Kommissionens handlingar.

² Instruction för Inspektoren vid Ulriksdal ³⁰/₅ 1704. »Kungsgårdar och Ladugårdar». K.R.A.

³ Björklunds beskrifning öfver Drottningholm. Stm 1796.

⁴ Det är också uteslutande dem följande skildring gäller. Ett par andra bronsverk å Drottningholm af äldre tysk mästare lämnas f. n. å sido. Likaså de 4 metallvaserna.

Vi begifva oss altså först till Fredriksborg i Danmark. Slottet ligger på tre holmar i den efter detsamma uppkallade sjön, ungefär $4\frac{1}{2}$ mil norr om Köpenhamn. Näjden är täckt med rik växling af vatten, skog och kullar. De sakta buktande linierna af höjderna kring sjön, hvars spegel återgifver strandens åldriga bokar, och i denna lugna ram slottet med dess höga tornspiror och från våra dagars arkitektur starkt afvikande utseende, landskapets ofta obrutna tystnad — alt tillsammans gör, att man med ett synes liksom flyttad ett par århundraden tillbaka.

Kommer man dit en vacker dag på senhösten och får ensam gå omkring i slottsrummen, där genljudet af vandrarens steg är det enda bullret, eller i den vidsträckta parken, där det kan vara så stilla att man hör löfven falla och där blicken gång på gång glädes af växlande utsigter öfver skog och sjö, finnes det väl ej mången plats, hvarest man med mera hopp om framgång kan i ro drömma sig in i en förgången tid. Till det illusoriska i detta hänseende bidrager ej minst det öfver måttan omsorgsfulla sätt, hvarpå restaurationsarbetena af den präktiga bygnaden ledas.

Redan i gamla dagar låg här ett gods. År 1560 tillbytte sig kung Fredrik den andre, efter hvad en ännu qvarvarande inskrift upplyser, Hillerödsholm (så hette gården på den tiden) af riddaren Herluf Trolle, hvilken i ersättning fick Skovkloster. — Stället kallades härefter Fredriksborg, och kungen började, samma år bytet skedde, att bygga. Det berättas — vi anföra det för den egendomliga lek med namn som här möter oss — att det gamla Drottningholms slott bröts ned för att lämna material till konungens bygnadsarbeten. Dessa fortgingo till på 1580-talet, då Fredrik II dog (1588).

Slottets egentliga upphofsman var emellertid Christian den 4:de, som var född på Fredriksborg år 1577. — I begynnelsen af följande århundrade företog han sig att helt och hållet ombygga sin fäderneborg. Anno 1602 nedrefvos de första bygnaderna, och arbetena på det nya slottet togo sin början.

Här fortgick nu till omkring 1625 ett storartadt bygnadsarbete, i hvilket konungen personligen tog verksam del och vid hvars historia uppmärksamheten med välbehag dröjer. Det är hos den ledande personen så mycket konstförstånd, så mycket intresse för skönhetens, ej blott praktens kraf, så mycket personligt ingripande i arbetet, att Fredriksborgs slott just blir som den rätta bakgrunden till den med alla sina fel dock öfvermåttan intressanta personligheten Christian den 4:de.

Slottets bygnadshistoria är här ej platsen att skildra, hon kan läsas i F. R. Friis' monster-

A.

B.

BRUNSFIGURER,

STATYER I BRONS AF A. DE FRIES.

PL. VII.

gilla arbete: Samlinger till dansk Bygnings- og Kunsthistorie, ur hvilket o. a. notiser äfven äro hämtade.¹

Här hafva vi endast att fästa oss vid den fontän, som af den konstälskande fursten anlades på en af slottets gårdar.

När vandraren, efter att hafva öfvergått den s. k. S-bron, genom »Fange-tornet» träder in på den mellersta slottsgården, har han framför sig ett praktfullt skådespel.

Gården omgifves till höger och venster af tvänne flyglar med hvar sitt trapptorn å midten. Kring det ena af dem virar en gammal murgröna sina yppiga rankor. Rakt fram leder under en vapenpydd portal en bro öfver slottsgrafven till den inre gården. Denna begränsas åt utsidan (slottsgrafven) till af ett med arkader prydt galleri, i hvars nischer, 6 på hvardera sidan, stå lika många marmorstoder. Lyfter man blicken högre upp, möter man t. v. det mer än hundra alnar höga s. k. kyrkotornet, rakt fram två mindre torn vid den s. k. kungsflygeln och till höger bakom Prinsessans torn skymta i fjärran sjön och den skogbeklädda stranden. Midt på denna plats, just emellan de två å den mellersta gården framspringande trapptornen, hade Christian IV låtit anlägga en ståtlig springbrunn. Då denna en gång stod där i oförstörd prakt, och vattnet i talrika strålar kastades mot höjden, måtte anblicken varit af största effekt, antingen åskådaren hade den zirliga portalen till inre slottsgården eller det väldiga fångtornet, genom hvilket man inträdde, till bakgrund. Det är ett arf af den italienska renässansens förmåga af storartade perspektiviska anordningar vi här återfinna. Slottsgården var belagd med ett slags grof, brokig mosaik. — Själfva stenarbetet till brunnen, karet o. s. v. utfördes i Emden och var färdigt 1618. Materialet var någon mörk, svartblå marmorart.²

För att utföra den dekorativa delen af arbetet sände konungen år 1614 sin myntmästare Nicolaus Schwabe till Tyskland. I Augsburg eller Insbruck skulle han för medförda 100 dal. anskaffa en »posserer», hvilken borde begifva sig till Danmark och »forfærdige den Brønd- og Water-kunst, som kommer at stande udi Pladsen af det nye Slot på Fredriksborg».³ I Augusti samma år var han återkommen och får ytterligare 100 dal., hvilka han väl gifvit på hand åt de handtverkare, som skulle inkomma från Tyskland. Följande år afreser Schwabe till Prag. I hans af Friis meddelade instruktion⁴ heter det: »Esz soll ietzbemelter unser müntzmeister, sobald er zu Prage angelangt, sich zu Adrian de Frysz, ehister gelegenheit verfügen und mit ihme contrahirn; dasz er den Brunnen alhie mit possieren und giessen verfertigen solle, dafür er ihme 5000 Taler zusagen mag, jedoch dessenn bedings sich mit seinem Volgk anhero ins Reich selbst zubegeben und solchs wergk und arbeit zu uolnziehen — — — unnd aufn fall unser müntzmeister ob gedachter gestalt mit ihme accordirn würde, hat er ihme zu seinem Zehrgelde vier hundert schwere gulden zuuersprechen».⁵

Konungens myntmästare har sålunda första gången rest till Tyskland utan något annat uppdrag än att anskaffa en »posserer». Ryktet om den mycket anlitade konstgjutaren Adrian Friis har då fört honom till Prag. Han återvänder hem för att inhämta vidare befallning, efter all sannolikhet emedan konstnärens fordringar syntes honom nog höga. 1615 på våren reser han åter till Prag med befallning att beställa en brunn för 5000 Thaler. År 1616 i Oktober uppgöres kontrakt om en fontän för 10600 R. T., af hvilka likväl, enligt anteckning å kontraktet, redan 1615 utbetalats 2000 R. T. — Omkring 1624 stod brunnen på sin ofvan beskrifna plats å Fredriksborg.

¹ Samlinger till Dansk Bygnings- och Kunsthistorie, udgifne af F. R. Friis. Kjøbenhavn 1872—1878. Jfr äfven samme författares Fredriksborg Slot i det 17:de Aarhundrede. Kjøbenhavn 1877.

² Jfr Friis Samlinger s. 258.

³ Friis o. a. st. s. 259.

⁴ Friis o. a. st. s. 259.

⁵ Friis o. a. st. s. 259.

Alldenstund för våra följande undersökningar ofvan nämnda kontrakt är af betydelse, meddela vi efter originalhandlingen här nedan det redan i och för sig intressanta dokumentet.

»Ich Adriann de Friess der röm: Kaij: Maijt: Statuarius zue Prag hausgesessen, urkund undt bekenne hiemit nach dem die Kön: Maytt. zue Dennemarcken, Norwegen etc. mein gnedigster herr, durch der müntzmeister Nicolaus Schwaben kurtzhiebuor mit mir dahin contrahirn handeln unnd schliessen auch an ietzo der gnedigster contracts Brieff untter Ihrer Kön: Maijtt handtzeichen und Sekret zu kommen lassen, das zuuoor höchsgedachter Ihrer Kön: Maijtt: behueff insonderheit aber deroselben furhabenden Brunnen Ich untterschiedtliche Bilder, deren das gröste sieben werkschue, die andere siebenthalbe werckshue hoch unnd noch darüber zwelff stycke nach ihrer Proportion, auch was sonst etwa von metall zue gedachten werck nötigk sein möchte, alles auf meinen eigenen uncosten verfertigen unnd nach Verfertigung solchen arbeit biess Leutmeritz an der Elbe von mir die jenige welchen es mehr höchstgeerter Kön: Maytt ins künfttig committiren wurde; ausslieffern unnd mich sonst ins Reich Dennemarcken welchen orts es der Kön: Maijtt. gefellig damit verfüegen unnd findn versprochen unnd zuegesagt; Verspreche unnd zuesage auch hie mit solches unfeilbar zu halten, das Ihre Kön: Maijtt. dies fals allenthalben mit mir gnedigst wohl content sein sollen; hingegen aber eines für alles zehentaussent sechs hundert Reichsthaler zur meiner bezahlung unnd entrichtung erlangen, unnd entlich alss fort auf Rechnung und zum handtgeldt zwey Taussent Reichs thaler empfangen, jedoch für obspecificirte eine unnd andere summam hab ich obengeregter Adrian de Friyes mein eigen Petschafft hiefür gedrückt und mich mit eigener handt untterschrieben. Auch zum zeugnuss erpetten die Ehrenuhesten Herren Christoff Khober von Khoberbergk Röm: Kaijs: Maytt. Cammer Buchhalter im Königreich Boheimb unnd herrn Carl Gusswein Burgern der alten stadt Prag das sie auch Ihre Petzschafften fürgestellt unnd sich untterschrieben, doch Ihnen unnd Ihrer Erben ohne nachtheil unnd schadn. Welches geschehen zu Prag den 26 Monats Tagk Octobr A^o 1616

(L. S.)

A. de F

(L. S.)

Ch: Ko

(L. S.)

C. G

Adrian de Fries
Statuarius.

Christoff Khober.

Carl Gusswein

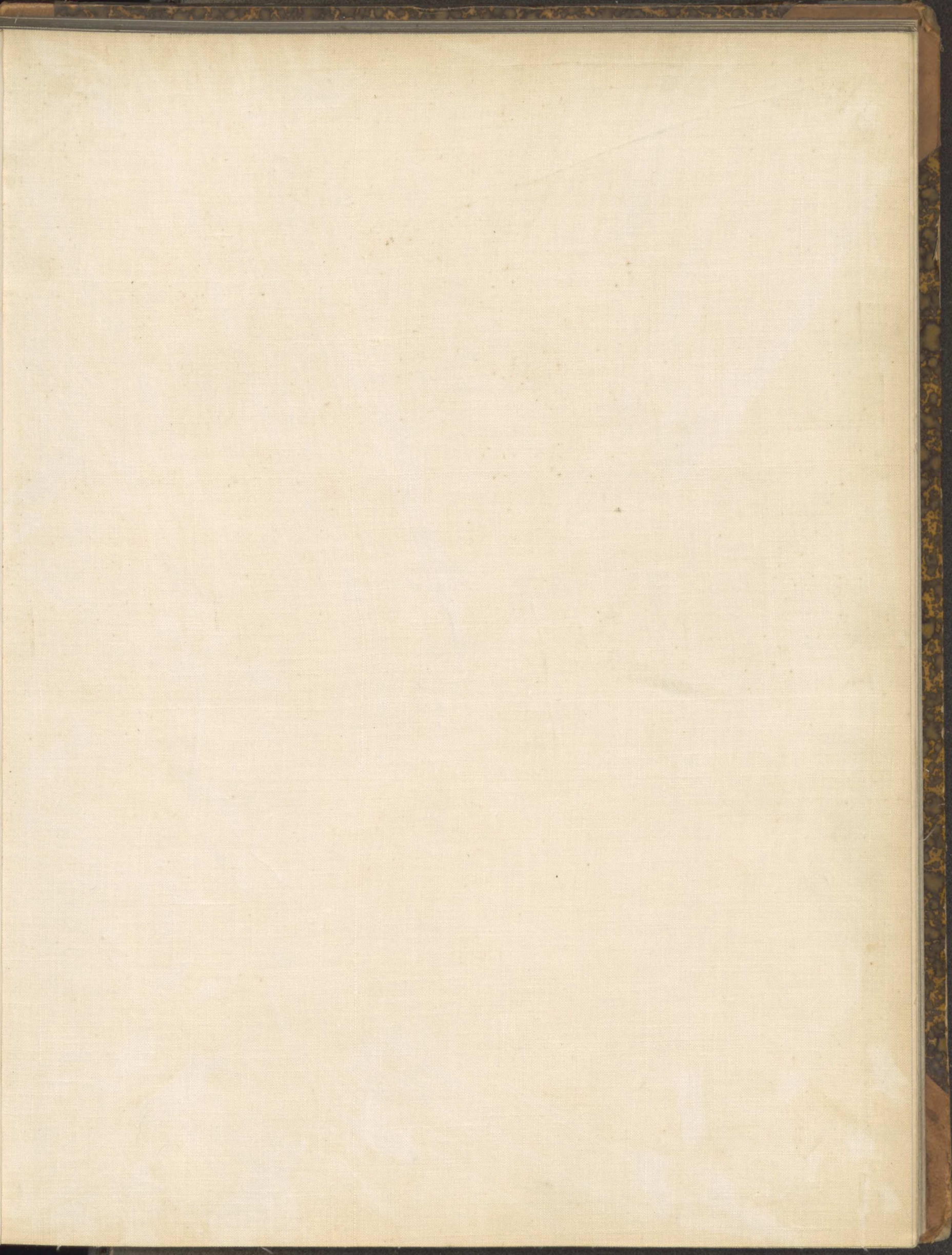
Anno 1615 den 25 Septembr hat er hierauff empfangen 2000 Rthler.

Anno 1616 den 29 Augustj hat er empfangen 2000 Rthler.

Anno 1618 den 13 Maij hat er vom herrn Statthalter Herr Gerdt Rantzow Ritter empfangen 2000 Rthler.¹

Det vigtigaste af ofvan meddelade dokument är dels, att därpå framgår, hurusom den nämde myntmästaren Schwabe, redan före kontraktets uppsättande, i två poster utbetalt till konstnären 4000 Reichs Th. och att sålunda arbetet åtminstone vid det senare tillfället var satt i verket; dels de upplysningar man får om fontänens storlek. Den skulle sålunda bestå af följande delar: 1) 1 större bild [7 werkschue hög], 2) några andra bilder 6 $\frac{1}{2}$ werkschue höga, 3) 12 st. nach ihrer

¹ Originalen i K. danska Geheimearkivet: det danske Selskabs Papirer. N:o 522. — Det är antagligen en afskrift af kontraktet, då det icke har några sigill. Å baksidan står: Contract Adrian de Fries zur Praga. samt ett äldre nummer å motsatt led (n:o 162). Är äfven aftryckt af Friis: Fredriksborg Slot i det 17de Aarhundrede, s. 28.

13
PL. VIII.

A.

NEPTUNUS,

BRONSSTATY AF A. DE FRIES.

B.

ADONIS OCH VENUS,

BRONSGRUPP AF A. DE FRIES.

proportion, 4) was sonsten etwa von metall zue gedachten Wergk nötigk sein möchte, d. v. s. an tagligen ornamentala delar, såsom musslor, fruktfestoner etc. — Priset var 10600 Reichs Thaler.

Enligt Friis¹ utbetalades år 1624 återstoden af den betingade summan. Af Prins Christians den yngre af Anhalt dagbok² (anteckning för den 8 Mars 1623) framgår, att fontänen detta år åtminstone delvis var uppställd. Det är icke bekant, om konstnären själf följt sitt arbete till Danmark. Snarare synes troligt, att brunnens dekorativa delar blifvit uppsatta af någon af konungens konstnärer (t. ex. Hans Stenvinkel; jfr Friis' Samlinger s. 262).

Såsom af föregående kan ses, skulle vår kunskap om Adrian Fries' stora brunnswerk på Fredriksborg vara ganska ringa, om man ej hade någon annan källa att tillgå än det ofvan anförda kontraktet. Men Fredriksborgs slott — »ein Zierat und theure Perle der nordischen Länder» — var lyckligtvis genom den konstälskande herskarens omsorger ett så märkvärdigt ställe, att det tarvade noggrann beskrifning till och med af samtida; och det har också blifvit skildradt mångfaldiga gånger.³ Af den oss tillgängliga literaturen angående detta slott hafva vi i Bil. Lit. D. samlat det viktigaste rörande ifrågavarande fontän.⁴ Som läsaren snart finner, hafva skildringarna med all noggrannhet ej varit så omfattande, att icke ändå någon del af vårt vetande är skördad på antagandets mark.

Låtom oss emellertid, med ledning af de underrättelser man äger, söka bilda oss en uppfattning af brunnens utseende. Den förnämsta källan är Johan Adam Bergs⁵ samtida »geringfügiges Tractätlein». Han har, liksom två andra berättare, Gerner och Prins Christian af Anhalt, med egna ögon sett fontänen. Man må emellertid ej därför anse såsom gifvet, att hans uppgifter få tagas alldeles efter orden, men i hufvudsak är hans beskrifning naturligtvis den tillförlitligaste källan.

Vi hafva förut omtalat den öppna med grof mosaik belagda gård, å hvilken Neptunus-brunnen var uppställd. Själftva brunnskaret var af svart polerad marmor, till formen sexkantigt.⁶ På tre af hörnen »sitta» tre stora bilder, som ej närmare karaktäriseras än att man icke allenast kunde se utan äfven känna deras ådror och senor. Mellan dessa följa enligt Berg »auf gleichen marmorpostamenten» tre stycken grupper bestående af drey Männer und Löwen. Första gruppen utgjordes af Pax hållande en lagerkrans öfver lejonets hufvud; den andra af Mercurius, som höll Christian IV:s namnchiffer öfver ett lejon, och den tredje Fama, som »sich an dem dritten Löwen hält».

I förbigående och för att därigenom styrka vårt påstående om Bergs understundom bristande trovärdighet, bedja vi att få påpeka, hurusom han först omnämner grupper af män och lejon samt sedan låter en af dessa utgöras af Fama, hvilken han synbarligen (han brukar welche) uppfattat som qvinlig.

I brunnskarets midt reste sig en stor trekantig marmorpelare »auf welcher Postament gesimbs» å hörnen befunno sig tre meerfische (marsvin säger Gerner), af hvilka hvar och en bar »en hedensk

¹ Samlinger s. 261.

² Tagebuch Christians des Jüngerens, Fürst zu Anhalt etc. — Nach dem Manuscripte der herz. Bibliothek. zu Cöthen, herausgeg. v. G. Krause. Leipzig 1858. S. 101. — »in mitten dess Platzes is ein schöner brunnen mit 9 metallen Bildern lebensgrösse, gezieret und zu Prag gegossen, welche mit 10000 Rthler gezalet worden.»

³ »Auff beschenes oftmahliges Begehren so wol ausslandischer als Einheimischer personen, als Liebhabern der sachen von grossen Preiss.»

⁴ De förnämsta källorna äro: Johan Adam Berg: Kurtze und eigentliche Beschreibung des fürtrefflichen und weitberühmten Königlichen Hauses Friedrichsburg in Seeland gelegen etc. Kopenhagen bey Georg Lamprechten im J. 1646.

H. T. Gerner: Det vidt berönte Friedrichsburgs Beskrivelse, manuscript. Hist. Topograf. saml. å Kongl. Bibl. i Köpenhamn (vol. 24).

J. L. Wolff: Encomion Regni Daniæ. Kbhvn 1654.

⁵ I Christian IV:s bref af den 31 Mars 1642 kallas Berg slottsinspektör.

⁶ I källarne under slottet förvaras ännu ett stycke vackert profilerad svart marmor, som enl. Hr Etatsrådet Meldahls åsigt utgjort en del af det ursprungliga brunnskaret. Dess höjd är 1 aln 15 $\frac{1}{2}$ t. (dansk mått).

dependenz», som sistnämde författare poetiskt uttrycker sig. — Berg gifver de hedniske gudomligheter namnen *Venus*, *Ceres* och *Bacchus*. På hvad han kallar pelarens gesims, mellan nyss nämnda figurer, ligga »3 änglar, som hålla fåglar i händerna». — Högre upp »auf dem Schafft der Säulen» stå 3 män hållande urnor (gieskannen), »ur hvilka de hälla vatten» (Gerner). Å pelarens »ausladung» äro åtskilliga frukter — d. v. s. diverse ornamentala detaljer. Öfverst befinner sig Neptunus; »mündig med sin fork», tillägger Gerner. Enligt Berg voro alla dessa bilder af full kroppsstorlek och sprutade vatten i brunnskaret, »hvilket alt med stor lyst oc forundring var at see».

De anförda källornas uppgifter öfverensstämma, som man finner, i det närmaste. Den mäst anmärkningsvärda skiljaktigheten är, att Gerner ej omnämner de trenne sittande bilderna mellan lejongrupperna å själfva brunnskaret. Men, som han i inledningen till sin skildring använder alldeles samma ord som Berg (hvilken han så väl som Wolff o. a. starkt anlitat), angående det anmärkningsvärda af figurernas anatomi (hver aare kunde sees etc.) och dessutom, enligt eget intyg, nedskref sin berättelse ur minnet, så har han antagligen ansett sig fylla alla anspråk på historisk trohet, då han omtalat, att »dette konstig verk» hade en sexkantad skaal »med fine billeder paa hver en kant staffered.» F. ö. befinner sig skalden i en stadig kamp med versfötterna, som ibland något inkräktat på innehållet.

Sammanställer man det ofvan anförda, framgår sålunda, att brunnen, som hade ett sexkantigt kar af svart marmor, var prydd med 16 bronsbilder förutom de dekorativa delar i samma metall, som funnos anbrakta på pelaren.

Figurernas storlek uppger Berg vara »allesampt nach vollkommener Lebensgrösse» (Gerner: i folkelængde), men denna uppgift är utan alt tvifvel endast delvis riktig, då man väl kan antaga att t. ex. de s. k. *Ceres*, *Venus* och *Bacchus* varit utförda i nämnda storlek, men detta vore omöjligt så väl i afseende på hufvudfiguren Neptunus, hvilken måste varit större, som med hänsyn till änglarna med fåglar, männen med vattenkär, de där, efter deras plats på pelaren att döma, måste varit mindre än det uppgifna måttet.

Se vi på det ofvan meddelade kontraktets ordalydelse, framgår äfven däraf tydligt, att de berättare vi anført misstagit sig i afseende på figurernas höjd. Ty nämnda dokument omtalar, att den största bilden skulle vara 7 werkschue, de andra $6\frac{1}{2}$ samt dessutom 12 stycken »nach ihrer proportion». Med kännedom om att en werkschue i Prag vid denna tid motsvarade 296.4 millimeter, inses sålunda lätt, att »folkelængde» ungefär motsvarar höjden hos de 3 hedniska gudomligheterna kring pelarens fot, men att de öfriga figurerna, utom Neptunus, varit hvar och en efter sin plats proportionsvis mindre.

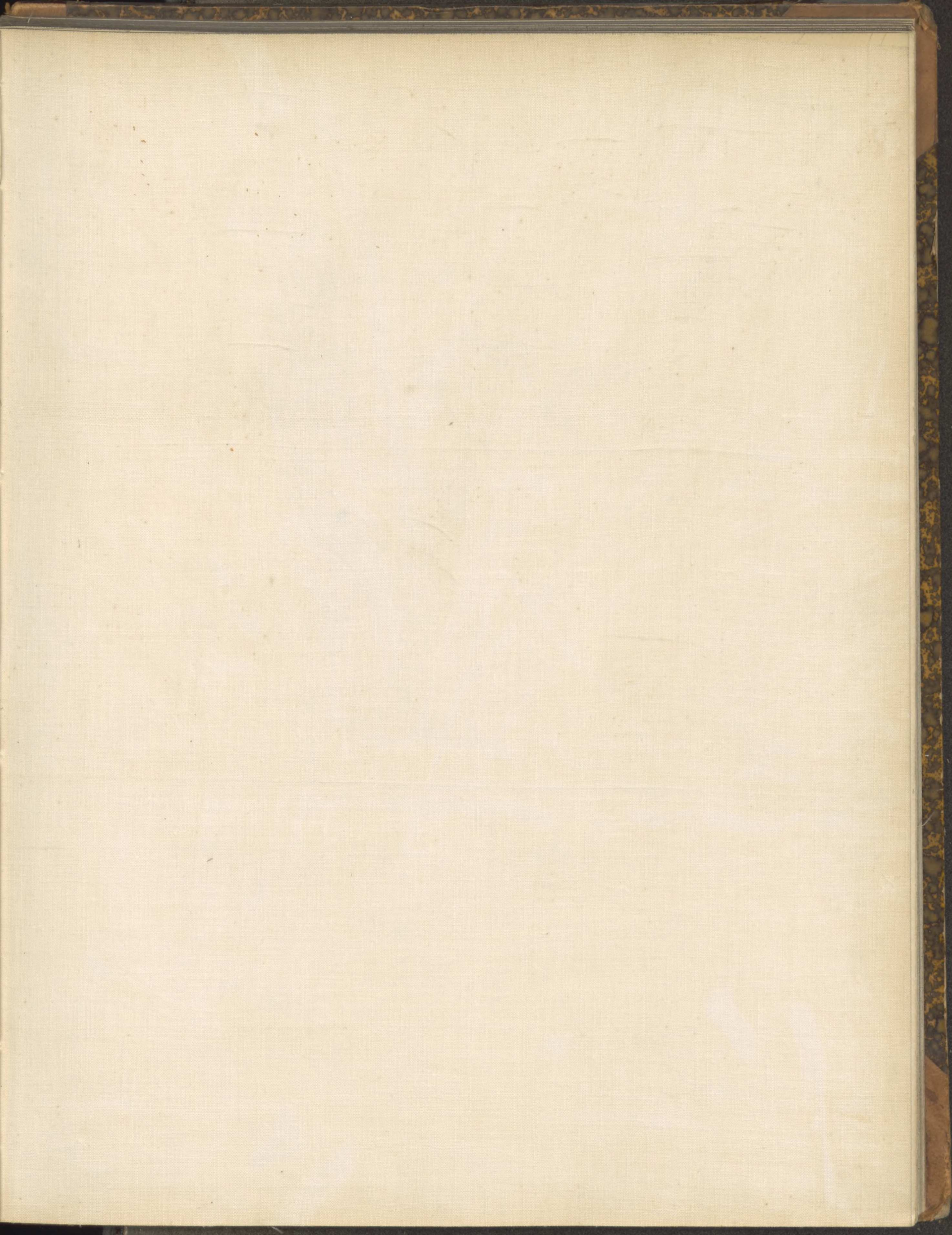
I Gerners beskrifning öfver Fredriksborgs slott säges det, att den nu skildrade fontänen »i krigets tid» blifvit af svenskarne borttagen.

Ett af Friis anfördt inventarium¹, upprättadt den 29 September 1660 öfver slottets tillhörigheter, »saavidt som nu er igen af Svensken efterladt», visar, att Fredriksborg under de föregående krigsåren blifvit plundradt, men inventariet omfattar ej hela slottet. Detta är fallet med en liknande handling från 1661.² Det är ett besiktningsinstrument uppsatt af två genom konung Fredrik III utsedde män, Niels Parsberg och Christian Daa, hvilka hade fått i uppdrag att taga reda på förhållandena å Seeland efter krigets slut.

I Februari nämnda år hade de varit på Fredriksborg och anställt besiktning. Sönderslagna dörrar, uppbrutna golf, blyet i fönstren borttryckt — se där hvad de funnit. Angående fontänen

¹ Samlinger s. 268.

² Friis o. a. st. s. 269.

A.

B.

PL. IX.

FLODGUDAR,

BRONSSTATYER AF A. DE FRIES.

heter det: »Brönden på den mellemste Plads är meget brøstfældig oven og neden och *alle ornamenterne, som derpaa have været, ere borttagne af de Svenske*».¹

I Resenii Atlas Daniæ² heter det, sedan konungamötet på Fredriksborg i Mars 1658 blifvit omtaladt, »ejusdem anni mense augusto post hospitales mensas et datum novæ fidei sacramentum idem Carolus arcem Fridricsburgum sub potestatem redegit. Anni vero 1660 mense julio Regi Daniæ restitutum».

För att komma till någon visshet om Adrian de Fries' fontän under krigets växlande händelser blifvit, som så mycket annat, förstörd eller måhända af fiendehand tagen och bortförd som ett slags spolia opima — hvilket Gerner synes antyda —, utbedja vi oss läsarens tillåtelse till en afvikelse från den ginaste vägen mot vårt mål. Denna sidostig går genom det märkvärdiga skedet i Nordens historia åren 1657—1660.

De allmänna dragen af konung Carl X Gustafs tåg mot Danmark höra till det en svensk sällan förgäter. Dessa dagars krönika har något af det dådrika i en gammal isländsk saga, endast att man här återfinner det närmare sin egen verklighet. Hvad man än må tänka om det berättigade eller motsatsen i företaget — man stämmas ändå ovilkorligen till det lifligaste intresse för modet och handlingskraften hos den ledande personen. — Vi behöfva ej åter upprepa hvad man f. ö. bäst och med alltid samma njutning kan läsa i F. F. Carlsons klassiska skildring af tåget öfver Bält.

Sedan den märkvärdiga öfvergången var fullbordad, stod svenske konungen med hela sin armé den 12 Februari 1658 på Seeland.

De danskes ställning var ytterligt kritisk. Händelsernas gång var också snabb. Fredsunderhandlingarna börja samma dag som svenska hären ankommit till Seeland, ehuru den icke desto mindre genom höga drifvor fortsatte tåget till inemot en mil från Köpenhamn.³

Den 10 Februari hade konung Fredrik gifvit befallning till innevånarne på Seeland att med anledning af fiendens anryckande flytta sin dyrbaraste egendom till hufvudstaden, Kroneborg eller Fredriksborg. Det var nu också det säkraste, ty med krigets rätt utdelade den svenske konungen på Seeland, Fyen etc. gods och gårdar »efftersom de förmedels Gudhs nådiga bijståndh och våre vapen — — under vår disposition fallne äre», som orden lyda i ett dylikt donationsbref.⁴

Emellertid undertecknades freden den 17 Februari. Kringströfvande partier af svenska hären synas emellertid, under det fredsunderhandlingarna i Tosterup pågingo, varit i verksamhet. Man erinras lifligt om skilnaden i kommunikationernas snabbhet förr och nu, när man, med hågkomsten af dagen för fredens afslutande, läser en skrifvelse, daterad Fredriksborg den 18 Februari (altså en dag senare). Det är en viss Wolff Dietrich von Stoisloff, som inberättar till konung Carl Gustaf om intagandet af nämnda slott.⁵

Kommendanten, en ryttmästare Jöns Kaase, heter det, hade natten förut med 200 man af landtfolket och 3 kanoner blifvit kallad till Köpenhamn, men folket, som icke ville fäktas, hade mästadelns förlupit. Åt en major Hans Holdt hade han uppdragit att öfvertala borgarne i den närliggande köpingen att försvara Fredriksborg. Majoren befann sig just i detta ärende i staden, då den svenska styrkan ankom: »da liess ich die schlossbedienten vor mich fordern, die sich also forth guethwillig unter I. K. M. ergeben».

¹ Friis o. a. st. s. 269.

² Tom II. Descriptio Civitatum Seelandiæ. S. 378, 379.

³ Carlson. Sverges Historia etc. I. Andra uppl. S. 450—51.

⁴ Sv. Riksreg. 1658. 11 Febr. (godsen Sparreholm och Lagholm å Seeland).

⁵ Landtförsvaret: Danska kriget i Jutland och på öarne 1657—1658. K.R.A.

Detta var förhållandet äfven med majoren, som efterskickades och utan svårighet gaf parol och värja samt sig själf som fånge. »Die Bürgerschaft war recht froh undt ergaben sich auch gar gutwillig in protection I. K. M.»

Angående det funna bytet skrifver v. Stoisloff: »dass vornehmste als der besten Sattel und Gewehr — ist aus dem Sparpfennig ¹ etzliche Tage vor meiner ankunfft bereitz Weggeführt wie auch aus dem Schloss die tapeten und gardinen. Sonst seindt die Schildereyen undt andere möbeln annoch vorhanden; im Keller ist auch von guetem Reinwein noch ein zimblicher Vorrath — an die zechzigk ähmen undt darüber».

Denna skrifvelse hade naturligtvis, då freden var afslutad, inga vidare följder. Slottet kom tydligen snart åter i danskarnes händer, ty konungen af Danmark, som flera gånger inbjudit sin f. d. fiende till besök, inviterar i Februari Carl X Gustaf till Fredriksborg. »Eders kärlighets na-boerlige begäran», heter det i Carl Gustafs svar af den 1 Mars, »att wij nästkommande onsdag wille komma Eders kärlighet till möthes och taals uthi Fredrichs Borgh uptaga wij iblan (sic) annat för ett synnerligt wänkapsteckn och såsom wij och ährne i mårgon, will Gudh, att bröta up her-ifrån, så wehle wij då icke underlåta att effter Es kärli:hets begäran oss dersammastädes att inställa.» ²

Det var på återresan till Sverge konungen beslutat gästa Fredriksborg. ³ Från Ringsted drog han till Roskilde, hvarest ett par af konungens af Danmark män voro honom till mötes. Efter intagen middag begaf man sig på väg åt Fredriksborg. Carl hade endast ett ringa följe — 150 ryttare under öfverste Overbeck. Som man vet, utmärkte sig vid denna tid den svenska hären ej för någon synnerlig prakt, men de smutsiga ryttarne viste att hålla stånd, när det gälde och »var fast ingen deribland, som icke trettio gånger varit i hårda recontrer». ⁴ — Så tågade man genom de djupa drifvorna, tills man en dryg half mil från slottet varsnade den danske konungen. Svenskarne ställes upp längs högra sidan af vägen. Af danskarne voro 1200 ryttare ur Drottningens Lifregemente under öfverste Kay Lycke placerade på en höjd å andra sidan. Deras präktiga röda dräkt stack skarpt af mot det hvita snöfältet. Den danske konungen omgafs af en lysande skara hofmän samt ett halft hundra beridna, praktfullt utstyrda drabanter med förgyllda bardisaner. Då de furstliga vagnarne stannat, skyndade man å ömse sidor att hälsa hvarandra — dock ej genom annat än ett handslag och »gar kurtzen undt mehr in etzlichen worten bestehenden Complimenten». Under det pukor och trumpeter dåna, får uppvaktningen i nåder kyssa konungarnes händer. Därefter passerar hela följet med blottade hufvuden förbi de furstliga personerna, hvilka sedan, en och en, gå till konungens af Danmark vagn, i hvilken de båda färdas fram till slottet. Redan på långt håll ser man i Februaridagens tidiga skymning de majestätiska tornspirorna. När det kungliga följet far in öfver S-bron, upplysas murarna, de vida gårdarna och praktfulla marmorgallerierna hastigt. 20 metallstycken, hela kavalleriet samt 800 soldater hafva aflossat en tredubbel salva, hvars ljud mångdubblas på sin väg mellan de vidsträckta bygnaderna. Det ståtliga slottet, stort i sig själf, antager i skymningen och den plötsliga belysningen gigantiska former.

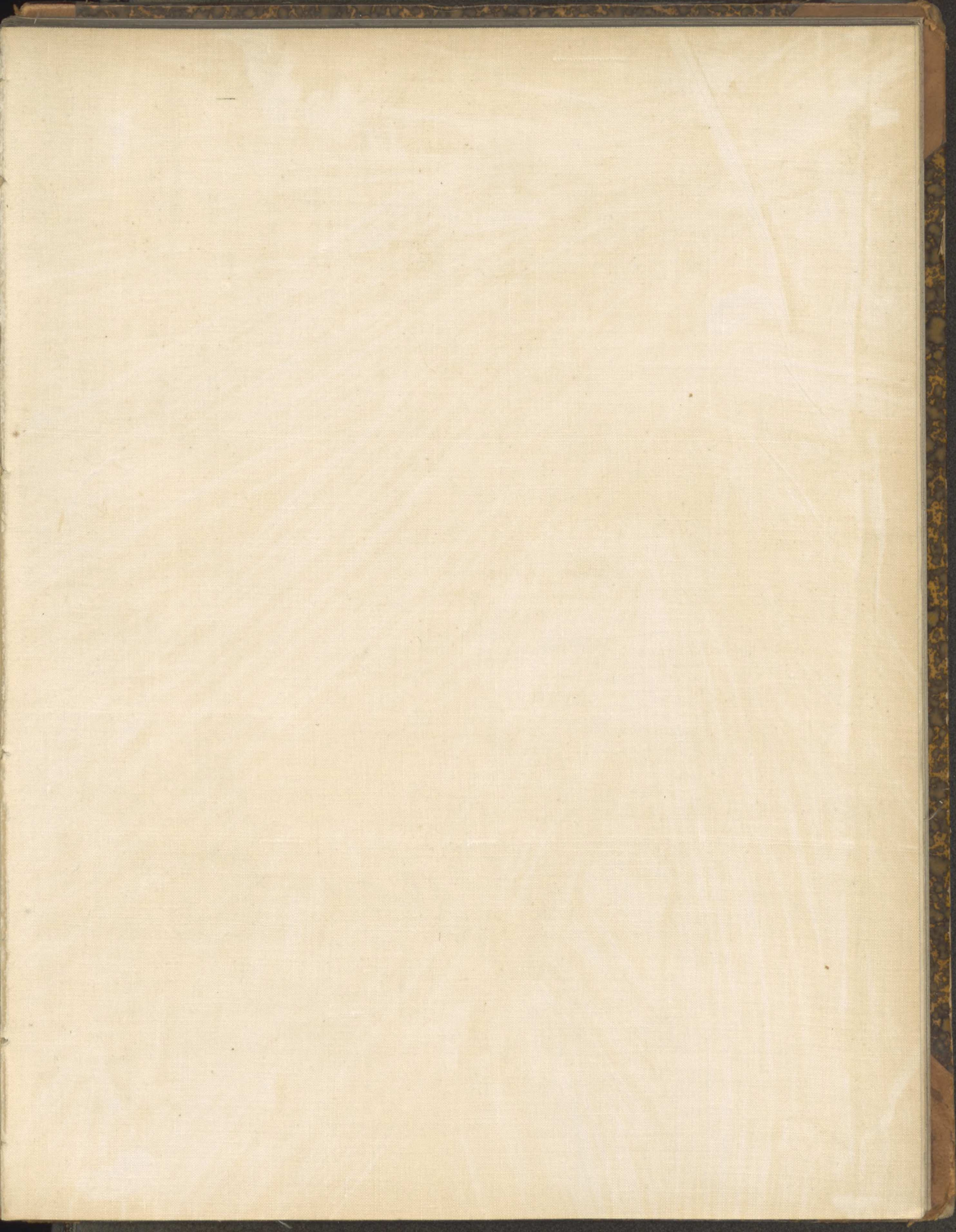
Tänker man sig en dunkel vinterkväll marmorgalleriet upplyst af ett oroligt fladdrande fackelsken, borggården fylld af ett glänsande följe omkring de båda konungarne, samt dessutom stundens

¹ Sparepenge, ett lusthus i slottsparken; fans redan på Fredrik den II:s tid. Under Christian den 4:des tid var det rustkammare. Jfr Fries: Fredriksborg slot, s. 27.

² Sv. R. Reg. 1658. 1 Mars.

³ För efterföljande skildring har förf. användt generaladjutanten Ahrensdorffs relation om kriget i Danmark efter intagande af Fredriksodde. »Danska kriget 1657—1660». K. R. A. A collection of the state papers of John Thurloe, Esq. Vol. VI. London MDCCXLII. Ss. 839, 850; samt G. Schulzens neuangirte und continuirte chronica. Lübeck MDCLX continuatio s. 60—61.

⁴ Carlson o. a. s. S. 415.

Pl. X.

A.

B.

BRUNNSFIGURER,

STATYER I BRONS AF A. DE FRIES.

af föregående händelser präglade allvar, får man lätt nog fram en tafla, som både kunde målas och ses.

Gästen föres emellertid af värden i egen hög person till sin våning. Att döma efter den samtida beskrifningen synes denna varit belägen i vestra delen af »Kongeflöjeln» — »Ängelsalen» och angränsande tornrum, där den s. k. silfversängen stod.¹ Sedan den danske konungen tagit afsked, sänder Carl Gustaf genast grefve Gabriel Oxenstierna till drottningen med begäran att få göra henne sitt besök. Visiten var kort. Mästa tiden upptogs synbarligen af den höfviska striden om den enes rätt att följa den andra till dörren, ett företräde, som drottningen, hvilken vid tröskeln till sin våning mottagit gästen, »nach vielen verweigerungen und ceremonien» ändtligen tilltvang sig. Sedan konungen återkommit till sina rum, satte han sig genast till arbete. Svenska riksregistraturet innehåller ej mindre än 17 bref, affattade under besöket på Fredriksborg. Konung Carl Gustaf visste att begagna tiden mellan måltiderna och ceremonierna. Vid 8-tiden blåste man till taffel, hvarvid konungen af Danmark infann sig med hela sin svit för att afhämta gästen — en artighet, som sedan upprepades till hvarje mål. Matsalen var praktfull. Det var slottets vidt berömda riddaresal. Golfvet var af marmor, taket, på hvilket, enligt Adam Berg, 26 konstnärer arbetat i 7 år, var ett af slottets under och framstälde — liksom Giotto's klocktorn — allehanda konster och handverk. Väggarna pryddes af dyrbara tapeter, väfda i Delft af Karl van Mander d. ä. Den svenske gästen kunde där, om han ville, se inväfda i duken konung Christian IV:s krig med Sverge, eröfringen af Kalmar 1611, af Elfsborg 1612, svenskarnes flykt vid Rysby o. s. v.² I matsalen började, som vår sagesman uttrycker sig, öfvermåttan stora ceremonier i afseende på placeringen vid taffeln. Ceremonimästaren förde den svenske konungen till högsätet, dit denne åter med ridderlig höfviskhet ledde drottningen af Danmark. Det dröjde »en lång halftimme», innan man kunde komma öfverens om platsen. Då framburos gyllene skålar med vatten och dukar; det öffiga handbadet följde, hvarefter man ändtligen satte sig till bords, konung Carl på drottningens högra sida och bredvid honom konungen af Danmark; så sviten »nach einem ziemblichen interstitio». Denna ordning iakttogs sedan alltid, då drottningen var närvarande. Eljes satt konung Carl på hennes plats. Under måltiden utfördes nu sång och musik. Ett par italienska kastrater (hofnarrarnes tronarfvingar) sjöngo med spåda röster ett latinskt poem till den svenske hjältens ära. Skildrade det manne undertåget öfver Bälterna? Efter måltiden följde de båda konungarne drottningen till hennes våning, hvarefter åter »die complimenten gingen an». Svårighet var nämligen att afgöra, hvem af majestäten som skulle ledsaga den andre. Här segrade den nyligen besegrade, som dock till sist af Carl Gustaf fördes ett godt stycke utför trappan. Berättaren omtalar härpå med en nästan barnslig förundran praktens i de åt svenske konungen anvisade rummen. Isynnerhet beundrades den kungliga bädden, med 4 nästan kroppsstora, kostliga silfverbilder i hörnen, af hvilka hvar och en höll ett vaxljus i handen. Sängkanten var af förgylldt silfver, gardinerna stickade med guld och perlor; sänghimlen uppbars af fyra silfveränglar under loftet. Innan man gick till hvila, lär kung Carl samlat sitt folk och uppmanat dem till försigtighet i dryck och tal, framför alt att ej med ett ord beröra de sista händelserna.

Sedan bön var hållen följande dagen, besågos slottets märkvärdigheter, visiter växlades och gåfvor utbyttes. Stor middag hölls kl. 11 — ej eftermiddagen — utan förmiddagen »mit herzlichen Tractamenten, kostlicher Music und andern grossen höfflichkeiten». Vår sagesman har ej kunnat höra hvad de kungliga sagt — hvilket han naivt nog flestades beklagar —, men ser man på innehållet af de bref, som vid denna tid utfärdades af Carl Gustaf, kan man gissa sig till arten af sampråket. Det gälde för det kungliga värdfolket att hos den mäktige gästen söka lindra Danmarks

¹ Friis: Fredriksborg Slot i det 17de Aarhundrede. S. 24.

² Friis o. a. st. S. 20.

öde, som var tungt nog ändå. De utfärdade brefven förbjuda alla utpressningar, insolentier, violence och plundring, påskynda utrymningen af de ockuperade ställena samt tala om restitution af kanoner, gods och mobilier (t. ex. till den ofvannämde öfverste Kay Lycke).

Erik Dahlberg, som vid måltiden stod bakom sin konungs stol och hade att uppbära elden från drottningens ögon (»fuller icke det, som godt var»), säger i sin dagbok, »att man emellan deras majestäter en synnerlig inclination och förtrolighet försporde, om Gud behagat att den längre hade varat». ¹ Om qvällen, sedan drottningen ledsagats till sitt gemak och de båda konungarne lyckligen kommit öfver afskedsceremoniernas törniga fält, begärde Carl Gustaf »mot sin vana» ett glas vin och slog sig ned, omgifven af svenskar och danskar, i det stora gemaket utanför tornrummet — Ängelsalen kalladt. Här lät man nu glasen gå friskt omkring, sedan början blifvit gjord med en skål »för alla rättskaffens soldater». Hit kom »nach gar wehnigen abgelegten ceremonien» också kung Fredrik. »Beide Könige verfuegen sich in des Königs in Schweden gemach ganz allein, woselbst diese zwei potentaten bey zwey stunden vertreulich conferiret». Under tiden »begick» sviten denna hemliga förtrolighetsakt vid fyllda bägare i salen.

Kl. 5 följande morgon ankom den unge prins Christian från Köpenhamn för att föreställas för Carl Gustaf.

Efter en lång frukost, mellan kl. 10 och 1 i drottningens våning, började åter ceremonierna, presenter gåfvos ånyo och Carl Gustaf tog afsked samt for till Helsingör, åtföljd af sin värd en half mil på vägen.

Vi bedja dem, som funnit ofvanstående för långt, om tillgift för vår afvikelse från ämnet. Frestelsen att efter en samtida berätta detta besök har varit oss för stor. Skildringen lämnar väl också åtminstone något i utbyte.

Af ofvanstående beskrifning är det för oss viktigaste, att någon plundring af Fredriksborg vid dess första intagande af svenskarne ej förekommit. Den omtalade prakten i slottsgemaken, både dem Carl Gustaf bebodde och dem, i hvilka han mottogs af sitt höga värdfolk, tyder icke på något sådant. Som vi veta, skedde ju också den ofvan omtalade ockupationen genom von Stoissloff efter fredens avslutande. Vi antaga därför som säkert, att äfven Neptunusbrunnen på den mellersta borggården vid detta tillfälle blifvit oskadad.

Alldeles utan inverkan på fontänens öde torde emellertid ej detta svenska konungens besök blifvit. Det är ej alt för osannolikt att antaga, det den kallelse, som några dagar efter besöket ² utfärdades till arkitekten Jean de la Vallée att komma konungen till mötes i Göteborg och meddela honom underrättelser om Stockholms slott, Valdemarsön och Gripsholm, står i samband med de intryck det praktfulla slottet gjort på Carl Gustafs lifliga sinne. Närmare upplysningar i detta afseende finner man i en från Göteborg den 3 Juni 1658 gifven märkvärdig instruktion för Jean de la Vallée. ³ Hon innehåller föreskrifter angående en ombyggnad af Stockholms slott, om Riddarholmskyrkans ordnande, om reglering af Valdemarsön (Djurgården) samt Södermalm. Där skulle man »förfärdiga een lustegård», låtandes afhiembna, förhöija och mura emoth jorden där som afsatser kommer, graffva dambar, införa springande vatten till fontainers och grottors förfärdigande, plantera trän och annat sådant som till samma lustegårds exequerande requireras och heela väcket låta instängia; såsom och hugga advenuer igenom skogen, darsom behöffves desamma afhiämna och medh trä besättia och plantera låta.» ⁴ Sin arkitekt gaf konungen vid samma tillfälle »i tärepenninger för

¹ Grefve Erik Dahlbergs egenhändigt författade dagbok. Sthlm 1823. S. 153.

² Den 26 Mars 1658. Riks Reg.

³ Riks Reg. 3 Juni 1658.

⁴ Från denna tid härrör också konungens befallning till kamrerar Östling (adlad Österling) att taga reda på konstkammaren å slottet i Stockholm. Östlings svar (i bref till Carl X Gustaf ²⁶/₅ 1658) visar att konungens uppdrag gäلت en förteckning så väl öfver statuer som skilderier.

A.

B.

BRUNSGIFURER,

STATYER I BRONS AF A. DE FRIES.

PL. XI.

A.

B.

C.

BRUNSFIGURER,

BRONSSTATYETTER AF A. DE FRIES.

PL. XII.

den till vår och chronones bästa gjorda reesan» 200 R.D. samt i årlig pension, så länge han lefde, 100 t:r spannemål. De ofvan anförda försköningsplanerna tillintetgjordes genom konungens snara död. Dock bestämmes historien om Adrian de Fries' fontän på Fredriksborg genom tankar, som stått i samband med dylika planer.

Det är bekant att freden med Danmark endast blef af kort varaktighet. Den stund, då konung Carl Gustaf beslöt att bryta honom, bildar vändpunkten i hans lifs drama. De sista akterna af detta uppfylla till fullo den tragiska rättvisans fordringar på hjältens rening från sin skuld genom lidande. Den kränkta nationalitetskänslan pånyttfödde Danmarks folk och gaf det segern. Här är ej platsen att närmare belysa denna intressanta punkt af historiens mark. Vi äro hänvisade till den lilla vrå, där ett kapitel ur Fredriksborgs slotts krönika finnes att uppteckna.

Det var den 7 Augusti, som svenska hären ånyo landsteg på Seeland, denna gång vid Korsör. Den 11 stod han vid Köpenhamn.¹ Troligen föll Fredriksborg nu åter i svenskarnes händer. I Resenii Atlas Daniae² heter det också, som vi redan anført, efter berättelsen om furstemötet i Mars 1658: »Ejusdem anni mense augusto post hospitales mensas et datum novæ fidei sacramentum idem Carolus arcem Fredericsburgum sub potestatem redegit.»

Närmare detaljer rörande slottets öde under fortgången af detta krigsår hafva vi ej kunnat finna. Men af bref från Frans Horn, som var kommendant på stället, synes att våra landsmän i Oktober innehade Fredriksborg.³ Under 1659 förekommer slottet oftare nämndt i tidens handlingar. I början af året, särskildt efter den olyckliga stormningen af Köpenhamn i Februari, användes det, åtminstone delvis, till lazarett.⁴ Härjämte afsändes ofta proviant och ammunition från slottet till stridsplatsen. Emellertid var antagligen blott en del af det vidsträckta utrymmet taget i anspråk för sådana ändamål. Ty under Januari och Februari månader bodde den svenska drottningen Hedvig Eleonora där.⁵ Och då hofvet under den närmast följande tiden slagit sig ned vid Kroneborg, gjorde Hedvig Eleonora upprepade gånger »spatsereturer» till slottet, där uppehåll då togs en 4—5 dagar eller längre. I Juli, då konungen begaf sig till lägret, öfverflyttade Hedvig Eleonora med hela hofvet till Fredriksborg, där hon aktade förblifva »fuller een rum tijdh». En af anledningarna var de ofta återkommande sammansvärjningarna mot de inkräktande främlingarne, som gjorde uppehållet på Kroneborg osäkert. En dansk byggmästare af den kända konstnärssläkten Steenwinkel straffades till lifvet⁶ såsom hufvudledaren för en af dessa sammansvärjningar, hvilka likväl, trots det grymma öde, som drabbade deras upphofsmän, gång på gång, föranledda af den vaknande fosterlandskänslan, åter upprepades. Under senare delen af sommaren 1659 blef därför Fredriksborgs slott svenska hofvets hufvudsäte, ehuru äfven dit, ända in till de kungliga gemakens dörrar, trängde fiendtliga försåt.⁷ Under Juli, Augusti och till slutet af September var här emellertid hjärtpunkten för underhandlingarna mellan de fredsmäklande makterna (England och Holland) samt Sverige. Äfven konungen med sitt råd vistades här. Slottets läge ungefär midt emellan Kroneborg och Köpenhamn — en 3 à 4 mil mellan hvardera, »them man medh een hast affjage kan» — gjorde det till en för honom bekvämt belägen ort. För att »poussera fredzverket» foro också de utländska sändebuden där emellan och Köpenhamn. När de uppehöll sig vid Fredriksborg, bodde engelsmännen vid Sparpennig, holländarne vid den s. k. K. Badstugan.⁸ Och allestädes fördes »een

¹ Carlsson o. a. st. S. 508.

² Tom. II. Descriptio Civitatum Seelandiae. S. 382.

³ Handl. rör. danska kriget 1657—1658. Bref fr. Fr. Horn 10/10 1658. K.R.A.

⁴ Danska kriget å Jutland och på öarna. Div. bref (Jan., Febr., Mars, Juni). K.R.A.

⁵ Källorna till det följande återfinnas dels i H. E. K. (K. R. A.), dels i »några nya aviser ifrån åtskillige Landzorter» anno 1659.

⁶ Den 9 Augusti 1659, se br. fr. Helsingör den 10 s. m. i några nya aviser etc.

⁷ Handl. rör. Skandinaviens hist. Sthm 1817, s. 274.

⁸ I djurgården vid Fredriksborg; byggnaden var fr. Fredrik II:s tid.

ofver alla mätto herligh staat och liberij». Ett brokigt lif rörde sig sålunda vid denna tid inom den ärevördiga bygnaden. Det är under sådana förhållanden ej troligt, att någon plundring af slottet ännu kunnat ifrågakomma.

De stolta förhoppningar, som vid krigets början yttrade sig bland annat i beslutet om konung Carls nya titel »Sveriges, Götes, Danmarks, Norges och Wendes Konung»,¹ voro nu visserligen ansevärt minskade. Men ännu hade man väl ej helt och hållet uppgifvit de äregiriga planerna om en ny stor provins vid namn Danmark under Sverges krona. Platsen, på hvilken dessa illusioner rörde sig, var dock dag för dag allt mindre, trängre och trängre innesluten af politiska förhållandens nät. Emellertid hade de svåra sjukdomar, som hemsökt landet, i September hunnit ända till Roskilde och drottningen med hofvet öfverflyttade då till Nykiöping på Falster. Pest och hemliga fiender voro ej de angenämaste gäster å Fredriksborg. När så Nyborgs olyckliga fall och därmed förknippade förluster inträffade, började konungen tänka på att återvända; och det ena skeppet efter det andra, lastadt med husgerådssaker, afsändes till Sverge. Då skrefs också ett nytt kapitel i vår fontäns historia.

Det var i slutet af November månad. Svenskarnes stälning hade efter Nyborgs förlust blifvit allt mera ohållbar, utsigterna mörknade med November-dagarne. Hofvet lagade sig nu också till hemresa. — Ett par vid denna tidpunkt skrifna bref² från Claus Christoffer Lützw, Hedvig Eleonoras hofmarskalk, lämna några underrättelser, som för oss äro af intresse. Det ena, dateradt Fredriksborg den 18 November, omtalar, att drottning Hedvig Eleonora dagen förut lyckligen kommit till slottet och nu vore färdig att afresa till Kroneborg. Brefskrifvaren fortsätter derefter: »Die bagage und meisten leute sind aber noch zuruck, weill man keine wagen hat bekommen können. Daniel Bengtson Uttermarck ist diese nacht hir gekommen, hat was I. K. Maj:t ihm befohlen mir gesagt, weil aber der Hoffcammerirer nicht hir ist, der Reichs marschall auch für 8 tagen schon verreiset ist, weis ich nicht was I. K. Maj:t gnedigster befehl und ordre ist so wol wegen I. K. Maj:t der Königin abreise, wann und welcher gestalt selbige sol fortgesetzt, als wegen der küche und pferde, so man unter wegen wird benöthiget sein, wie es damit sol gehalten werden. *Der boyort worauff die kupferfontaine und einige ander I. K. Maj:ts sachen seind* und von Chronenburg nach Gothenburg hat gehen sollen, sol noch, wie man mir saget, zu Landzeron ligen ob I. K. Maj:t des wegen ordre geben wollen, hab aller untherthenigst erinnern sollen.» —

Det andra brefvet, skrifvet en dag senare från Kroneborg, omtalar drottningens lyckliga ankomst till sistnämnda slott, hvarefter det heter: »*Nach den boyort* habe ich mich erkundiget und vornehme dass er mit seiner ladung zu Landzeron ligt, weil aber eben ietzo ein Englisch schiff hir ist das nach Gothenburg wil; so vermeinen I. K. Maj:t die Königin mit gutbefinden der hiesigen Herrn Reichsräthe, dass der boyort, wenn er so bald hir und mit proviant versehen seyn konte mit dieser gelegenheit sicher ginge, haben deswegen befohlen darumb zu schreiben in Hoffnung dass I. K. Maj:t darmit gnedigst zu frieden seyn werden. — So viel die noch hier vorhandene sachen betrifft, seynd von hausgeräthsachen und liberej zu Helsingburg noch 24 kasten, hier von Hausgerath sachen etwan 20 *und zu Friedrichsburg von den dingen die mit zu denen so auff dem boyort seyn(d) gehören, 13 kasten welche Franz Horn nun ehest hir uber zu schaffen versprochen hat*; beruht also auff I. K. Maj:t gnedigsten befehl ob deswegen ein absonderliches gnugsames Schiff —? — worauff zugleich andere von der Oeconomie sachen könten gebracht — — etc.

Såsom af det föregående synes, stod man i begrepp att återvända till Sverge. Den ena sändningen efter den andra, innehållande saker, som brukats för den kungliga hofhållningen, afgick i

¹ Carlsson o. a. st. S. 506.

² Handlingar rörande danska kriget 1659. K.R.A.

den sena hösten, som var ovanligt kall, hemåt. Med krigets rätt — silent enim leges inter arma — hemsändes mera än man fört med sig. Däribland var också en fontän af koppar. Det nämnes nu visserligen ej något närmare om den samma, men vi anse oss äga rätt att antaga såsom säkert att denna fontän var Adrian de Fries' på Fredriksborg, ej den af Georg Labenwolff utförda på Kroneborgs slottsgård, som f. ö. också fick fara öfver sundet.¹

Vi sluta oss härtill af följande skäl. Först emedan Lützow skrifver om fontänen *från Fredriksborgs slott*. Det är åtminstone ganska antagligt, att han, då han for dit, fått i uppdrag att inberätta hvad han på stället kunde erfara rörande den där befintliga springbrunnen, så mycket mera som samma sak förekommer nämnd äfven i det andra brefvet. Vidare heter det i samma andra bref vid omnämnande af åtskilliga packsaker, som skulle afgå till Sverge, att vid Fredriksborg ännu vore kvar »13 lärar med saker, som höra till det, som är på bojorten». Nu nämnes i första brefvet bojorten med kopparfontänen såsom liggande vid Landskrona, hvilken underrättelse återupprepas i det andra brefvet, där icke håller någon annan bojort omtalas.

Man kan därför, synes det oss, med full rätt sluta, att då bojorten förde en fontän och de saker, som hörde till den å bojorten varande lasten ännu befunne sig kvar på Fredriksborg (hvar ifrån de sålunda ej blifvit någon gång aflägsnade), fontänen, som bortfördes, var från Fredriksborg och sålunda just Adrian de Fries' å den mellersta slottsgården uppsatta arbete.

Det är nämligen alldeles otroligt, att man från Kroneborg, som ligger vid kusten och hvarest, som ofvan är sagdt, äfven befann sig en springbrunn med figurer, skulle till det inuti landet liggande och därtill mindre säkra Fredriksborg gjort sig besvär att föra en hop bronsstatyer; så mycket mindre, om man tänkte medtaga dem hem, och då förbindelsen med Sverge just var som lifligast öfver Helsingör, hvarest svenskarne dessutom hade kommissarier. Ehuru verkligen äfven Labenwolffs brunnswerk kommit till Sverge och det sannolikt vid samma tid, anse vi oss sålunda med alt skäl kunna antaga, att den här nämnda fontänen var just den ifrågavarande från Fredriksborg.

Det finnes äfven annat, som talar härför. — Så det intresse drottning Hedvig Eleonora, hvars förkärlek för Fredriksborg är oss bekant, visar för den simpla bojortens lyckliga framkomst, och slutligen, att vi, när den konstälskande furstinnan bygde sitt slott Drottningholm, såsom den förnämsta prydnaden i dess nya lustgård med omisskänlig säkerhet återfinna de af Adam Berg och Gerner beskrifna och af Adrian de Fries utförda statyerna, hvilka en gång zirade Neptunusbrunnen å Christian IV:s slott.

Genombläddrar man Svenska Riksregistraturet från denna tid, finner man äfven, att den 26 November, några dagar efter Lützows bref, i hvilket han hemställer om anskaffandet af ett särskildt skepp för det återstående af sakerna (hvaribland de 13 lärarne från Fredriksborg),² ett pass utfärdats för skepparen Hans Person på bojorten Fortuna, som skulle gå med husgerådssaker till Göteborg. Därjämte en order till befälhafvaren i Landskrona att därifrån sända ett skepp för att intaga »några våre saker och gå därmed till Göteborg».³ Någon direkt befallning att bortföra fontänen från dess ursprungliga plats hafva vi ej kunnat finna. Måhända har man också ansett lämpligast att gifva en dylik order muntligen.

Beträffande öfverförandet till Sverge, om det skett via Göteborg eller direkt till Stockholm, när sakerna dit anlände o. s. v., därom förmåla de handlingar, som stått oss till buds, intet. Räkenskaperna för 1659⁴ i Juli omtala visserligen en utgift af 4 D. Smt »till Lifgardiet, som uppburit Kongl. Maj:ts saker, som voro införskickade ifrån Croneburg och hemskickade från

¹ Se Bilagan Lit. F.

² Bojorten med fontänen hade nämligen på drottningens befallning afseglat under engelsk konvoj.

³ Riks-Reg. 1659 ²⁰/₁₁.

⁴ Hofkamrerar J. A. Östlings Cassaräkning för 1659, s. 11. (Verif. 202) K.K.A.

Fredriksburg», men denna post utgick väl för annat från samma håll. Lützows räkenskapsbok omtalar i Juni 1660 en utgift åt folket, som uppburo koppar- och marmorstatyer på slottet. I »en antecknares samlingar» s. 290 meddelas en notis ur ett memorial af Jean de la Vallée, som kanske kan hänföras till vår fontän. Det heter: »under lilla maatsalen och kammarjungfruns kammar ähr den gamle Papistkyrkian där de saker liggia uthi förvarade som kommo med boyorten ifrån Danmark.» Memorialet är af den 17 Mars 1660.

Huru härmed än må förhålla sig — när man sammanhåller kontraktet med Adrian de Fries om en brunn på Fredriksborg, anteckningen om den af svenskarne på samma ställe röfvade fontänen, syneinstrumentet af 1660, meddelandet om den bortförda kopparfontänen i Lützows bref samt faktum att på Drottningholm några år senare uppsattes en brunn, hvars figurer dels bära danska riksvapnet, dels äro signerade af Adrian de Fries samt dessutom i alt väsentligt öfverensstämma med Bergs samtida beskrifning om fontänen å Fredriksborg — då torde man utan fara kunna våga antaga att ifrågavarande fontän på Drottningholm är just densamma, som tagits från Fredriksborg.

För att nu kunna undersöka, om bland de å Drottningholm uppsatta statyerna kan återfinnas något af Fredriksborgsfontänen, bedja vi först i korthet få påminna läsaren om brunnens utseende och historia. Den var utförd af Adr. de Fries åren 1615—1624 och bestod, enligt kontraktet och samtidas beskrifning, af Neptunus såsom hufvudfigur å en pelare, kring hvars bas sutto tre »hedenske dependenzer» å delfiner; mellan dem lågo tre s. k. änglar med fåglar. Högre upp å nämnda pelare stodo tre män med »gydekanner». Å det sexkantiga brunnskaret stodo tre figurer, Mercurius, Fama och Pax med lejon och mellan dem »sutto» tre andra figurer, hvilkas ådror och senor man kunde både se och känna.

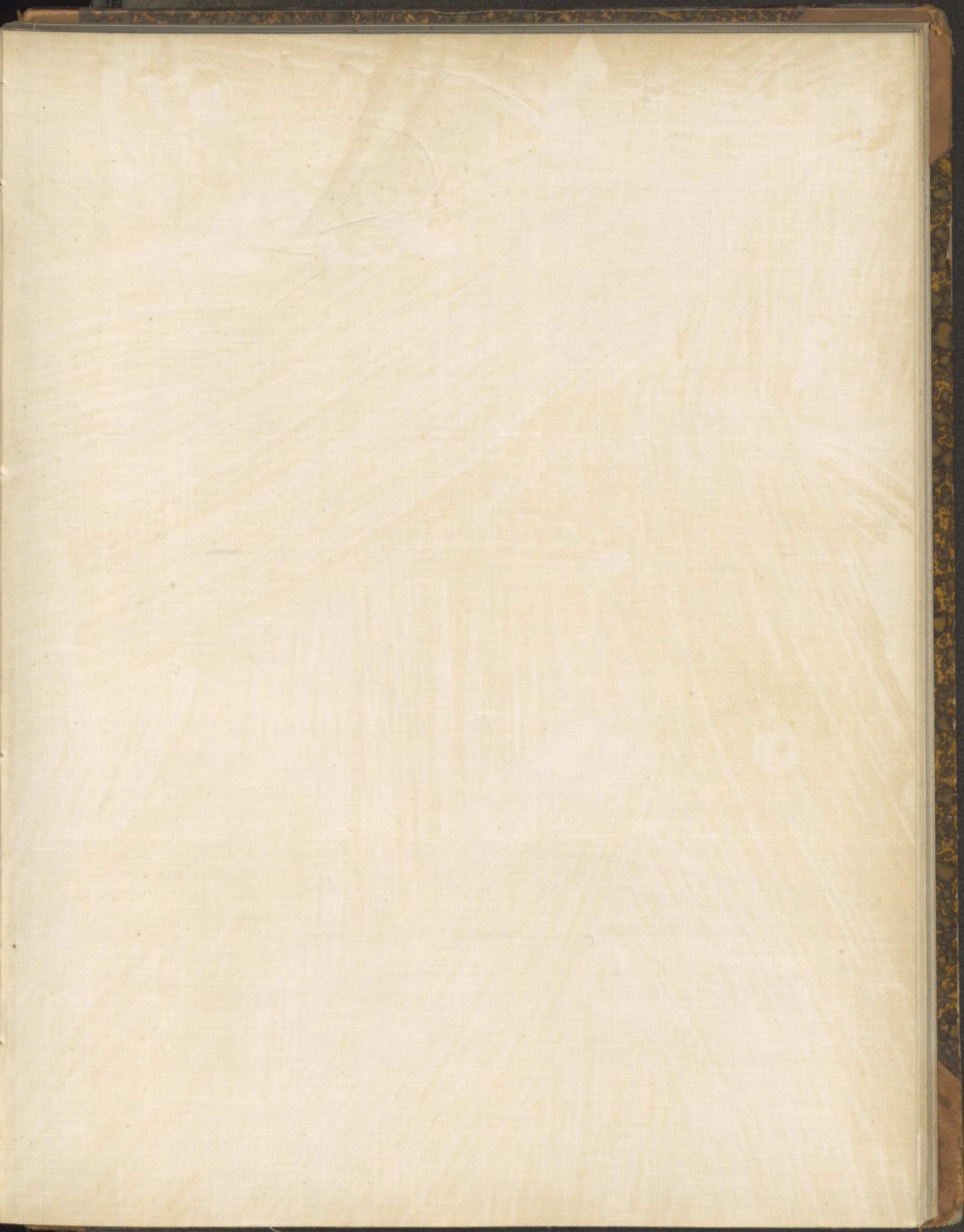
Må läsaren nu betrakta plancherne n:ris I samt X till och med XVI af föreliggande uppsats.¹ De visa: en stående Neptunus, tre sittande qvinliga figurer å delfiner,² tre flodgudar med urnor, två liggande barn med en orm och en fågel, tre tritoner och tre figurer krönande hvar sitt lejon.

Den först nämnda af dessa figurer är en ståtlig Neptunus med högra handen bjudande utsträckt framåt, den venstra omfattande en tridens; å plinten läses ADRIANVS FRIES HAGIENSIS BATAVVS FE. 1617. Å samma plint synas också i hög relief tre lejon, genom hvilkas gap, ögon och näsborrar m. m. vattnet en gång kastats upp. Plattans form är trekantig med afskurna hörn. — Såsom bekant existerar tyvärr ingen tillfredsställande afbildning af Neptunusbrunnen å Fredriksborg,³ så att man med dess hjälp kunde hoppas identifiera Drottningholmsstoden och hufvudfiguren å Adr. de Fries' fontän. Men det finnes tillräckligt många skäl, som tala för denna identitet, att man kan hjälpa sig utan en dylik afbildning. Först och främst var konstnären just under det året, då arbetet enligt signaturen är utfördt, nämligen 1617, sysselsatt för Christian den fjärdes räkning. Vidare hörde till det af honom förfärdigade arbetet å Fredriksborg enligt samtida beskrifning äfven en Neptunus, som var placerad såsom hufvudfigur och stod »myndig med sin gaffel». Figurens höjd stämmer också noga med det i kontraktet uppgifna måttet. Neptunusstoden är nämligen 2 meter, 6 ctm. hög. Enligt kontraktet skulle den vara 7 werkschue, ett mått, som enligt oss välvilligt lämnad upplysning, i Böhmen vid denna tid var lika med 296,4 millimeter eller altså 2 meter 7 ctm. Slutligen är, såsom vi ofvan uppvisat, fontänen på Fredriksborg förd till Sverige omkring 1660. De tre lejonhufvudena å plinten kunna möjligen också hänvisa på de tre lejon

¹ För närmare detaljer angående samtliga figurer hänvisas till den i Bil. Lit. E. meddelade beskrifvande förteckningen.

² Den fjärde, pl. X B., lämna vi t. v. ur sigte.

³ Å gravyren hos Adam Berg synes brunnen endast helt obetydligt. Jfr dock nedan!

PL. XIII.

A.

B.

BRUNSFIGURER,
BRONSSTATYETTER AF A. DE FRIES.

i danska riksvapnet. Vi anse oss — på grund af det anförda — med till visshet gränsande sannolikhet kunna antaga, att Neptunus af år 1617 å Drottningholm är identisk med de Fries' arbete för Fredriksborg.

Större svårighet medför det att återfinna de tre figurer, som enligt beskrifningen sutto å delfiner kring pelarens bas. De skulle nämligen enligt Adam Berg föreställa Ceres, Venus och Bacchus, samt enligt kontraktet vara $6\frac{1}{2}$ werkschue höga, d. v. s. ungefär 1 meter, 56 centimeter. Figurerna å Drottningholm äro alla *qvinliga*; deras höjd växlar mellan 1 m. 37 ctm. och 1 m. 41 ctm.

Hvad först benämningarna — Ceres, Venus och Bacchus — angår, så synes dock ej i dem ligga något oöfverstigligt hinder för antagandet af de tre Drottningholmsfigurernas identitet med de hos Adam Berg beskrifna. Det är redan förut påpekadt, att man ej alltid kan taga nyss nämde författares uppgifter alldeles efter bokstafven, och vid en blick på våra tre bronsfigurer (pl. X A., pl. XI) — nakna å delfiner sittande qvinnogestalter —, den ena med vinranka och drufklase, den andra med ax och skära, den tredje med en mussla, kan man nog förstå anledningen till namnen. Det är egentligen den först nämnda af dessa figurer, den s. k. Bacchus, som svårigheten gäller. Men figuren gör verkligen genom sin böjda stälning och de öfver barmen lyftade armarne vid första betraktandet gifvet intryck af en man, så att man kan finna den olärde slottsinspektorns misstag förklarligt. — Den tredje figuren åter, som likaledes sitter å en delfin, har blott ett smycke i håret samt håller i handen en snäcka. Den kan verkligen anses uppfylla fordringarna på en, hvad attributen angår, riktig framställning af skönhetsgudinnan. Den med ax och skära försedda figuren har Berg riktigt kallat Ceres.

Hvad beträffar den ofvan omnämnda skilnaden mellan Drottningholmsfigurernas höjdförhållanden och de i kontraktet bestämda måtten, är denna olikhet dels så ringa, att den knapt kan tillmätas någon större betydelse, dels utjämnas de få centimeter, som fattas, genom den omständigheten, att figurerna ursprungligen stått på en högre bronsplatta, från hvilken de vid bortförandet blifvit med våld lösbrutna, hvarigenom också deras höjd något minskats.

Vid detta tillfälle ha också signaturerna blifvit förstörda. En rest däraf — den hos Adr. de Fries vanliga (och äfven å Neptunus förekommande) abbreviationen af fecit — FE. synes ännu i samma karaktärer å venstra sidan af Ceresbildens bas. De bära dock alla den läsligaste signaturen i sin egen plastiska habitus, som fullkomligt är den de Fries plägade gifva sina qvinliga gestalter under sin äldre epok, eller öfver hufvud då han nedlade någon större omsorg å utförandet.

Det finnes emellertid ännu ett annat stöd för vårt antagande, att de här omtalade statyerna äro de af Berg beskrifna. Samtliga dessa trenne figurer äro nämligen märkta med å delfinernas öron graverade krönte vapensköldar — med tre öfver hvarandra springande lejon — det danska riksvapnet. Vi våga af dessa skäl antaga, att de ursprungligen tillhört Danmark samt utgjort en del af de Fries' fontän.

Å den trekantiga pelaren, vid hvars afskurna hörn de ofvan anförda gudomligheterna hade sin plats, lågo enligt Berg »tre änglar med fåglar i händerna». Pl. XIII framställer tvänne putti, den ena hållande en fågel, den andra en orm. De äro bortbrutna från ett underlag samt hafva tillhört en fontän — vattnet har kastats upp genom ännu i ormens gap och fågelnäbben qvarsittande rördelar. En jämförelse med andra arbeten af de Fries lämnar ej något tvifvel om mästaren, som återfinnes i ansigtstypen, formgifningen, modelleringen af hår, naglar o. d. Båda dessa grupper finnas ännu å Drottningholm. Det synes ej omöjligt, att äfven en tredje kommit till Sverge; man kan åtminstone misstänka, att det är den i Bil. Lit. B omnämnda, hvilken omtalas såsom samhörig med en till bruket alldeles förlorad vattenkonst, dit äfven figuren C pl. XII räknas. F. n. är den emellertid försvunnen ur de offentliga samlingarna.

Följa vi beskrifningen hos Berg, heter det vidare: Högre upp på pelaren — auff den Schafft der Säulen stehen drey Männer mit Gieskannen. Man återfinner dem i de å pl. XII afbildade bronsfigurerna, af hvilka A och B tillhöra Gripsholms-, C Drottningholmssamlingen. Äfven de äro fontänfigurer — vattnet har varit inledt bakifrån uti urnorna, ur hvilkas mynningar det utströmmat. Figurerna, hvilkas höjd är 83 centimeter, äro genom modellering och stälningar lätt igenkänliga såsom alster af de Fries' hand. Å fotplattorna äro spår af det våld, som användes vid deras borttagande.

De trenne å pl. XV och XVI afbildade grupperna med lejon äro Bergs »drey Männer und Löwen auff gleichen marmorpostamenten. Pax, den Lorbeerkrantz über des ersten, Mercurius, den namen Christianus IV über des andern Löwens Haupt; und dann Fama, welche sich an dem dritten Löwen hält.»

De här afbildade konstverken, som äro ungefär 1 meter höga, hafva, såsom synes af de i vinkel böjda fotplattorna, stått å 3 af brunnskarets hörn. De äro fontänfigurer — i lejongapen kvar-sitta ännu rören. Bergs beskrifning och de namn han uppger passa fullständigt med Drottningholmsgrupperna. Fredens genius (pl. XV B) håller en lagerkrans öfver ett af de danska lejonens hufvud. Där synes nu under kransen ett annat monogram — Hedvig Eleonoras —, men spår af det ursprungliga finnes ännu. Också Mercurius höll en gång Christian den 4:des namnchiffer öfver det andra lejonet; äfven detta är numera bortbrutet, men gudarnes budbärare i Jean Bologne's kända Hermesgestalt håller ännu en krona öfver ärret i bronsen. Den tredje figuren, om hvilken Berg endast säger, att den håller sig intill tredje lejonet, nämner han Famaryktet. Pl. XV A visar en de förra liknande grupp, en vingad qvinlig genius, som kröner ett lejon (ursprungligen ett namnchiffer å dess hufvud) samt i sin ena trumpet — hon har t. o. m. två — blåser ut den konstälskande monarkens lof.

I Bergs beskrifning omtalas ännu 3 figurer, ehuru tyvärr i helt obestämda ordalag. På det af svart polerad marmor förfärdigade sexkantiga brunnskaret sutto, säger han, »tre stora bilder, hvilkas ådror och senor icke allenast kunde ses, utan också kännas». Å hvartannat hörn stod altså en sådan figur och en af de omtalade lejongrupperna. Andra tillgängliga källor lämna ej någon närmare upplysning, Gerner nämner dem ej ens uttryckligen, ehuru han i sin af Berg starkt påverkade beskrifning antagligen afsett dem med orden »hver aare kunde sees» etc. Om vi därför anse dessa figurer motsvara de tritoner, af hvilka två finnas å Drottningholm, den tredje å Heleneborg vid Stockholm (pl. XIV, pl. XVI B), är det dels emedan de ej höra tillsammans med andra arbeten af de Fries i Sverge, dels emedan det enda man kan se af brunnen å den bristfälliga gravyr öfver Fredriksborg, som är bifogad Adam Bergs uppsats, är ett hörn, å hvilket sitter just en figur med ett horn i munnen.

Beteckningen hos Berg, som särskildt fäster sig vid figurernas ypperligt utförda anatomi och lifaktighet, gäller här med full rätt. Deras antal (3) och egenskap af fontänfigurer (vatten har kastats upp genom de svängda musslorna), den omständigheten att figurerna synbarligen varit afsedda att placeras högre än på sin nuvarande olyckliga plats¹ — de sitta å runda underlag, hvarvid två fiskar (vattenkastare) äro fästa — samt slutligen att de i utförandets sorgfällighet och friskhet närma sig konstnärens bättre och tidigare epok, alt talar för den omständigheten, att vi här hafva de tre figurerna från Fredriksborgsfontänen, ehuru, vi medgifva det villigt, någon nöjaktig bevisning i ämnet icke kan åvägbringas.

Den omständigheten att statyerna i likhet med de öfriga, utom hufvudfiguren Neptunus samt Ceres, ej äro signerade — hvilket med den andra, ännu ej omtalade figurgruppen undantagslöst är fallet —, torde äfven kunna anses tala för sannolikheten af vårt antagande.

¹ De äro till hälften dolda af omgifvande gräs samt hafva hvar sitt ben nedsänkt i gyttjan.

A.

B.

TRITONER,
BRONSSTATYER AF A. DE FRIES.

PL. XIV.

Säkert är, att de, om de tillhört den ursprungliga fontänen, i hög grad bidragit till dennas prakt och elegans. Återkalla vi i minnet beskrifningen öfver brunnens utseende och låta namnen representera de här befintliga figurerna, skall man ovillkorligen komma till det resultat, att Christian den 4:des brunn en gång var en af de praktfullaste fontäner konsthistorien haft att omtala. Jämför man den med andra af de Fries utförda vattenverk, som ännu finnas kvar — t. ex. fontänerna i Augsburg —, så kan ingen af dem uppvisa en liknande figurrikedom och sådant glänsande öfverflöd af vattensprång. Påminner man sig därtill fontänens uppställning på den vida, mosaikbelagda platsen midt framför bron till den inre slottsgården med dess mäktiga arkitektur och praktfulla plastiska utsmyckning samt i fonden framskymtande skog och sjö, är man nog villig medgifva att en bättre ram till konstnärens skapelse knappast kan tänkas.

Vänd mot slottet, med handen upplyft, stod Neptunus å den höga pelaren, vid hvars hörn de tre gudinnorna — kärlekens, fruktbarhetens och lifsglädjens — voro placerade. Högst läto tritonerna, liksom på hafsgudens bud, vattnet springa upp ur sina musslor, sålunda deltagande i de lejonkrönande geniernas lof öfver den konstälskande fursten, som ju ock »ved höjen mast» vunnit ära. De liffulla figurerna midt i sorlet af öfver femtio olika vattensprång, skimrande i solljuset, gjorde helt visst ett intryck närmast jämförligt med fantasiens uppfattning af en lustig skara framtågande hafsgudomligheter. Det var en plastisk öfversättning af det brusande lif, som rör sig t. ex. i Galateas triumf, en spegelbild af den öfversvallande lifslust, som är den innerst drifvande kraften hos renässansen ännu i dess sista utgreningar.

Ur konsthistorisk synpunkt må det vara tillåtet att önska, att det präktiga brunnverket måtte få en värdigare uppställning, äfven om nu mera ursprungligen hit hörande dekorativa delar, såsom fruktfestoner, drakhufvuden o. d., icke kunna anträffas. Det vore endast en handling af rättvisa, af skyldig vördnad för en snillrik människotankes verk —.

Å Drottningholm finnes ännu ett bronsverk, hvars härstamning från Fredriksborg är höjd öfver allt tvifvel. Det bär ej någon signatur, men torde väl utgått ur Adr. de Fries' verkstad eller åtminstone skapats under inflytelse af hans konst.

Det är den grupp af en sittande qvinlig figur och en putto, som finnes afbildad å pl. n:o 10 B, och som närmast torde kunna karaktäriseras som Flora och Amor. Gruppen, som har samma höjd ungefärligen som de ofvan å pl. X, XI afbildade figurerna (1 m. 41 ctm.), framställer en ung naken qvinna med blomsterkrans i håret, sittande på en trädstam. Till venster om henne rider å en svan en kogerväpnad amorin. I sin ena (venstra) hand håller hon en [numera bortbruten] blom-bukett. Å trädstammen finnes ett krönt C. 4. Svanens hals är afbruten vid hufvudet; å gudinnans rygg är ett stort, nu igenfyldt hål. Brösten hafva äfven förr varit genomborrade.

I Adam Bergs ofta anförda beskrifning omtalas på den innersta med brun och hvit marmor belagda slottsgården äfven en annan fontän, som hade sin plats vid den s. k. »Prindsesseflöjen». Bergs något orediga berättelse gör det svårt att bilda sig en förestälning om brunnens verkliga utseende.

Läsaren må själf döma. »Ich muss aber nun etwas von dem an der Mauren erbaute schönen springbrunnen, welcher mit Bildern von Ertz gezieret ist, melden daran sich ein jüngling sehen lässt, der an unterschiedlichen Orten klar wasser von sich giebt, nebenst dem ein Löwe in weissem quaterstein gehawen, eine kupferne muschel auff dem rücken trägt, in welche gleichfals rein wasser aus nachgesetzten Bilder herfür springet, in dem die Venus nach Lebensgrösse, auff einer Lampetten stehet, bey sich habend ihren Cupido, so auff einen Schwan sitzet. Über die Bildern ist ein schönes Feld, welches auff Seulen jonischer art, darinnen allerhandt geschichte künstlich in quaterstein gehawen, ruhet und mit halbgeschlagenen golde reichlich beleget ist.»

Vi vilja ej förlora oss i några gissningar öfver brunnens utseende, hvilket skulle vara af

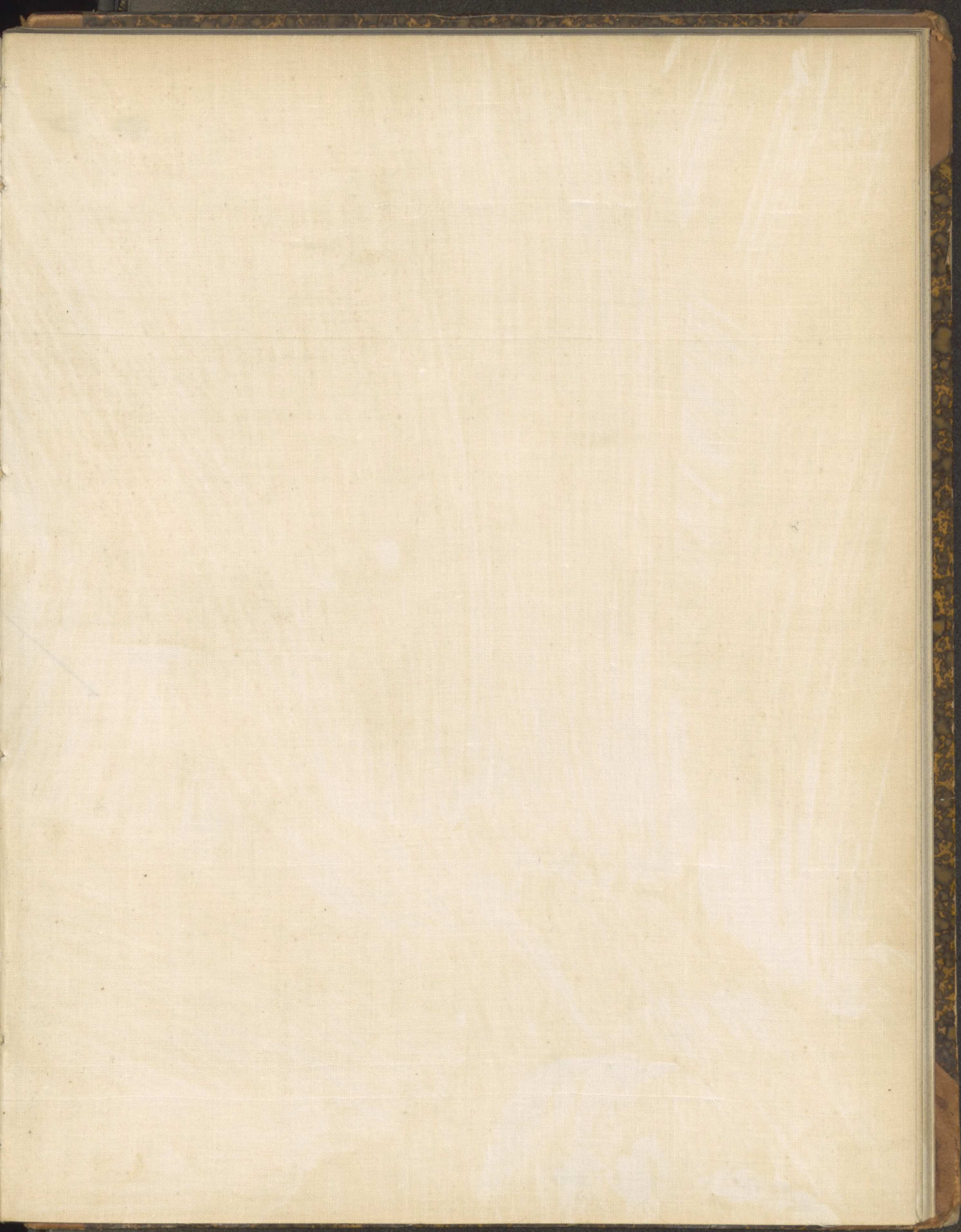
föga nytta, utan fästa oss endast vid den omtalade bronsgruppen, den s. k. Venus och Amor, hvars beskrifning tämligen nära synes öfverensstämma med den ofvannämnda gruppen å Drottningholm.

Noggrannheten i afseende på mytologiska namn var hos inspektör Berg ej så stor, att man kan finna något hinder för gruppernas identitet ligga i benämningen, då andra skäl finnas som tala därför. Först och främst gruppens egenskap af fontänfigur. Vatten har nämligen varit inledt genom det å figurens rygg (mot väggen där den stod) varande hålet, zirligt sprutats ut genom blombuketten och dessutom äfven framkommit genom qvinnans bröst och svanens mun.

Den krönte bokstafven, Christian IV:s ofta återkommande namnchiffer, bekräftar också konstverkets härkomst från Danmark. Och då nu af Bergs beskrifning framgår, att en dylik fontänfigur funnits på Fredriksborg, där svenskarne borttagit andra bronsverk, kan man anse såsom sannolikt nog, att denna grupp är den, som tillhörde den mindre springbrunnen på Fredriksborgs innersta borggård.

I Sverge har konstverket uppstälts samtidigt med de 3 andra figurerna, med hvilka man betraktat det såsom samhörigt. Förebilden till den nuvarande anordningen med Herkules och Draken öfverst, de 4 kvinnofigurerna omkring är hämtad från Herkulesbrunnen i Augsburg. I den ursprungliga uppställningen har detta ej varit förhållandet, därför borgar oss Adam Bergs beskrifning öfver Neptunusfontänen.

PL. XV.

A.

FAMA MED LEJON,

B.

FREDS-GENIUS MED LEJON,

BRONSGRUPPER AF A. DE FRIES.

Det återstår att utreda från hvilket håll de andra statyerna af samme mästare, som samtidigt uppställdes vid Drottningholm, förskrifva sig.

Såsom vi snart skola uppvisa, är det alldeles säkert, att flertalet af dessa konstverk härstammar från Prag, hvarest de då naturligtvis blifvit tagna vid eröfringen af den s. k. lilla sidan anno 1648. Däremot är det vanskligare att bestämma såväl deras äldre svenska historia, d. v. s. mellan åren 1649, då konstbytet anlände till Stockholm,¹ och 1680-talet, då bronserna uppsattes vid Drottningholm, som deras ursprunglige ägare i Prag.

I förra hänseendet ligger den förmodan nära till hands, att dessa konstverk ingått i drottning Kristinas samling, hvilken, såsom bekant, hufvudsakligast utgjordes af skatter ur Rudolf den andres konstkabinett. Men då, såsom vi ofvan omtalat, en del bronser af Hedvig Eleonora flyttats från Ulriksdal (hvilket enkedrottningen 1653 tillhandlade sig af grefve M. G. de la Gardie) är det åtminstone en möjlighet, att det varit denne ädling, hvilken hösten 1648 var närvarande vid Prags belägring, som infört konstverken till Sverige.

Öfver Kristinas konstkammare har man, som bekant, en förteckning uppgjord 1653² sannolikt i enlighet med föreskriften i Kongl. Brefvet af den 10 Januari 1650.³ Denna katalog, som är författad af Marquis Trichet du Fresne samt skriven å svenska och franska⁴ tillfredsställer emellertid ej de blygsammaste anspråk på fullständighet. Beteckningarne — un homme de bronze, une femme en figure de bronze o. s. v. — äro egnade att göra sökaren förtviflad. Utbytet för kunskapen om Kristinas samling be⁴är egentligen, hvad skulpturen angår, i följande anteckningar:

N:o 1 une grande figure de bronze, qui est une femme et trois enfans alentour d'elle;

N:o 2 dito de bronze Cupidon avec un arc à la main;

¹ Jfr Bil. Lit. G.

² 2 ex. i Kongl. Bibl. i Stockholm, 1 ex. (enligt en ej fullt säker uppgift) å Kongl. Bibl. i Köpenhamn.

³ K. Reg. 1650 ¹⁰/₁: »Efter som Wij, heter det i nämnda skrifvelse, hafve resolveradt, att uthi våre konstcammer her i Stockholm under holla stadigt een skrifvare, som dhe saker och rariteter, som der anten allaredo äre, eller och framdeles inkomma, och der i förwaring leggas kunna, så ock hvadan dhe komma, hvadh dhe kosta och hafwa till att betyda, skall opteckna, jemvel och hvadh der af uttages och till hvem sådant levereras, af den deth undfår sig låta qvittera; och altså en ricktig och oförfalskat book, af tree ens lydande exemplar, af hvilka den ena uthi konsteammaren skall blifva liggandes, det andra förwaras uthi Vårt cabinet, och deth tredie exemplaret skall af honom öfverleveras vår Rijksmarskalk, deröfver åhrligen göra och förfärdiga på deth icke någoth af dhe saker, som uthi consteammaren blifva förwaradhe må igönom eth eller annat tillfälle förrychias, wanskas eller ombytas — bestå wij denne konsteammarskrifvaren för samma sin tjänst till kostpengar månadtligen sex Riksdaler och åhrligen i lön penga Ett hundra Dlr Sölvermynt, item comiss för Ett hundra Dlr Sölvermynt.» — — —

⁴ Vi meddela efter manuskripten i K. B. fullständiga utdrag rörande bronserna, se Bil. Lit. H. I.

N:o 3 dito de bronze: Mercure et Venus;

N:o 4 La figure d'un homme et d'une femme avec Cupidon et un chien en bronze;

N:o 6 L'empereur Rodolphe en figure de bronze;

N:o 7 un cheval de bronze;

N:o 9 dito (la figure) d'un empereur en bronze;

N:o 10 La figure du roy Gustave en bronze;

N:o 12 dito Roy Gustave dessus un pied samt bland relieferna;

N:o 6 (un grand tableau de bronze) avec la figure de l'empereur Rodolphe et plusieurs autres etc. och

N:o 10 un tableau de pierre representant en bronze la figure de l'empereur Rodolphe etc.

Ofvanstående konstverk kan man, såsom under loppet af vår undersökning skall ådagaläggas, med tämligen stor säkerhet uppvisa såsom en gång förekommande eller ännu varande i svenska samlingar. Men med ett par undantag¹ lämnar oss denna förteckning utan all kunskap angående de bronser, som sedermera uppsattes vid Drottningholm.

I betraktande af de bristfälliga beteckningarne utesluter detta naturligtvis icke möjligheten att bronserna ingått i Kristinas samling, ja äro upptagna i katalogen, under hvars många hommes de bronze de altför väl kunde hålla sig dolda. Men då detta dokument synes börja med uppräknande af de större konstföremålen, till hvilka *säkert* de 4 första, och *antagligen* till och med de 15 första numren höra, och blott en af dessa beteckningar passar in på de ifrågavarande bronserna, synes det knapt troligt att de tillhört Kristinas konstkabinett. Det är därför enligt vårt förmenande sannolikare, att de förvärfvats af de la Gardie i Prag och sålunda ej (åtminstone icke ursprungligen) ingått i drottning Kristinas samlingar. Men då ingen förteckning öfver de från Ulriksdal flyttade bronsverken, ej håller något tillräckligt gammalt inventarium öfver detta slott, af oss kunnat antäffas, måste vi lämna denna fråga olöst.

Hvad bronsernas ägare i Prag angår, hänvisas man naturligtvis först och främst till kejsar Rudolf den andre, hvars rika konstsamlingar plundrades vid stadens intagande anno 1648. Öfver kejsarens konstkammare finnas ännu två förteckningar, den ena uppgjord före, den andra efter stadens intagande af svenskarne. Båda i original förvarade å Skokloster.² Men liksom andra äldre kataloger äro också dessa skäligen kortfattade, isynnerhet hvad beträffar skulptur.³ Och en gransk-

¹ N:o 2; antagligen Apollo med bågen, se nedan, samt N:o 4, en grupp af äldre tysk mästare, f. n. å Drottningholm.

² De äro af Herr Grefve Brahe godhetsfullt ställda till vår disposition. Titlarna lyda: A »Verzeichnüss. Was sich In Ihrer Kays. Majst. KunstKamer zu Prag befundten» samt B. »Den ^{31 Augusti}_{10 Sept.} anno 1648 ist die Kunstkammer aufm Königl Schloss Prage inventiret, und folgender massen befunden worden.» Manuskripten finnas f. ö. publicerade af Dudik i Mittheillungen der K. K. CentralCommission, XII årg. Maj—Juni.

³ Förteckningen A: oberrhalb allen Allmarn 93 stük Allerhandt Füguren, oder Staduen stehendt von Medall, gipps, Allaboster, märml und andere materien theils Antikisch andere modernisch. — — —

Zwischen denen Fenstern bestehen 20 medallene Bilder. — — — Mitten In der KunstKammer bestehet: alss — — — N:o 26 allmar — — — Kaysser Rudolphs Brustbild an der Mauer von Medall. — — —

An der Mauer disses gewelbs bestehet: Kaysser Rudolpho brustbilt von medall auff schwarz Marmel. — — — Ein Vier-Ekete Dafell von metall wie Raab erobert wirdt; Ein andere der gleichen von Medall, Kaysser Rudolpho, von Feuersbrunst redocirt.

In der Mitten dess gewelbs: — — — Fünf Kleine und 2 grössere Medallen Bilder. In neyen Sohl:

5 unterschiedliche Staduen von Medall, dorunder dess Königs auss Schweden Brustbilt. — — —

In Ihr Kayss. Mays: Schreibstübl bestehet: — Eine Thunüss (sic) von medall.

20 stük Kleine Staduen von Medall. — — —

Förteckningen B: In dem spanischen Saal. — — — 36 Allerhandt Bilder von Metall. — — —

In der Andern Kammer:

26: Keyser Rudolphi Brustbildt von Metal.

1 Pferd von Metal.

A.

HERMES MED LEJON,
BRONSGRUPP AF A. DE FRIES.

B.

TRITON,
BRONSSTATY AF A. DE FRIES.

PL. XVI.

ning af dessa dokument gifver endast ett ringa utbyte. Det består hufvudsakligast däruti, att man får visshet om att några i förteckningen öfver Kristinas samling såsom härstammande från Prag omnämnda konstverk ¹ en gång utgjort del af Rudolf den andres; men lämnar als ingen upplysning, som kunde hänföras till de återstående bronserna på Drottningholm. Emellertid plundrades vid stadens intagande också många andra praktbyggnader, och man får därför ej göra härstamningen från Prag identisk med den från Rudolfs samling.

Detta visar sig just i afseende på flertalet af de bronser å Drottningholm, hvars historia vi nu skola omtala. De äro alla signerade och daterade, och undersökningen om deras härkomst har härigenom vunnit anknytningspunkter, som fört ett godt stycke mot målet.

Figurerna bära alla Adr. de Fries' namn samt ett årtal mellan 1607 och 1627.² Flertalet af de 14 bronsarbetena härstammar från åren 1623 till och med 1627, samt visar sig genom stil, form och dekoration å plinten m. m. tillhöra en och samma grupp. I Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des allerhöchsten Kaiserhauses, Wien 1883, band I, sid. 119—148, har d:r Alb. Ilg meddelat åtskilliga intressanta archivalia rörande Adr. de Fries' verksamhet. Af dessa framgår bland annat, att den märkvärdigt produktive konstnären på 1620-talet arbetade för hertig Albrecht af Wallenstein, som från år 1623 på lilla sidan af Prag lät uppföra ett ytterst praktfullt slott. Dit hörde naturligtvis också en trädgård, och i densamma anlades äfven en fontän, hvars plastiska del utfördes af den månganlitade mästaren från Haag. — Den fyrkantiga bassinen lär ännu finnas kvar; dess plastiska prydnad åter är, såsom vi strax skola se, kringsspridd i parken vid Drottningholm. Till bevis härå tillåta vi oss att efter d:r Ilg ³ meddela ett bref från Adr. de Fries, adresserat till Durchleuchtiger Hoch und Wohlgeborner gnediger Fürst und Herr Albertus, Herzogen zu Friedland. Konstnären var synbarligen mera van vid modellerstickan än pennan.

»Ihr fürstlichen genaden», heter det, »thue Ich underthenig zu wiessen, wie das mier miedt allen Fleiss an ihr fürstlichen Genaden Brunen gearbeit unnd verferdigt unnd das ich verhoff in 4 monatt wierdt Es gar zum Endt sein und werden auch die Röhr eingerichtet sein, wo das wasser durchlauffen wierdt unnd das an nichts mangel wierdt als man auff zu Setzen. Den Locundo miedt den Schlangen unnd 2 Fiungo unnd 2 Sereno undt 4 Enden unnd 4 Roskopf unnd 2 Leonkopf unnd 2 Kreiffenkopf — vor alles das ist unser acort miedt den Meserau (?) sehliger 4000 unnd 500 Reichsthaller, darauff habe Ich empfangen 3000 unnd 500 Reichs thaller.

Ist nun das Ihr furstliche genaden lieber den Neptunus obenn auff haben wollen, der wierdt ungefehr umb michaely ferdig unndt wierdt 1100 Reichsthaler kosten unnd was nun anbelanget die andern 4 stück den Apollo, der wierdt 900 Reichsthaller kosten und dass stuck die 2 Lothern 1000 Reichsthaller unnd den Bachus miet dem kindele 1100 Reichsthaller; die 5 stück machen 5500 Reichsthaller unnd 1000 von den Brunnen kompt in allen 6000 unnd 500 Reichsthaller.

So ist An ihr fürstliche Genaden mein untherthenig bieten und suplicirn, Ihr fürstliche Genaden die wollen genedigst Anordnung thun, die weil die arbeit alles ferdig ist, das ich das gelt

In der dritten Kammer:

32: Keyser Rudolphi Bildtnüss in Metal. — — —

1 emblema von Metal, darauf die Vestung Raab.

1 metallenes stück, da Keyser Rudolph die freyn Künste in Böhmen introducirt. — — —

7 Kleine metallene Bilder.

Mitten im Gewölbe: — — —

1 Metallener Hercules.

Ihm grossen neuen Sahl: — — —

4 Metallene Bilder.

Des Königs in Schweden Bildtnüss von Metal. — — —

¹ Jfr Bil. Lit. I N:o 6, N:o 7, N:o 11, samt af relieferna N:o 6, N:o 10.

² Jfr Beskrifvande förteckningen. Bil. Lit. E.

³ o. a. st. s. 147.

den halben theil jetzunder konndt bekommen, welches ich itzunder hoch von nöten habb und die andere helffte wan der Nepthunus ferdig sein wierdt. Begehren Ihr fürstliche genaden, das Ich die arbeit über-antworten soll, so viel ich's gerne thun. Darneben erpiete ich ihr fürstliche genaden mein untherthenig gehorsam wiellig Dienst.

Datum Prag den 17 Februari anno 1626.

Adriano de Fries.

Ofvanstående skrifvelse ¹ är för oss af största intresse. Hon visar oss Adrian de Fries år 1626 sysselsatt med arbeten för en större fontän. Inom 4 månader hoppas han hafva altsammans färdigt, både figurer och ornamentala detaljer. Han uppräknar af de förra en Laokoon med ormen (= Locundo mietd den Schlangen); två flodgudar (fiungo = fiumi, ej Fauni, som Ilg antager); och två Sirener (»Serenos»); vidare en Neptunus, en Apollo, en grupp brottare (= 2 lothern — det italienska Lottatore = luctator; ej *Laternen* [!] som Ilg gissar); en Bacchus med satyrgosse (Bachus miet dem Kindele) och slutligen en grupp af Adonis och Venus (= Aton unnd Venera). Oafgjordt synes till en början varit om Laokoon eller Neptunus skulle brukas till hufvudfigur (sättas »oben-auff»). Härjämte uppgifvas såsom hörande till arbetet åtskilliga djurhufvuden (såsom af lejon, häst och grip), hvarmed ej kan förstås några större figurer, som Ilg tyckes tro, utan endast sådana ornamentala tillsatser, som man finner exempelvis å konstnärens båda fontäner i Augsburg och som å hans i Zeitschrift für Bildende Kunst ² meddelade räkning upptagas under titeln testa di Leon, testa di Cano, di medusa, d'aquilo etc.

För ofvan nämnda arbeten har de Fries äfven uppgifvit sitt pris.

För Laokoon, flodgudarne och Sirenerna med dit hörande ornament 4500 R. T., för Neptunus 1100 R. T., Apollo 900 R. T., Brottarne 1000 R. T., Bacchus med satyrgossen 1100, Adonis och Venus 1400, själfva brunnen 1000 R. T.

Man ser af detta bref, att Wallenstein, förmodligen genom den i skrifvelsen som död omnämde personen, af de Fries beställt en fontän. Figurernas antal och ämne har måhända blifvit fastställt, men något bestämdt pris för de särskilda konstverken synes ej blifvit uppgjordt. På hand har konstnären fått 3500 R. T. Som nu arbetet till brunnen med undantag hufvudsakligen af Neptunus vore färdigt, begär han att erhålla hälften af den resterande betalningen, och erbjuder sig att, om fursten så vill, leverera de färdiga figurerna genast. Det, som återstod af betalningen, önskar han först, då Neptunus är fulländad.

Ett senare å samma ställe ³ af Ilg meddeladt bref, dateradt den 25 Augusti 1626, upplyser att arbetet vid denna tid var aflämnadt, med undantag af den till hufvudfigur bestämda Neptunus, samt att konstnären å sin fordran erhållit 500 R. T. Brevet omtalar f. ö. en ändring å statyernas postament, som skulle göras högre (»ungefehr 6 schuckg hoch» = c. 1 meter) samt att de Fries skänkt sin mæcenat ett af sina arbeten (en häst). Ett utdrag ur det efter Wallensteins död upprättade inventariet, ⁴ som dock endast rör trädgården, förvissar oss om att fontänen blifvit å ort och ställe uppsatt.

Vi kunna f. n. icke med stöd af historiska dokument uppvisa, att Wallensteins slott vid plundringen 1648 delade andra å lilla sidan af Prag belägna praktbyggnaders öde. ⁵ Men detta göres troligt dels genom den omständigheten, att å Drottningholm sedan 1690-talet funnits uppsatta

¹ Orig. i K. K. Statthaltereiarshiv, Prag.

² 1882. S. 39.

³ S. 147—148.

⁴ Schebek, die Lösung der Wallensteinsfrage. Berlin 1881. S. 605.

⁵ Carl Gustaf bodde 1648 i Wallensteins slott, såsom synes af div. utgifter till »Hauptmannen» därstädes i C. Bengtson Uttermarecks handlingar. K. R. A. (U. var fältkamrer hos pfaltzgreffen.)

4 metallvaser, af hvilka åtminstone 2, försedda med Wallensteins vapen, antagligen härstamma från hans slott; dels däraf, att vi bland bronserna å Drottningholm äga just de i ofvan anförda bref omtalade konstverk.

Man återfinner nämligen å nämnda slott följande arbeten af de Fries:

En Laokoonsgrupp, signerad 1623.

Två sittande flodgudar, signerade 1624 och 1625.

Två sirener, signerade 1625.

Bacchus med satyrgossen och Adonis och Venus, signerade 1624.

Brottare, signerade 1625.

Apollo (utan synlig signatur).

Neptunus, signerad 1627.

Af dessa konstverk betecknas den sistnämde (pl. VIII A) samt sirenerna och flodgudarne genom ännu qvarvarande rördelar såsom ursprungligen tillhörande en fontän. Å Neptuni plint är nämligen ett stort hål, genom hvilket en tjock vattenstråle sprutat upp; ur flodgudarnes urnor har vatten strömmat fram, liksom ur gapen af å postamenten upphängda fiskar. Hos de båda sirenerna hafva hund och fågel tjänat som vattenkastare.

Plinten är — såsom ofta hos de Fries — å alla de anförda figurerna prydd med blommor, blad och grenar i relief.

När man nu känner, att den konstnär, som utfört ifrågavarande arbeten på Drottningholm, vid den tid signaturerna utvisa var sysselsatt med liknande figurer för Wallensteins fontän; när vidare de figurer, som i hans ofvan anförda bref uppräknas såsom färdiga anno 1626 i Februari, sammanfalla med de under åren närmast före 1626 signerade figurerna å Drottningholm; men den såsom ännu icke afslutad omtalade Neptunus å vårt liknande konstverk bär året 1627; och man slutligen vet, att Wallensteins slott låg å den af svenskarne plundrade lilla sidan af Prag; kan man väl utan förhastande anse dessa figurer identiska.

Ilg har genom en af Dudik honom lämnad, skäligen bristfällig, förteckning öfver Drottningholms-bronserna förts till samma antagande som vi, utan att dock förmå närmare bestämma figurerna, dem han ju ej sett.¹

Han förmodar t. ex., att den Neptunus, som vi uppvisat tillhöra Fredriksborgs-fontänen (pl. I), är den Wallensteinska. Men hans antagande, som hvilar på den falska förutsättningen, att ifrågavarande figur är signerad 1627, är oriktigt. Stoden är, såsom vi förut omtalat, tydligt och klart signerad 1617, och tillhör sålunda als ej den Wallensteinska gruppen af de Fries' arbeten, från hvilken den äfven genom sitt omsorgsfullare utförande skiljer sig.

Om fontänens ursprungliga utseende hafva vi ej kunnat erfara mera än de antydningar, som gifvas i mästarens ofvan anförda bref. Meningen synes varit att placera Laokoonsgruppen öfverst och låta hufvudfiguren omgifvas af 4 sittande figurer, flodgudar och sirener. (Laokoon utbyttes sedan mot Neptunus.) I hörnen af bassinen hade väl de öfriga grupperna Adonis och Venus, brottarne, Bacchus och satyrgossen samt Apollo (efter ändringen möjligen Laokoon) sin plats.

Inventariet öfver trädgården² upptager emellertid blott 9 bronsfigurer, hvaraf man kan förmoda, att den återstående tionde blifvit uppställd å annat håll, måhända i den s. k. Wallensteinshallen. Där föreslår åtminstone de Fries i sitt senare bref fursten att låta sätta den bronshäst, han skänkt honom. Kanske är det just den grupp, framställande en häst i strid med en orm, som vi ännu äga qvar å Drottningholm (pl. III A). Detta konstverk är dock dateradt redan 1622 och är sålunda äldre än de andra arbeten de Fries utfört i Wallensteins tjänst. Så länge man ej fått genomgå

¹ Ilg, o. a. st. s. 136.

² Schebek, o. a. st. s. 605.

Wallensteinska arkivet, är det omöjligt att i detta afseende komma till något afgörande resultat. Vi måste därför hänföra detta bronsverk till en grupp af signerade och daterade konstverk af de Fries, hvars härkomst t. v. är obestämd. Dit höra också tvänne andra arbeten på Drottningholm, nämligen först den allegoriska grupp, som finnes afbildad å pl. VI B och i äldre inventarier stundom kallas Minerva och Okunnigheten, stundom, mera drastiskt än förklarande, »qvinnfolk, som stöter en man under sig». Den är signerad Adrian de Fries och bär årtalet 1622. Från samma år och samma konstnärs hand härstammar enligt signaturen äfven gruppen Herkules, Nessus och Deianira (pl. VI A).

Om Adrian de Fries utfört och Wallenstein ägt den kolossala grupp framställande Herkules och draken (pl. II A), som enligt en uppgift stått i Wallensteins lustgård, har likaledes varit oss omöjligt att utreda.

I ett utdrag ur en resebeskrifning från 1688, hvori äfven Prag omtalas, heter det som följer: Unten vor dem Schlosse lieget das Friedländische oder Wallensteinische Haus, so vom alten Wallenstein — — gebaut ist. — Diese machine ist gräulich gross mit dreyen Höfen neben einander, welche reich genug orniret seyndt, aber kleinlich gehalten, und was schlecht verstanden. Der Garten da hinten ist gross aber über die massen irregulär (*hier innen ist gestanden der brontzerne Heracles, welcher nun zu Drottningholm ist*); die grosse Loggia mit ihren Arcaden nach dem Garten zu ist das ansehnlichste. — — — Am Ende des Gartens ist ein gross piece deau etc.¹

Detta är eget nog det enda, som vi lyckats erfara af den tidigare historien om den största af Drottningholms-bronserna. Som gruppen, hvilken är 2 meter 50 ctm. hög, icke är signerad, saknar man hvarje ledning till kunskap om dess härkomst.

Dömer man efter stilen hos detta praktfulla konstverk, springer det tydligt nog i ögonen, att om Adrian de Fries verkligen är mästaren, hvilket vi visst ej anse omöjligt, arbetet är fulländadt under en långt tidigare epok än de andra för Wallenstein utförda bronserna.

Herkules med draken å Drottningholm står i uppfattningen af form och proportioner närmast konstnärens arbetssätt omkring år 1600, då Jean Bolognes inflytelser ännu beherska hans konst, inflytelser från hvilka han f. ö. aldrig helt och hållet kunnat frigöra sig. Gruppen är till kompositionen så lik Adrian de Fries' Herkulesbrunn å torget i Augsburg, uppsatt år 1602, att man vore frestad att betrakta den som en med obetydliga ändringar gjord replik. Då arbetet sålunda sannolikt är äldre än den tid, då konstnären var sysselsatt för Wallensteins räkning, synes det knappast antagligt, att det blifvit utfördt på beställning af denne furste, utan möjligen från annat håll kommit i hans ägo, om det tillhört honom.

Ett af Ilg (sid. 139) meddeladt utdrag ur inventariet af 1634 kan åtminstone tydas därpå. Efter omnämmande af den ofvanför beskrifna fontänen, heter det nämligen som följer: »unterhalb diser Röhr Kasten: ein ganz grosse von metal von unten biss hinauf gegossene grosse Schalen, in der mitten stehend ein grosses Bildt von metal». Enligt tradition och anteckningar skulle detta varit en Herkules.

Skålen, som länge funnits qvar å ort och ställe, men nu lär blifvit flyttad åt annat håll, skall emellertid bära följande inskrift: »Benedict Wurzelbauer zu Nürnberg goss mich» samt hafva årtalet 1630. Ilg antager därför, att den ifrågavarande Herkulesbilden icke varit utförd af de Fries, utan af Wurzelbauer, mästaren till Dygdernas brunn vid S:t Lorenzkyrkan i Nürnberg, hvilken under senare delen af sitt lif uppehöll sig i Prag.

Utan närmare underrättelser om skålens storlek o. s. v. är det naturligtvis fåfängt att afgöra, om Herkules å Drottningholm är den här förmodade metallbilden. Men med full visshet kan

¹ Für Böhmen von Böhmen 3 Lief. Prag. 1793—94. S. 73.

man säga, att i fall mästaren till skålen likaledes utfört den därtill hörande figuren, och icke blott *gjutit* densamma, vår Herkulesgrupp icke är den i inventariet omnämnda. Ty stilolikheten mellan de kända arbetena af Wurzelbauer och Adrian de Fries är så betydlig, att någon sammanblandning dem emellan ej kan komma i fråga. Snarare kunde man spåra denne mästare i två af de ofvan nämnda med figurer prydda vaserna å Drottningholm.

I det föregående hafva vi sökt uppvisa, huru bronserna å Drottningholm tillhört dels fontänen på Fredriksborg, dels det i Wallensteins slottsträdgård uppställda brunnverket. Då man känner, att de Fries varit anställd hos kejsar Rudolf den andre såsom »Waxpossirr unnd Bildtschnitzer», kan man nästan vänta, att den kejsarliga konstkammaren innehållit arbeten af hans hand och att åtminstone något af dem följt det öfriga bytet till Norden. Så var också förhållandet,¹ men ett oblidt öde har rådt öfver dessa konstskatters bevarande för våra samlingar.

I afseende på Adrian de Fries' verksamhet vid hofvet i Prag hänvisa vi i de närmare detaljerna till Ilgs uppsats. Vi anföra endast det, som för vårt ändamål kan hafva något intresse. De Fries har antagligen redan under sista decenniet af 1500-talet börjat arbeta för kejsar Rudolf, ehuru han först år 1601 bevisligen varit i hans tjänst.² Äldre författare³ meddela, att Fries år 1693 utförde 8 fot höga statyer för kejsaren, hvilket äfven bekräftas genom en gravyr af Jan Müller, framställande Mercurius och Psyche (Bartsch: *Le peintre graveur*: Jan Müller: 82—84). Af de arkivhandlingar Ilg anträffat och publicerat framgår, att de Fries för samme kejsare utfört bland annat följande å en räkning för 1607 upptagna konstsaker:

Ett par porträtt (byster) af kejsar Rudolf, i olika storlek (prisen resp. 900 och 350 R.T.).
Un chaulo di bronzo (600 R.T.).

En (mindre) grupp af Herkules, Nessus och Deianira (priset var blott 450 R.T.).

»La storia con molti sugetti», antagligen en relief (pris 1000 R.T.) m. fl. föremål.

Jämför man härmed de ofvan anförda Pruginventarierna, så återfinnas i dem både kejsarens bröstbilder, bronshästen och ett par stycken reliefer. I förteckningen öfver Drottning Kristinas konstkammare upptagas: kejsar Rudolph af koppar, åtskilliga bronshästar (både större och mindre) äfvensom reliefer, särskildt en med »kejsar Rudolfs bild och många andra figurer». Det är sålunda säkert både att konstkammaren i Prag innehållit arbeten af de Fries och att dessa kommit till Sverige.

Finns nu några af dem kvar i statens samlingar? — Å Drottningholm torde åtminstone ett konstverk vara att hänföra till denna grupp. Det är den å pl. III afbildade hästen af brons, som är utförd af Adrian de Fries år 1607 och som läsaren finner omtalad i slutet af den ofvan omförmälda räkningen af detta år.

Från samma håll härstammar tvifvelsutan också den stora bronsgrupp, framställande Psyche buren af Amoriner, hvilken f. n. finnes å Nationalmuseum i Stockholm, med hvars samlingar den under senare år införlifvats.⁴

Det är knappast något tvifvel underkastadt, att det är just detta konstverk, som omtalas i 1653 års *Inventaire des raretés qui sont dans le Cabinet des Antiquités de la Serenissime Reine de Suède*. Det heter nämligen där, efter angifvande af härkomsten från Prag: »une grande figure de bronze, qui est une femme et trois enfans al'entour d'elle»; i den svenska öfversättningen: en stoor statue af koppar, som är en qvinperson medh tree stycken barn omkring sigh».

¹ Jfr o.

² Ilg o. a. st. s. 122.

³ Garzoni (efter Ilg).

⁴ Genom testamente af Hofm. Warendorff 1859. Öfverlämnad 1863. Gruppen var förut uppställd å Sturehof och Näsby. Den kom till Warendorffska samlingen genom köp å auktion 1803 efter major P. N. Suther, som haft den i sin trädgård å Söder (auktionsprot. för 1803). Dessförinnan ägdes den jämte andra bronsföremål af en baron Sparre (ant. af N. Tessin d. ä. å Upsala bibl. Se nedan).

Huru den ur kunglig kommit i enskild ägo, från hvilken den sedan som gåfva återvändt till våra offentliga samlingar, kunna vi f. n. ej angifva, men det har för vårt ändamål mindre betydelse än det faktum, att arbetet hitkommit från Prag.

Gruppen, som är utförd med stor omsorg, är 1 met. 58 ctm. hög samt ej signerad. Skulle det vara, emedan motivet till alla delar är hämtadt från Raphels freskocykel i Villa Farnesina? Föga sannolikt! Snarare är då att förmoda, att stoden haft sin plats å en af samme konstnär utförd och därför signerad bas, hvilken vid konstrofvat ej kunnat medtagas.

Hvem konstnären var? Svaret kan naturligen ej med full säkerhet afgifvas, då hvarje namnbeteckning saknas samt konstverket dessutom, så vidt vi hafva oss bekant, ej finnes graveradt. (Det är återgifvet i stentryck af C. Müller och af Giellman (guldtryck) båda bladen i N. M. saml. af Litografier). Men det starka slägttycket både hvad ansigtstyperna, formgifningen och proportionerna angår mellan Psyche och de fyra nymferna af de Fries kring Herkulesbrunnen i Augsburg gör det mer än sannolikt att vi här äga ännu ett arbete af denne konstnär och det tillhörande hans första epok. Dess härstamning från Prag stärker oss i denna förmodan, som ännu mera bekräftas genom en annan omständighet.

Det finnes nämligen i Louvremuseet en bronsgrupp, som föreställer Merkurius bärande Psyche till olympen, äfven den en, ehuru friare, reproduktion af ett motiv ur freskerna i La Farnesina. Denna grupp, som ej håller är signerad, har emellertid blifvit från olika håll i gravyr återgifven af en samtida konstnär, Jan Müller, (se ofvan). Å konstverkets bas läsas å gravyren orden: jussu Rudolphi II Cæsaris Augusti Adrianus de Vries Hagiensis faciebat Pragæ opus altitudinis pedum octo ex ære 1593. De Fries' konstnärskap är sålunda beträffande detta arbete höjdt öfver allt tvifvel. På kejsar Rudolfs befallning, heter det, gjorde Adrian de Fries detta bronsverk år 1593, 8 fot högt.

Kastar man nu en blick på vår å pl. 2 B afbildade grupp, med hvilken torde jämföras Merkurius och Psyche i Louvre, återgifven bland annat hos Clarac III pl. 368 B (2626 c), öfverraskas man af det bestämda slägttycket mellan de båda konstverken. De synas nästan gjorda till pendants. Anordningen af draperiet som stöd hos båda, salfurnan, hårdragten, händernas och naglarnes modellering, formgifningen i det hela och frånvaron af signatur öfverensstämmer hos bägge konstverken på det nogaste. Är Louvregruppen af Adr. de Fries, kan man med säkerhet till samma konstnär hänföra Psyche buren af amoriner i vårt Nationalmuseum och lika säkert antaga, att de på ett eller annat sätt hafva hört tillsammans.

Till och med i Sverge hafva de en gång befunnit sig i samma samling. Det ofvan anförda inventariet öfver Kristinas samlingar upptager under n:o 3 en stor grupp af brons kallad Merkurius och Venus, en benämning som Louvregruppen f. ö. äfven senare erhållit. Det är just vårt ifrågasvarande bronsarbete. Abecedario de P. J. Mariette¹ Tom. VI (Paris 1859—60) upplyser oss nämligen, att drottning Kristina skänkt en grupp (här kallad Merkurius och Pandora) till ambassadören Servien. Efter åtskilliga vandringar har samma konstverk från St Cloud flyttats till Louvre.

Då nu efter all sannolikhet denna grupp åtminstone i modell blifvit förfärdigad under konstnärens vistelse i Rom, har Merkurius burit Psyche först till Prag och därifrån genom Tyskland öfver hafvet till Sverge, för att efter några års uppehåll åter begynna färden, denna gång till Frankrike, hvarest de resande i våra dagar efter åtskilliga små utflygter till lustslotten i näjden af Paris tagit in »au Louvre».

I sammanhang härmed må det vara oss tillåtet att nämna ett par ord beträffande ännu några andra arbeten af A. de Fries, som, härstammande från samma håll som det öfriga konstbytet, en gång varit i Sverge och tillhört de kungliga samlingarna, men under tidernas lopp blifvit därifrån bortsålda.

¹ S. 99, anm.

I Upsala bibliotek (saml. konsthistoria) finnes en af den äldre Nicodemus Tessin gjord anteckning omfattande ett »project pour un Cabinet, qui se pourroit faire à la cour, des choses, qui se trouvent en Suède». Ehuru utan årtal äger den ur flere synpunkter sitt intresse. Sedan han uppräknat åtskilliga taflor och skulpturer värdiga att ingå i ett sådant konstkabinett, nämner Tessin

»La Pandore de Bronze chez le Baron de Sparre d'Adrien Frise».

»Deux bustes des Empereurs Rudolfe et Maximilien d'Adrien Friese chez le même».

Af en annan hand har tillagts orden »achetés à la vente de Suther par le comte Lodron-Laterano, ministre de l'Empereur à la Cour de Suède, sortis du pays».

Pandora är den ofvan omtalade Psyche i Nationalmuseum. Ur de båda bysternas vandringskrönika kunna vi meddela några drag. Enligt stadsauktionsprot. för år 1803 såldes verkligen å auktion efter majoren och öfveradjutanten P. N. Suther följande bronsbyster:

n:o 343 kejsar Rudolf den andre med 2 slafvar, på piedestal — 200 R.B., köpare Netzel,

n:o 344 krigshjälte hörande till samma stycke, på piedestal — 103 R.B. köpare, Wahrendorff.

De kommo sedermera i den nämde grefve Lodron-Laterano's ägo.

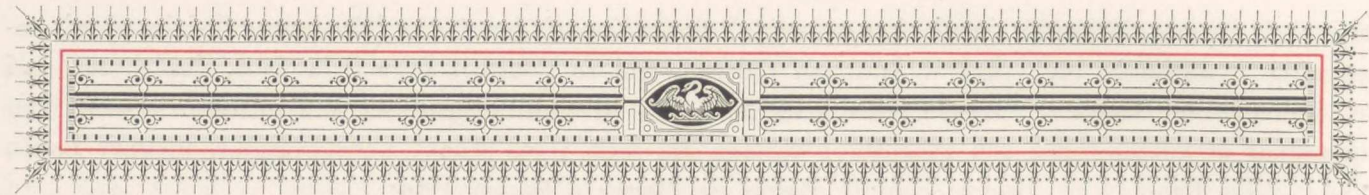
Den ena bysten, framställande Rudolf den andre, var ett arbete af Adrian de Fries från år 1603 och sannolikt ett af konstnärens yppersta. Troligen var det denna, som omtalas i förteckningen öfver drottning Kristinas samling (Bil. Lit. I n:o 6). — Den andra åter var utförd ej af de Fries utan af Jean Bologne och förestälde kejsar Maximilian (Bil. Lit. I n:o 9) (?). Främlingen återköpte sedermera ¹ ännu ett par dyrbara konstverk, som bortslogos på samma auktion, nämligen en byst af drottning Maria af Ungern, utförd af Jean Bolognes lärare Jean Dubroeuq (Wahrendorff hade köpt den å auktionen för 180 R.B.) samt en relief af de Fries, framställande kejsar Rudolfs ungerska krig (å samma auktion inköpt för 50 R.B. af Netzel), äfven de ur Kristinas konstkabinett ² och Rudolfs samling.

Samtliga dessa konstverk äro nu efter nära två hundra års frånvaro införlifvade med de kejsarliga samlingarna i Wien. Egendomligt, att då så mycket annat af det, som röfvades i Prag, blifvit borta, just den kejsarlige konstvännens byst skulle återvända till hemlandet!

¹ Ilg, o. a. st. s.

² Bil. Lit. I n:o 6 (relieferna).

Sammanfatta vi till sist resultaten af föregående undersökning, blir der langen Rede kurzer Sinn följande.

I Sverge hafva funnits inalles 35 konstverk af de Fries.¹ Två² af dessa äro åter utförda ur landet. Konstnärens i statens samlingar samt i enskild ägo förvarade arbeten äro tagna som krigsbyte dels under trettioåriga kriget i Prag 1648, dels i Danmark, resp. Fredriksborg anno 1659.

Sedan somliga ingått i drottning Kristinas samling, andra blifvit kringspridda till enskilde, förenades flertalet af dessa konstverk på Drottningholm af Hedvig Eleonora omkring 1680.

I afseende på de f. n. i Sverge förvarade bronsernas äldre historia kan man med största sannolikhet antaga, att åtminstone två³ ingått i kejsar Rudolfs samling; minst 10, om icke 12, hafva tillhört Wallenstein, i hvars slott i Prag 9 af dem varit uppställda som fontänfigurer å en af fursten omkring 1622 bestäld springbrunn.

Från Prag, men af osäker härkomst f. r. äro äfven 2 andra af de Fries år 1622 utförda konstverk.⁴ Tröiligen från samma stad och af samma konstnär är den stora Herkulesgruppen å Drottningholm (pl. II A).

Slutligen äro 16 figurer tagna å Fredriksborg, där 15 af dem en gång smyckade en å mellersta borggården under Christian den 4:de uppställd fontän; en⁵ har antagligen tillhört ett annat å den innersta slottsplatsen varande mindre vattenverk.

Ser man på tiden för konstverkens utförande, finner man, att de efter signaturen falla mellan åren 1607 och 1627. Och om vi, såsom man med all sannolikhet kan göra, anse den ofvan omtalade Psychegruppen i Nationalmuseum utförd af de Fries för Rudolf den andre omkring 1590, så erhålla vi arbeten af samma hand från en period af närmare fyratio år. För uppfattningen af Adr. de Fries som konstnär äger Sverge altså ett högst betydelsefullt material, ja i själfva verket det åtminstone quantitativt betydelsefullaste, som finnes samladt på ett ställe.

Häri ligger väl också samlingens största intresse. Bronsernas konstvärde äro nämligen, med ett par undantag, ej synnerligen högt. Dels hafva de under forna tider ej alltid rönt den mildaste behandling — många äro spruckna och lemlästade, andra hårdt öfverarbetade, alla, år efter år, ska-

¹ Konstnären stafvar alltid sitt namn med F. I signaturerna kallar han sig undantagslöst Adrianus Fries, utan de, som förekommer i bref. (Också å Augsburgsfontänen skrifver han sig Fries.)

² Mercurius och Psyche, grupp, i Louvre. Rudolf den andre, byst, i Wien.

³ Psyche buren af amoriner, i Nationalmuseum. Häst, å Drottningholm.

⁴ Afbildade å pl. VI A och B.

⁵ Pl. X B.

dade genom inverkan af vatten och is;¹ dels äro de också alster af en konstriktning, som man väl med ett visst intresse kan studera såsom historisk företeelse, men för hvars skapelser man svårligen känner mycken sympati.

Det är icke heller vår afsigt att söka skildra de Fries' konstnärsvärksamhet. Omfattande, ännu ej anställda arkivforskningar i Florenz och Prag krävas för utförande af en dylik uppgift. Här vilja vi blott med ledning af konstnärens svenska arbeten lämna ett kort bidrag till hans karaktäristik.

Inom 1600-talets plastiska konst återkommer, hvarthän man än vänder sig, oafvisligen frågan om förhållandet till Michel Angelo, ungefär som inom den tidigare florentinska renässansen om förhållandet till Donatello. Men den förres inflytande är mera alt omfattande och långvarigt — liksom man ännu af dyningarna mot en fjärrbelägen kust kan ana kraften af en storm uti hafvet. Michel Angelo var, för att bruka Benvenuto Cellinis ord, *la scuola del mondo*.

Hemligheten af det oemotståndliga inflytande han utöfvade är ej uteslutande att söka i hänförelse för hans mäktiga skapelser; det sammanhänger säkerligen också nära med den höjd af teknisk fulländning, till hvilken samtidens konst hunnit, och som gjorde, att man med förkärlek pröfvade sina krafter på invecklade stältningsproblem, hvilkas lösning var förbunden med tekniska svårigheter. Man skulle nästan vara frestad att påstå, att det var den anatomiska sidan i Michel Angelos konstnärsskap, som på hans efterföljare hade största inflytelsen. Men han uppfattades sålunda endast partielt. Resultaten blefvo, om möjligt, ännu mera påfallande än då romaren omsatte den grekiske Herakles' månghärdade elastiska gestalt till den slagtaregud af samma namn man så ofta möter i Italiens samlingar. Själén var borta. Man begärde ej att uttrycka ett annat eller djupare lif än det, som kan åskådliggöras genom rörelsemotivet. Som följd häraf — ju våldsammare rörelse, ju rikare lif!

Det varar ett hundratal af år det mäktiga intryck figurerna i Sixtinska kapellets tak, Mediceergrafvarna, Moses o. a. öfvat på denna tidrymds konstnärer. Man talade inom plastiken länge i själfva verket endast Michelangeliska — det var ej mästarens fel, att dialekten blef förskämd. Hans gestalter hafva varit det plastiska språkets mäst anlitade ordbok s. a. s., så mycket lättare brukbar, som den inre meningen för flertalet var en gåta. De voro användbara till alt. De liggande gestalterna å Mediceergrafvarna i San Lorenzo restes upp att balancera som Hermes etc. på ett ben; fredliga tritoner låna Moses våldsamma tag i skägget och den skara af Neptuner, som spreds öfver Europa såsom hufvudfigurer å vattenkonster, återupprepade troget Gud faders gest, då han skiljer ljus och mörker, i Capella Sistinas tak. För Rudolf den andres hofpossirer har Michel Angelos åtbördsspråk synbarligen varit det enda saliggörande.

Jämte Michel Angelo utöfvade en annan konstnär ett lifligt inflytande på 1600-talets skulptur. Det var Jean Bologne. Hans arbeten äro utan tvifvel den bästa exponent man kan få för tidens smak. Den flygande Merkurius, Herkules och Nessus, Sabinrofvat, hans brunnsfigurer i Bologna och Giardino Boboli låta oss förstå hvad tiden ville. Det var att väl uppbygga konstverket, den enskilda figuren så väl som gruppen; att borttaga eller åtminstone minska alt, som kunde inkräkta på intrycket af lifaktighet (stöd o. d.).

I konsten har synbarligen inkommit ett beräknande element. Allmänhetens smak möter denna egenskap genom att med förkärlek lämna uppgifter sådana som stora fontänggrupper, dekorativa anordningar af trädgårdar o. s. v. Skulpturen flyttar, liksom i renässansens första dagar, ut i det fria och den hänsyn till omgifningen, som häraf blef en nödvändig följd vid kompositionen, ger åt alstren af denna tids konst, där de finnas bevarade i sitt sammanhang, ett drag af stor-

¹ De äro ej öfverbygda om vintern.

het, som hjälper oss att glömma åtminstone något af alla synder mot naturens sanning i det enskilda.

När man bedömer Adrian de Fries, bör man minnas, hvad vi nu anført. Han är en sann manierist, har tidens både förtjänster och fel. Af Jean Bologne, hvars lärjunge han var, har han lärt prakt och djärfhet i kompositionen, och den omtänksamma hänsynen till omgifningen. Hos Michel Angelo har han studerat muskulaturen, stälningssmotiven o. s. v. Men, utan egen kraftigare individualitet, har han trott sig hinna förebilderna genom en öfverdrift af deras egendomligheter, och hans konst förefaller därför ofta endast som en olycklig vrånbild.

Hans starkaste sida var kompositionen. För oss, som ej hafva något enda arbete qvar i dess ursprungliga sammanhang, är det svårt att i detta hänseende vara fullt rättvisa. Men man kan bilda sig en förestälning härom af t. ex. Herkulesfontänen i Augsburg och möjligen äfven af det ofvan anförda om brunnen å Fredriksborgs slottsgård. Synbarligen var det också lösningen af kompositionsproblemet, som intresserade konstnären mäst. Därpå tyder bland annat äfven den ofta förekommande omkomponeringen af antika grupper — såsom Laokoon och Brottarne å Drottningholm, den farnesiska tjuren i Gotha etc.

Det är tvifvelsutan af betydelse för en riktig uppfattning af vår konstnär, att man ej släpper ur sigte att för honom, liksom för den riktning han tillhörde, det helas utseende mer än vanligt var hufvudsak. Det var så, till den grad, att den enskilda figuren får ett endast underordnad intresse. Adr. de Fries betraktar synbarligen icke människogestalten som en levande organism, hvars fina skiftningar det kunde löna mödan att studera och återgifva; utan han ser den hufvudsakligast ur dekorativ synpunkt. Den får intresse såsom ett fyllande ornament. Därför är hans naturuppfattning oftast osann och öfverdrifven. Rörelsemotivet — det sätt, hvarpå gestalten s. a. s. passas in i kompositionens linier — blir uppgiftens hufvudsak. Man kan genom en blick på Drottningholmsbronserna lätt öfvertyga sig härom. Ser man på de stående figurerna, finner man nämligen, att de *alla* med ringa modifikation äro framställda i *en* stälning, den skridande (gående eller springande med [vanligen högra] benet framåt, det venstra tillbaka). Sitter gestalten, kan man vara viss, att det ena benet är inåtböjdt mot eller något uppdraget öfver det andra. Enformigheten är påfallande. Konstnären har komponerat den enskilda figuren utan annan hänsyn än till totalintrycket af gruppen, och han har als ej dragit sig för att gång efter gång återupprepa samma motiv.

Man kan vid ett dylikt förfaringssätt ej vänta annat än att det andliga uttrycket hos hans figurer skall vara ganska ringa. Gestalterna hafva ju haft intresse för konstnären som bitar i ett ornament. Hans konst åtnöjer sig i verkligheten också med ett fåtal *typer*, utan att bry sig om att gå så långt som till återgifvande af det individuella.

Man återfinner sålunda med säkerheten af den tydligaste signatur hos hans bilder följande drag: böjdt hufvud, kort, under bröstkorgen oformligt indragen öfverkropp, långa armar och ben. Muskulaturen öfver måttan starkt angifven, ofta osann; öronen lösigt placerade utanpå hårbetäckningen, för långt nedåt och bakåt; foten, på hvilken kroppen helt och hållet stöder sig, utan hvälfning, bred, oformlig och platt. Ansigtet med sneda ögon, som ligga hvarandra för nära och med pupillen för högt i förhållande till ögonhålan; tjock näsa, kort öfverläpp och en mun hvars stälning oftast bildar en mot ögonens divergerande linea.

Bortom gränsen af denna typ finnes intet. Man letar förgäfvets efter ett individuellt uttryck af sorg eller glädje. Laokoon, som kämpar för sitt och sönerns lif, eller Bacchus, som leker med satyrgossen, hafva aldeles samma min som flodgudar och brottare, heroer eller herdar. Icke den minsta reflex af psykiskt lif, endast rörelse!

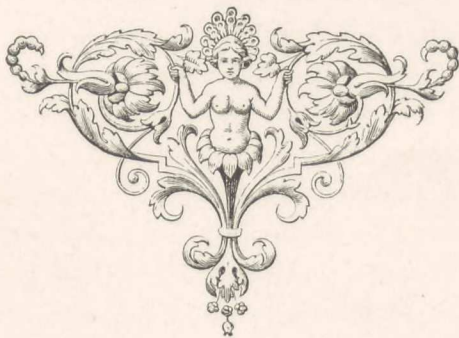
Orsaken härtill är ej att söka i någon egentlig brist hos den konstnärliga förmågan, åtminstone ej under de tidigare åren. De Fries har nämligen bland annat utfört åtskilliga porträttbyster

af Rudolf den andre,¹ som i detta hänseende äro ganska upplysande. Genom jämförelser med samtida gravyrer finner man snart, att konstnären ingalunda saknat sinne för individualiteten eller förmåga att framställa den. Särskildt den störste af dessa byster (nu i Wien) är ett både hvad uppfattning och utförande angår ypperligt konstverk, som väl låter sig ses vid sidan af den tidigare renässansens arbeten af samma art. Nej, orsaken till denna ringaktning för uttrycket af ett andligt element låg i den betydelse tiden tillmätte rörelsemotivet. Det blef icke ansigtet, utan — såsom oftast hos söderns folk — *handen*, som talade. Det psykiska uttrycktes genom *gesten*. Så eget det än låter, taga sig därför dessa konstverk bäst ut i halfskymningen, då man ej ser de orörliga anletena, utan fantasien till rörelsernas spel fritt kan dikta en själ.

Förkärleken för återgifvandet af rörelsen är öfvermåttan betecknande för en konst, som, i motsats mot den äldre renässansens nästan andaktsfulla arbete för det skönas egen skull, kännetecknas af en rastlös sträfvän efter guld. Man stälde i allmänhet sina fordringar på fulländning lägre för att hinna desto mer. Så ock de Fries. Man återfinner hos honom ofta reproduktioner af främmande mästares arbeten. Den sittande flodguden (pl. X A) är en trogen kopia af en dylik å oceanusfontänen i Giardino Boboli (af Jean Bologne); Mercurius, som kröner det danska lejonet (pl. XVI A), är en igenfödd Hermes af ofvannämde mästare; Bacchus å pl. IV B har synbarligen uppstått under liflig inflytelse af Michel Angelo's behandling af samma ämne (nu i Florenz, Museo Nazionale); Psyche, buren af amoriner (pl. II B), är endast en plastisk öfversättning af Raphaels bild i La Farnesina o. s. v. Exemplen skulle kunna mångdubblas.

Det är icke alldeles lätt att vara rättvis mot en stor konstblomstrings epigoner. Vårt intresse, som är större i samma mån en företeelse är rikt utvecklad och noggrant begränsad som individ, sjunker inför replikerna, liksom ett yppigare utveckladt exemplar har mera intresse för botanisten än det som vuxit till ringare egendomlighet å fattigare jord. Och Adrian de Fries är icke någon konstnärsindividualitet, han är egentligen blott en typ för en viss tids konstuppfattning.

¹ I Wien Kejsarl. saml. 2 st. afbildade hos Ilg o. a. st. samt i London, S. Kensington Mus. 1, afbildad a descriptive Catalogue of the Bronzes in S. Kensington Museum. London 1876.

BILAGOR.

BLA-GOR

Bil. Lit. A.

Concept till Inventarii inrättande öfver Husgeråd och Meubler wid Drottningeholms Slått, hållit
ifrån den — Junij till den — år — 1744. (I K. Husgerådskammarens arkiv.)

Metallbilder på sten Piedestaler utan vattusprång uti lustträdgården nu värderade af styckgiutaren Meijer.

1 st. lejon med en bild derhos, som håller en krants öfver H. Sal. Enkiedrottningens namn på norra sidan om norra jernporten vid Balustraden	700
1 st. lejon med en bild, som håller en Crona öfver högst Sal. Enkedrottningens namn på södra sidan om nyss nämnda port	700
2 hästar en på en på (sic!) hvardera sijdan om södra järnporten a 200.....	400
1 st. nakot sittande bild på norra sidan om stora trappan med en kruka under bilden, kallad Neraeus	800
1 st. dito på södra sidan mitt emot nakot qvinsbild Sallacia benämnd	800
1 st. nakot bild Baccus med Cupido på norra sidan om Terassen	1400
1 st. tvänne nakota luctatores något skadde	1100
1 st. 2:nne bilder Adonis och Venus nog skadde och bräckte, stående på södra sidan vid norra gången	1300
1 st. Acteon med en Boge på södra sidan om järnporten	1300
2 st. vaser af metall med figurer a 200	400
2 st. dito mindre med vapn och festoner... ..	350
1 st. med 2:nne nakote Bilder, Lychaon med dess 2:nne söner och en stor orm, på norra sidan om Hercules nog skadat.....	1400
1 st. nakot mansbild Pluto benämnd med dess gaffel och hund på södra sidan om Hercules.....	1400
1 st. nakot qvinsbild (?) på södra sidan gient mot med en kruka	800

På östra Borggården emot siön.

1 st. med 2:nne nakote Bilder sittande med en Cupido och en hund skadad på några ställen	600
1 st. med 2:nne Bilder, ett qvinfolk, som stöter en karl under sig.....	800
1 st. lejon med Mercurius som håller en Crona öfver lejonets hufvud på stora sten trappan stående ...	700
1 st. Centaurus som blir öfvervunnen af Hercules, äfven på trappan, skadad	600
1 st. Bild på en hög piedestal af sten nedanför stora trappan mot siön, Neptunus med dess gaffel, uppå hvilken ett finger är borta samt ett stycke af repet afbrutet	1400

Metall Bilder uti deras Basseiner med vatn språng uti lust trädgården.

1 st. Bild, Triton kallad, på södra sidan om stora	1200
1 st. d:o Triton på norra sidan något skadad.....	1100
1 st. stor bild mitt i trädgården, Hercules kallad, med dess klubba och en drake samt tillhörig feltin ...	3000
4 st. musslor om kring Piedestalen a 60	240
4 st. Bilder, föreställande årsens tider, sittande rundtomkring foten af piedestalen a 1000	4000
1 st. liten Bild liggande uti en bassin på norra sidan bakom Hercules.....	200
1 st. dito på södra sidan gient emot	200

Utom förenämnda Metall Bilder höra jemväl följande hit till Kongsgården Drottningeholm.

1 stor Triton hemtad till Kongsgården Carlberg värderas som en af de förra	1200
1 st. fot dertil af metall med 3 hästhufvuden omkring är qvar här vid Drottningeholm	400

1 mans Bild, 2 aln hög med ett horn i munnen som i förlt år blifvit af en tiuf stympad och skiänd värderas i anseende til metallen	200
1 liten sittande Bild med en hund framför sig	200

Utaf en til bruket aldeles förlorad vattkonst hvars söndertagna delar finnas uti ett hvalf under Slottet,
värderades följande stycken särskilt.

1 sittande Bild	140
1 d:o mindre stående bild	80

Bil. Lit. B.

Utdrag ur "Kongsgården Drottningholms Inventarium upprättadt år — 1777." (N. M. Arkiv.)

Fol. 14. I förstugan.

- 1 Metall Bild, Mercurius, som håller en krona öfver ett bredevid honom stående Leijon.
- 1 Dito, Centaurus, som blir öfvervunnen af Hercules med en hund under sig.
- 1 Liten sittjande Metallbild med en hund framme för sig.
- 1 liten Dito, som föreställes kasta sitt watten.
- 1 stående mansbild med en spade i högra och en lutande kruka i vänstra handen.

Fol. 186. Metall Bilder på sten Piedestaller utan Wattusprång uti Lustgården.

- 1 st. Leijon med en bild derhos som håller en krants öfver högst Sahl. Riks Enke Drottningens namn på norra sidan om norra järnporten vid Balustraden.
- 1 st. Leijon med en Bild som håller en krona öfver högst-Sahl. Enke Drottningens namn på södra sidan om nyss nämnda port.
- 2 st. hästar, en på hvardera sidan om södra jernporten.
- 1 nakot sittjande Bild på norra sidan om stora trappan med en kruka under Bilden, kallad Noræus.
- 1 dito på södra sidan mitt emot med nakot qvinsbild Sallacia benämd.
- 2 nakote Bilder, Bachus med Cupido på norra sidan om Terassen.
- 1 st. 2:nne nakne Luctatores något skadde.
- 1 st. med 2:nne Bilder Adonis och Venus nog skadade och bräckte, stående på södra sidan wid stora gången.
- 1 st. Actæon med en båge på södra sidan om järnporten.
- 2 st. Vaser af Metall med figurer.
- 2 st. d:o mindre med wapn och festoner.
- 1 st. med 3:nne nakote Bilder Lychaon med dess 2:nne Söner och en stor orm på norra sidan om Hercules, nog skadat.
- 1 st. nakot Mans Bild Pluto benämd med dess gaffel och hund på södra sidan om Hercules.
- 1 st. nakot Bild Venus sittjande med en Svan på norra sidan om Hercules.
- 1 st. nakot qvinnsbild (?) på södra sidan gent emot med en kruka.

På östra Borggården mot Siön.

- 1 st. med 2:nne nakote Bilder sittjande med en Cupido och en hund, skadat på några ställen.
- 1 st. Dito med 2:nne Bilder, ett qvinfolk, som stöter en karl under sig.
- 1 st. Bild på en hög Piedestall af sten nedanföre stora trappan emot sjön. Neptunus med dess gaffel, uppå hvilken ett finger är borta jemväl ock ett stycke af repet afbrutit.

Metall Bilder uti deras Basseiner med vattensprång i Lustträdgården.

- 1 Bild Triton kallad på södra sidan om stora gången med trapp och feltin.
- 1 st. dito Triton på norra sidan något skadat.
- 1 stor Bild midt i trädgården, Hercules kallad med dess klubba och en drake samt tillhörig feltin.
- 4 st. musslor omkring piedestallen.

- 4 st. föreställande årsens tider sittjande rundt omkring foten af piedestallen.
 1 liten Bild liggande i en Basein på norra sidan om Hercules.
 1 dito på södra sidan gent emot.

Utom förenämde Metall Bilder höra jemväl följande hit till Kongsgården Drottningholm.

- 1 stor Triton, hämtad till Kongsgården Carlberg.
 1 fot dertill af metall med 3 hästhufvuden omkring.
 1 mansbild 2 alnar hög med ett horn i munnen, som år 1743 af en tjuf blifvit stympad och skjämd.

Angående de tvänne sista finnes antecknadt i marginalen: »dessa äro upå Hennes Maj:t Enkedrottningens befallning uti December 1772 till Stockholm transporterade.»

Bil. Lit. C.

Jämförande tabell öfver Drottningholms bronser.

1884.	Drottningholms invent. 1777.	1744 års (Concept) Invent.	1726.
1. Neptunus.	Neptunus med gaffel.	Neptunus med dess gaffel.	Neptunus.
2. Sittande qvinlig bruns- figur.	4 st. bilder föreställande årsens tider.	4 st. bilder föreställande årsens tider.	de 4 årsens tijder.
3. D:o			
4. D:o			
5. D:o			
6. Triton.	Triton.	Triton.	2 tritoner.
7. Triton.	Triton.	Triton.	
8. Gosse med orm.	En liten bild i en bassin.	En liten bild i en bassin.	Tvänne liggiande barn i bassiner.
9. Gosse med fågel.	En d:o i en dylik.	En d:o i en d:o.	
10. Stående manlig figur med urna.	Stående mansbild med en spade i h. och en lutande kruka i v. handen.	1 mindre stående bild.	?
11. Merkurius krönande ett lejon.	Merkurius, som håller en krona öfver ett bredvid honom stående lejon.	1 st. lejon med Mercurius.	Merkurius med ett lejon.
12. Fama d:o d:o	1 st. lejon med en bild der- hos, som håller en krona etc.	Lejon med en bild, som håller en krona.	D:o d:o
13. Fredsgenius d:o d:o	1 st. lejon med en bild der- hos, som håller en krantz etc.	D:o — — — — en krantz.	D:o d:o
14. Neptunus med hund.	Pluto med gaffel och hund.	Pluto med gaffel och hund.	Pluton med Cerbero.
15. Flodgud (»Nereus») med urna.	En nakot sittjande bild med en kruka (»Noræus»).	Nakot sittjande bild med en kruka (Neræus).	Næreus med sin vatten- kruka.
16. D:o d:o	En nakot (qvins??) bild med en kruka.	En nakot qvinsbild ? med en kruka.	Flora (?).
17. Qvinlig figur (»Salacia») med spegel.	En — nakot sittjande qvinns- bild, Sallacia benämnd.	Nakot qvinsbild Sallacia be- nämnd.	Salacia.
18. D:o med fågel.	En st. nakot Bild Venus sittiande med en svan.	Nakot bild, Venus sittjande med en svan.	Venus med en svan.
19. Laokoons grupp.	Lychaon med dess tvänne söner.	Lychaon med sina tvänne söner och en stor orm.	Laocoon.
20. Bacchus med Satyr- gosse.	Bacchus med Cupido.	Bacchus med Cupido.	Bacchus, som gifver Cupido en wijnranka.
21. Brottare.	1 st. 2:nne nakne Luctatores.	2 nakota Luctatores.	2 römmerske Luctatores.
22. Adonis och Venus.	Adonis och Venus.	Adonis och Venus.	Venus och Adonis.
23. Apollo med båge.	Actæon med en båge.	Actæon med en båge.	Apollo, som tager pilen ur sitt koger.
24. Herkules och Draken.	Herkules med draken.	Herkules med dess klubba och draken.	Herkules och draken.
25. Herkules, Nessus och Deianira.	Centaurus, som blir öfver- vunnen af Herkules.	Centaurus som blir öfver- vunnen af Hercules.	Nessus och Herkules.

1884.	Drottningholms invent. 1777.	1744 års (Concept) Invent.	1726.
26. Minerva och okunnig- heten.	Qvinfolk, som stöter en karl under sig.	Qvinfolk, som stöter en karl under sig.	Minerva och ignoravum.
27. Häst i traf.			En häst.
28. Häst i strid med en orm.	2 st. hästar.	2 st. hästar.	En d:o.
29. Sittande gosse.	En liten sittjande metallbild, som föreställes kasta sitt vatten.	En liten sittjande bild.	?
30. Mars, Venus och Amor.	Tvänne nakote bilder sitt- jande med en Cupido och en hund.	2:nne nakote Bilder med en Cupido och en hund.	Cupido, Ceres, Venus.
31—32. 2 st. större metall- vaser.	2 st. vaser med figurer.	2 st. vaser af metall med figurer.	2 stora vaser.
33—34. 2 d:o mindre.	2 st. d:o mindre med vapen och festoner.	2 st. mindre med vapn och festoner.	2 mindre d:o.
35. ?	En liten sittjande metallbild med en hund.	En liten sittjande bild med en hund.	?
36. ?	En stor Triton (hämtad till Carlberg).	En stor Triton (hämtad till Carlberg).	?
37. ?	1 mansbild med ett horn.	Mansbild med ett horn.	?

Bil. Lit. D.

Det viidt berømte Friedrichsborgs Beskrivelse af H. T. Gerner. Manuscript. Hist. Topograf. Saml.
å Kongl. Bibl. i Köpenhamn (vol. 24).

— — — — —
men midt paa denne pladtz — — —
stod saadan en fontain, som glemmis vel med tiden
men jeg den haver seet, det skar mig i mit bryst,
at dette konstig verk saa slet blef underkryst.
Thi det var ej gemeent som andre springekilder
Som den u-kyndige sig offte vel inbilder,
nej alting var saa nett af sauber arbejld giord
Det ingen mester ved sig skamme haver tordt.
Sex kanted skaalen var af marmor sort poleret,
med fine billeder paa hver en kant stafferet.
Af Ertz var deris kiöd, og vand var deris Aand
Eij nogen orkeslös stod med sin höjre haand.
Paa kroppen som een iis de glatte var og slette
Hver aare kunde sees, ja, hvor mand ville sætte
sin finger paa een stæd mand sagde konsten selv
Har dette arbejld giort, naturligt, nett og vel.
Her paa den eene kandt stod Pax i folkelængde
og holdt en Lawerkrans. En Löwe sig intrængde
Hen paa den anden kandt, og paa den trede stavn
var satt Mercurius, som förde kongens navn.
En löve herhos stod, som optog fierde hiörnet,
Hun grinned saar og barskt, som hun var slet fortörnet;
den femte odde stod den stoore Fama paa
og havde Löwen hos sig ved sin store taa
midt af den store skaal op stod en marmor pille
Som ret trekantig var gjort effter konstens ville,
Tre marsvin hafde her en hver sitt postament
og paa hver marsvins Ryg en hedensk dependenz.
Et for Fru Venus selv, et for Fru Ceres kiörde.
Den tredie Bacchum selv paa Rüggen overförde
men mellem Fiskene tree fugle holdte stand
og havde hver en fugl udi sin höjre haand.
Omkring på pillens höjld tree mænd til siüne stander
som öser vandet ud af deris gyde kander,
Saa vel som hver og en de hver her vandet lod,
men öfverst med sin fork Neptunus mündig stod.
Men det alt borte er, og i de Svenskes hænder
med magt i Krigens tiid bortfördt — — — — —

Johan Adam Berg: Kurtze und eigentliche Beschreibung des fůrtrefflichen und weitberůhmten koniglichen Hauses Friedrichsburg in Seeland gelegen — etc. Kopenhagen bey Georg Lamprechten im Jahr 1646.

— — — — Ferner zieren diesen andern vorhoff ein Kunstreicher grosser Springbrunn, dessen muschel von schwartzen gepoliertem Marmor sechseckigt gehauen, und sitzen auff den Ecken drey grosse Bilder, derer Adern und Sehnen nicht allein können gesehen, sondern auch begriffen und getastet werden; zwischen denen drey männer und Löwen auff gleichen Marmorpostamenten stehen, unter welchen *Pax*, den Lorbeer krantz über des ersten; *Mercurius*, den namen Christianus IV. über des andern Löwens Hůpt; und dann *Fama*, welche sich an dem dritten Löwen hůlt. In der mitte der Muschel ist eine grosse dreyeckigte Seul von Marmor auffgerichten, auff welcher Postement gesimbs an den Ecken drey Meerfische sich sehen lassen, welche auff den Růcke Venus, Ceres und Bacchus tragen. Auff dem Schůfts gesimbs zwischen den meerfischen liegen drey in den Hůnden Vůgel haltende Engelen und auff dem Schůft der Sůulen stehen drey männer mit Gieskannen. An der ausladung derselben sind zu sehen undtterschiedliche Frůchte; oben auff *Neptunus*. Diese Bilder so allesamt nach volkomener Lebens grůsse über die massen kůnstlich in Ertz gegossen giessen klar Wasser in die Muschel — — — welches sehr anmuthig zu sehen ist.» —

Jens Lauritsøn Wolff: Encomion Regni Danię: det er Danmarckes Rjges Loff / oc dets hůyloflige Konge Rjges tillhůrige Provinciers, ņers, Kongelige Slotters oc Festningers Herre Sęders / oc andre Pręctige Bygningers Beskriffuelse etc. prentet i Kiøbenhavn / aff Peter Hake, aar 1654.

S. 483—84. — Fremdęlis zierer och bepryder denne anden forgaard oc platz en konstig stor fontanie oc springbrønd, af sort pollerede marmorsteen, sexkantet giort, oc staar der paa kanten 3 store Billeder effter menniskelige Lignelse oc storhed, saa liffactigt giort, att deres Aarer og Seener till siune er, oc imellem disse 3 menniskelig Billeder staar der 3 lówre paa marmor postament, under hvilcken fůrste Lów staar dette Billede Pax, med en Laurboer krantz paa sit Hoffvet; Mercurius med Christiani IV naffn őfver den anden Lówes Hoffvet, oc Fama, som sig ved den tredie Lów holder. — Mit her udi er en trekantet Piller aff marmorsteen opsęt, paa hvilken postementz kant, lader sig see tree Fiske, hvilke paa den eenes rygg staar Venus, paa den anden Ceres oc paa den tredie Bacchus; mellem disse Fiske er at see tre męnd med vandkander udi Haanden oc anden zirat derhos gjort, hvilke billeder, som ere fuldt kommen store gifver alle Vand fra sig udi Musselskaler, som med stor lyst oc forundring er at see». —

Bil. Lit. E.

Beskrifvande förteckning öfver Arbeten af de Fries, som för närvarande finnas i Sverige.

Psyche, buren af amoriner. Grupp i brons. H. 1 met. 88 ctm. Utan sign.

Naken qvinnofigur, sväfvande uppåt, understödd af 3 vingade amoriner, af hvilka en uppehåller hennes v. arm, en annan på sina axlar bär hennes h.; den tredje i liggande stälning stöder henne underifrån. Hufvudet är vändt åt v. Hennes v. arm är upplyftad, handen håller, böjd inåt, en liten urna; h. armen hålles med utsträckta fingrar från kroppen åt h. nedåt. H. benet rakt nedhängande; det v. understödt af amorinen är upplyft framåt. Hon bär ett band i håret; å hjässan ett smycke och tvänne högt uppsatta flåtor. Som stöd för gruppen tjänar ett draperi, hvilket faller öfver den nedersta amorinens bröst samt af honom hålles under Psyche. Alla amorinerna äro nakna med i pannan högt uppsatt hår. Plinten är rund. I Nationalmuseum.

Enligt testamente af hofmarskalken v. Warendorff af den $14/10$ 1859 öfverlämnad till Nationalmuseum år 1863. Fans förut å Näsby vid Mälaren. Ägdes dessförinnan af major N. P. Suther, i hvars trädgård å Södermalm gruppen var uppställd. Sålles å hans auktion år 1803. Ännu tidigare ägdes den af en baron Sparre. Inventaire des raretez etc. de la reine Christine N:o 1. Ur Rudolph den andres konstkammare? Fotografi: Jæger. Litogr. af C. Müller; af Giellman (guldtryck).

Herkules i strid med draken. Fontänggrupp i brons. H. 2 met. 50 ctm. Utan sign.

Herkules, naken figur med starkt utvecklad muskulatur, stående i skridande stälning med h. benet satt framåt, det v. tillbaka, håller h. armen med klubban upplyft för att slå till draken vid sin v. sida. Med v. handen fattar han i drakens ena horn och böjer dess hufvud tillbaka. Herkules hufvud är vändt åt v. nedåt, bär kort skägg samt ett band genom håret. Draken, som ringlat sin svans om Herkules' v. ben, är försedd med (utspända) vingar. Hans v. ben stödes, böjdt, mot marken, det h. är utsträckt med utspärrade klor. Hela kroppen täckt med fjäll. Gapet (vattenkastare) är öppet och visar en mängd spetsiga tänder. Plinten trekantig med afskurna hörn. Å Drottningholm. Har varit uppställd å Ulriksdal, hvarifrån den flyttades 1687. Har tillhört Wallenstein (?). Ljustryck: Jæger.

Häst i traf. Statyett i brons. H. 94 ctm.; öfver länd 70 ctm. Sign. ADRIANVS FRIES HAGENSIS FECIT 1607.

H. frambenet samt v. bakbenet upplyftade. Hufvudet vändt mot h. Å Drottningholm. Ur drottning Kristinas konstkammare? Förut i Rudolf den andres? Ljustryck: Jæger.

Neptunus. Staty i brons. H. 2 m. 6 ctm. Sign. ADRIANVS FRIES HAGIENSIS BATAVUS FE. 1617.

Stående figur med hufvudet åt h., öfverkroppen åt v. samt långt skägg. H. armen sträckt uppåt och framåt; h. benet är stäldt tillbaka, det v. framåt. Den v. armen håller tridens bakåt. Från blygden går ett snöre öfver v. låret. Å plinten, som är trekantig med afskurna hörn, äro utarbetade 3 lejonhufvud med vingar och öppet gap, genomborrade ögon och näsborrar — i hög relief — samt i låg d:o en stående stork, ett lejon och en grip. Å Drottningholm. Ljustryck: Jæger. Från Fredriksborgs slott. (H. handens pekfinger saknas; öfver v. benet å insidan går nedåt fotknölen en djup remna; liknande å h. benet.)

Ceres. Sittande qvinlig figur i brons. H. 1 m. 42 ctm.

Sitter på en delfin något framåtböjd åt h., med hufvudet mot v. Ax i håret. H. handen håller, utsträckt nedåt, en skära (modern), v., upplyftad, en knippe ax. Hennes v. ben hvilat å delfinens hufvud; det h. är satt nedåt, något tillbaka. Drottningholm. Från Fredriksborg. Ljustryck: Jæger. (Å delfinens v. öra är danska riksvapnet graveradt. Å plintens v. sida rest af en signatur — — FE. Plattan bortbruten.)

Venus. Sittande qvinlig figur. Staty i brons. H. 1 m. 33 ctm. Utan sign.

Sittande på en delfins uppåtböjda stjärt, håller hon under v. benet en vriden snäcka med v. hand; med h. tvänne af sina hårflätor. Gestalten är böjd åt v., hufvudet åt h. Hårprydnaden utgöres af två vingar samt ett diadem. H. benet är satt öfver det uppdragna v., som hvilar på delfinen. Ett (graveradt) draperi öfver skötet. Drottningholm. Från Fredriksborg. Ljustryck: Jæger. Märkt som föreg.

Nymf med vindrufsklase. Sittande qvinlig figur. Staty i brons. H. 1 met. 37 ctm. Utan sign.

Hufvudet åt v., h. handen upplyft och hållande en vindrufsklase, som hvilar på hennes h. knä och å hvilken hon plockar med v. handen. H. benet är satt något högre på hufvudet af en delfin, å hvilken hon sitter; det v. strax nedom. Genom håret ett diadem samt vindrufsblad. Drottningholm. Från Fredriksborg. Ljustryck: Jæger. Märkt som föreg.

Stående flodgud med åra och en urna. Statyett i brons. H. 83 ctm. Utan sign.

Stående manlig figur utan skägg, som med h. upplyftade handen håller en åra, hvilken han stöder mot en urna, i hvars grepe han fattar med den inåt böjda v. handen. Han hvilar på h. benet, det v. benet är böjdt bakåt; urnan stödes på en trädstam samt är prydd med kottar och blad. Hufvudet är böjdt åt h. framåt; h. skuldran uppskjuten; öfverkroppen åt v. och bakåt. Högra armen är afbruten ofvan armbågen; plinten skadad; sprickor i figurens rygg. Drottningholm. Från Fredriksborg. Ljustryck: Jæger.

Flodgud. Stående manlig figur med långt skägg, som han håller i h. handen och med en urna i den v. Statyett i brons. H. 82 ctm. Utan sign.

Naken figur med v. höften utböjd, h. axeln uppskjuten. Hufvudet något åt h., kalt med tupé å hjässan. H. benet satt framåt och utåt, det v. tillbaka. H. armens hand håller det långa, uppåtlyftade hakskägget; v. armen är utsträckt framåt och fasthåller, med en böjning å handen inåt, en framåt lutad kruka; denna hvilar på en bladprydd trädstam, hvars rötter gå ned på plinten. Urnan är prydd med kottar, blommor och blad. Gripsholm. Från Fredriksborg. Ljustryck: Jæger.

Flodgud med urna och en åra på ryggen. Statyett i brons. H. 82 ctm. Utan sign.

Naken stående figur med kort helskägg och yfvigt hår, hufvudet framåt åt v. och v. axeln uppskjuten. Det v. benet är satt framåt, det h. tillbaka. Med h. handen håller han en framåtlutad urna, som hvilar på en trädstam; med den v. på ryggen en åra, hvars blad stödes till h. om trädstammen. Från denna till blygden går en gren. Plinten prydd med blad. Gripsholm. Från Fredriksborg. Ljustryck: Jæger.

Liggande gosse med en gås. H. 46 ctm. L. 75 ctm. Utan sign.

Naken figur, med hufvudet åt v.; mellan benen håller han en gås, öfver hvars rygg och h. vinge hans h. ben är lagdt; det v. är utsträckt. Hans h. arm är stödd mot en liten upphöjning samt håller ett snöre, som varit fästadt om gåsens ena fot; den v. griper om gåsens hals (vattenkastare). Å plinten äro blommor i relief. Snöret är borta, d:o en bit af gåsens ena vinge; skador å fågelns hufvud. Drottningholm. Från Fredriksborg. Ljustryck: Jæger.

Sittande gosse med orm. (Herkules som barn.) Statyett i brons. H. 48 ctm. L. 79 ctm. Utan sign.

Stödd mot h. armen, med hvilken han håller en orm i stjärten. Hufvudet är vändt mot h. nedåt; v. armen håller mellan hans ben ormen (vattenkastare) rakt uppåt vid hufvudet. H. benet är framskjutet utanför plinten; det v. är utsträckt bakåt. Plinten prydd med blad och blommor i relief. Drottningholm. Från Fredriksborg. Ljustryck: Jæger.

Fama krönande ett lejon. Grupp i brons. H. 1 met. 19 ctm. Utan sign.

Vingad, naken qvinlig figur med ett lejon till v. (detta i gående stälning med hufvudet vändt åt v. (vattenkastare). Ryktet är framställt som en naken qvinna och håller i v. handen en krona och en trumpet öfver lejonets hufvud; med den h. en trumpet, ur hvilken hon blåser med uppåt riktadt åt h. böjdt hufvud. Det v. benet är »standbein»; det h. »spielbein». Skridande stälning. Plinten, som bildar en trubbig vinkel, är prydd med blad samt en stork på ett ben, i relief. Spår å lejonets hufvud af ett bortbrutet föremål. (Monogram.) Drottningholm. Från Fredriksborg. Ljustryck: Jæger.

Merkurius med kaducé, krönande ett lejon. Bronsgrupp. H. 1 met. 5 ctm. Utan sign.

Merkurius, i springande stälning, stödd på v. benet, det h. lyft bakåt och inåt, håller i h. handen, framsträckt åt v., en krona öfver det till v. stående lejonets hufvud; i v. handen en kaducé öfver lejonets rygg. Han är naken och ser åt h., har vingad hjälm samt fotvingar. Plinten är trubbvinklig (efter lejonets stälning) samt prydd med blad och blommor i låg relief. Under kronan spår af ett bortbrutet föremål (namnchiffer). Drottningholm. Från Fredriksborg. Ljustryck: Jæger.

Fredens genius krönande ett lejon. Bronsgrupp. H. 1 met. Utan sign.

Figuren, hvars hufvud är böjdt åt h., har ett lejon å h. sida (dess hufvud är vändt åt h.). H. handen håller en lagerkrans öfver ett monogram (Hedvig Eleonoras) å lejonets hufvud; den v. en palmqvist. Öfver v. axeln är ett band fästadt å höger sida i en knut, hvarifrån ändarne nedfalla å blygden. H. benet är satt tillbaka, det v. framåt å en från plinten utgående gren. Lejonet vattenkastare. Å plinten ekblad och blommor i relief. Spår å lejonets hufvud af ett bortbrutet föremål under det n. v. monogrammet. Drottningholm. Från Fredriksborg. Ljustryck: Jæger.

Sittande Triton. Staty i brons. H. 1 met. 65 ctm. (omkring). Utan sign.

Manlig, naken figur med hakskägg, v. handen håller en mussla för figurens mun, den h. fattar längre ned om samma snäcka. Öfverkroppen är vriden mot v., h. benet är satt med knäet nedåt; det v. mera uppåt. Sitter på en rund platta, å hvilken hänga 2 st. fiskar (vattenkastare). Drottningholm. Från Fredriksborg? Ljustryck: Jæger.

Sittande Triton blåsande i en mussla. Staty i brons. H. 1 met. 57 ctm. Utan sign.

Naken manlig figur med öfverkroppen åt h. H. handen håller en vriden snäcka (vattenkastare) för figurens mun; den v. är, liksom påkallande uppmärksamhet, med uppåt utsträckta fingrar hållen i jämnhöjd med halsen. V. benet är böjdt nedåt och bakåt; det h. uppåt med underbenet åt v. Å h. armen en stor spricka. Drottningholm. Från Fredriksborg. Ljustryck: Jæger.

Sittande Triton, blåsande i en mussla. Staty i brons. H. 1 met. 57 ctm. Utan sign.

Naken manlig figur, vänd åt h. samt med h. benet upplagdt på det v. knäet. H. handen håller för figurens mun en mussla (modern). Hufvudet är vändt åt h. något uppåt och bakåt. V. benet är satt tillbaka. Sitter som de båda föregående å en rund platta, behängd med 2 fiskar (vattenkastare). Å Heleneborg. Ljustryck: Jæger. Från Drottningholm och Karlberg. Från Fredriksborg. — Inköpt å Hufvudsta.

Häst i strid med en orm. Grupp i brons. H. 95,5 ctm. Sign. ADRIANUS FRIES HAGIENSIS BATAVUS FECIT 1622.

Betslad häst, stödd på bakbenen med upplyfta framben; under hans buk reser sig en orm, för att bita i hans h. sida. Svansen, något utsträckt, ofvantill ombunden. Å plinten, som är oval, i låg relief blommor och blad. (Drottningholm.) Ljustryck: Jæger. Ur Wallensteins samling?

Qvinna i strid med en man. Grupp i brons. H. 1 met. 50 ctm. Sign. ADRIANUS FRIES HAGIENSIS BATAVUS FECIT 1622.

En stående qvinlig figur håller med båda händerna åt h. ett spjut, som hon stöter mot bröstet af en å marken under henne liggande man, hvilken med sin h. hand griper om spjutet och med den v. starkt indragna armbågen stöder sig på jorden. Mannen håller sitt v. ben upplyftadt (qvinnan stöder därpå sitt h. ben); hans h. ben hvilar böjdt bakåt å marken. Qvinnan, hvars hufvud är böjdt åt h., kroppen åt v., stöder sin v. fot på en å marken liggande kula. Mannen, med litet hakskägg, håller i handen några mynt; flera dylika finnas å marken. Öfver qvinnans h. ben ett draperi, som nedhänger med sin längre del bakåt. Å plinten (fyrkantig) synes till v. ett armband, omgifvet af vallmofröhus, samt (i relief) blommor, grenar och blad. (Drottningholm.) Ljustryck: Jæger.

Herkules, Nessus och Deianira. Grupp i brons. H. 1 met. 28 ctm. Sign. ADRIANUS FRIES HAGIENSIS BATAVUS FECIT 1622.

Kentauren med h. armen lagd öfver sitt uppåt vända åt v. bakåt sträckta hufvud, håller med v. armen om Deianiras lif. Qvinnan har sin v. arm uppåt sträckt med utspridda fingrar samt h. armen i vinkel, stödd mot Kentaurens länd. Hennes v. ben nedhänger å Nessus' h. sida, hennes h. är uppdraget. Till v. är

Herkules med ryggen vänd framåt; han griper med v. handen i Kentaurens hufvudhår och håller med den h. klubban. Hufvudet är böjdt åt v. uppåt och bakåt; v. benet satt tillbaka, det h. framåt och utåt. Vid hans fötter sitter en hund vänd åt h. med v. foten på en urna. Plinten, fyrkantig, karaktäriserad som mark. Kentaurens h. framben borta. Å Deianiras v. hand saknas ett par fingrar. (Drottningholm.) Ljustryck: Jæger.

Laokoon och hans söner. Grupp i brons. H. 1 met. 72 ctm. Sign. ADRIANUS FRIES HAGIENSIS BATTAVUS FE. 1623.

Å marken, stödd mot v. armen, som omslingras af en orm (stjärten) och med hufvudet bakåtböjdt, h. armen utsträckt och gripande kring ormen, ligger den yngste sonen (a). Hans h. ben är böjdt åt h. med underbenet uppdraget mot högra glutæen; det v. benet är likaledes starkt böjdt med hälen ända in under glutæerna. Ofvan honom står med v. knäet, som omslingras af ormen, stödt mot marken (foten utom plinten) samt h. benet böjdt något åt v. den andre sonen (b) böjd åt h. framåt (men åt gruppens baksida) med v. armen omfattande ormen samt med den h. sysselsatt att draga densamma från den under liggande brodrens h. ben. Öfver dem båda, med h. benet vid figuren a:s v. ben, det v. öfver figuren b:s rygg samt mellan den yngste sonens (a) h. och den äldres (b) v. ben står fadren med h. armen upplyftad och hållande ormens hufvud med h. handen öfver sitt ansigte samt med den v. å ormens rygg i närheten af den punkt där fig. b fattar den. Å plinten blad, blommor etc. i låg relief. Drottningholm. Ljustryck: Jæger. Har tillhört Wallenstein.

Bacchus och Satyr. Grupp i brons. H. 1 met. 83,5 ctm. Sign. ADRIANUS FRIES HAGIENSIS BATTAVUS FECIT 1624.

Bacchus, med öfverkroppen åt v., hufvudet åt v. framåt och med krans, håller något tillbakalutad i sin utsträckta och upplyftade h. hand en vinranksgren; i den v. en skål. Hans h. ben är satt tillbaka, det v. framåt med en böjning åt h., vid hans h. sida står en likaledes bekransad liten satyr, som griper om grenen med båda händerna och försöker att draga den till sig. Han är vänd med ryggen framåt samt öfverkroppen starkt böjd åt v., h. benet är framåtsträckt, det v. böjdt och satt tillbaka. Å plinten, som är fyrkantig, blommor etc. i relief. Drottningholm. Ljustryck: Jæger. Wallensteins saml.

Sittande flodgud med urna. Staty i brons. H. 1 met. 2 ctm. Sign. ADRIANVS FRIES 1624.

Å ett med blommor och blad prydt underlag sitter en skäggig man böjd åt h.; mellan benen, af hvilka det h. är satt tillbaka med knäet nedåt, det v. är upplyft, hvilande på urnan, håller han med h. handen på buken af en framåtlutad bladprydd urna, hvars grepe bildas af en stående hund (med framfötterna å urnans bukiga sida). Mannen stöder v. armen med högt uppskjuten v. skuldra i stark böjning på en från underlaget utgående gren; å ömse sidor om detsamma äro upphängda (genom mun och stjärt) vattenkastande fiskar. Drottningholm. Ljustryck: Jæger. Wallensteins fontän.

Adonis och Venus. Grupp i brons. H. 1 met. 56 ctm. Sign. ADRIANVS FRIES HAGIENSIS BATTAVVS FECIT 1624.

Till v. å en med draperi öfvertäckt stam är en sittande qvinna med h. armen upplyft mot en åt henne från h. sida kommande man. V. armen håller hon med en qvist på h. knäet, som är böjdt åt v. inåt, det v. benet är böjdt, med knäet mot marken. Håret är uppsatt i små flätor; en höjande sig öfver hjässan. Mannen bär på axlarna en bock; mellan hans båda ben åt h. står en hund med halsband. Mannen synes närma sig qvinnan, framåtlutad, från h. Hans h. ben är stäldt framåt, det v. tillbaka. H. armen håller bockens bakben, den v. fattar uppåtböjd om djurets rygg. Plinten, fyrkantig, är prydd med blad och blommor i relief. Skador: å Venus mage, hundens rygg; bockens horn och v. framfot borta. Drottningholm. Ljustryck: Jæger. Wallensteins fontän.

Qvinna med spegel. Staty i brons. H. 1 met. 16 ctm. Sign. ADRIANVS FRIES 1625.

Sitter med hufvudet åt h. å ett fyrkantigt underlag, prydt med blad samt två ur mun och stjärt vattenkastande fiskar. V. handen håller på hennes knä en spegel med graverad undersida, den h. är upplyftad till håret, i hvilket hon sätter ett (afbrutet) föremål (en pil). H. benet är lagdt öfver det v. (åt v.), det v. är böjdt inåt med knäet. Till h. en skällande hund med hufvudet åt h. (vattenkastare), med halsband, (framfoten afbruten). Drottningholm. Ljustryck: Jæger. Wallensteins fontän.

Qvinlig figur med en gås. Grupp i brons. H. 1 met. 7 ctm. Sign. ADRIANVS FRIES 1625.

Sitter med kroppen böjd åt v. å en med blommor prydd stubbe, å hvilken två vattenkastande fiskar äro upphängda. Med h. handen något upplyft mot bröstet i jämnhöjd med skuldran har hon hållit ett snöre, fästadt

om gåsens böjda hals. V. benet är uppdraget öfver det h. för att lämna rum för fågeln (t. v.), i hvars v. vinge hennes v. hand håller. I håret perlband och musslor. (Gåsen vattenkastare.) Snöret borta. Drottningholm. Ljustryck: Jæger. Wallensteins fontän.

Sittande flodgud med urna. Staty i brons. H. 1 met. 6 ctm. Sign. ADRIANVS FRIES 1625.

Med kroppen böjd åt h. och h. axeln uppskjuten, sitter en manlig figur å en med löf prydd stubbe, behängd med två genom mun och stjärt vattenkastande fiskar, det v. benet satt tillbaka, det h. något upplyft. Med h. benet håller han en urna (vattenkastare) som, lutad framåt omfattas med v. handen; i den h. en mot krukan stödd (i spetsen afbruten) staf. Skador i hufvudet, v. axeln o. s. v. Drottningholm. Ljustryck: Jæger. Wallensteins fontän.

Brottare. Grupp i brons. H. 1 met. 43 ctm. Sign. ADRIANVS FRIES HAGIENSIS BATTAVUS FECIT 1625.

Till h. en starkt framåtböjd man (a) med hakskägg, böjd åt h. sida nedåt; med hufvudet åt h. Med sin v. arm håller han motståndaren (b) under dennes h. axel samt sin v. hand på b:s v. lår, där denne (b) fasthåller densamma med sin v. hand. Den andre kämpen (b) med moustascher och hakskägg är böjd något bakåt åt v., med h. armen på den förstes v. armbåge samt den v. handen på v. låret. Hufvudet åt v. nedåt. Den större kämpen är remnad tvärt igenom torsen, v. ytterbenet och hela baksidan af det h. Den mindre är sönderbruten uteder spina och mellan båda skulderbladen; sprickor i båda benen och hufvudet. Drottningholm. Ljustryck: Jæger. (Raderad af de Fries (Kab. van Dussen Amsterdam 1774). Wallensteins saml.

Neptunus med hund och tridens. Staty i brons. Sign. ADRIANVS FRIES 1627. H. 1 met. 83 ctm.

Stående figur med h. armen sträckt utåt och uppåt böjd. Det h. benet är satt framåt öfver en sittande hund med öppet gap åt h. samt med halsband. V. benet satt tillbaka. V. armen med armbågen framåt håller på mannens rygg en treudd, som, med spetsarne vända nedåt plinten hvilar å densamma bakom hunden. Hufvudet är böjdt något åt h. samt bär långt skägg. Å plinten blad etc. i relief; i midten ett stort hål. Drottningholm. Ljustryck: Jæger. Wallensteins fontän.

Apollo. Staty i brons. H. 1 met. 81 ctm. Signaturen öfvermurad, men från åren 1623—1626.

Naken figur med öfverkroppen åt h., hufvudet åt v. framåt. H. benet är satt framåt, det v. tillbaka. H. handen fattar uppåtböjd en pil ur ett å ryggen hängande å v. sidan fästadt koger med pilar; den v. håller en båge rakt ut (med en trädstam som stöd). Plinten prydd med blommor i relief. Drottningholm. Ljustryck: Jæger. (Kristinas saml. N:o 2?) Wallensteins saml. Liknar gravyren Bartsch. III. Jan Müller 81 (s. 292).

De Fries' skola? Sittande qvinlig figur med en amorin vid sidan. Grupp i brons. H. 1 met. 41 ctm.

Naken qvinna med hufvudet åt v. nedåt, sittande på en trädstam, till v. om hvilken rider å en svan en vingad och kogerväpnad amorin, hvars v. hand hålles på fågelns hals; den h. har hållit ett snöre. Qvinnan är böjd åt v., håller det h. benet öfver det v. (under)benet, som är uppdraget. Å detta hvilar hennes v. hand; den h. håller en (delvis bortbruten) blombukett. Genom håret, baktill upplagdt i stora flätor, en blomsterkrans. Å trädstammen till h. ett modelleradt ☉ med krona öfver. Mellan skuldrorna ett stort igenfylldt hål. Brösten hafva varit genomborrade. Diverse andra skador. Drottningholm. Ljustryck: Jæger. Från Fredriksborg.

Bil. Lit. F.

Om Georg Labenwolffs fontän från Kronborg.

Det är här icke vår afsigt att söka utreda denna springbrunns historia efter 1659, då den försvinner från Kronborg. Vi vilja endast leda uppmärksamheten å ett dokument, som tvifvelsutan innehåller ett bidrag till fontänens krönika. Som bekant uppställdes detta konstverk anno 1583 å Kronborg.¹ Mästaren var Georg Labenwolff från Nürnberg. († 1585.)

Fontänen, som finnes afbildad och korteligen beskrifven hos J. G. Doppelmayr: Historische Nachricht von den Nürnbergischen Mathematicis und Künstlern — — — Nürnberg 1730, s. 293, Tab. XI, bestod af ett sexkantigt brunnskar, å hvars hörn stodo bilder framställande 6 nationer;² i midten å pelaren befann sig öfverst en Neptunus med 3 hafshästar under, åtskilliga små dekorativa figurer samt kring basen tre gudinnor (Venus, Pallas och Juno).

Vi kunna ej närmare uppgifva på hvad sätt den plastiska delen af detta konstverk kommit till Sverge, men att så varit fallet, synes framgå af nedan meddelade dokument. Det förvaras i Kongl. Riksarkivet.³

Hans Kongl. Maytt och Cronan
Debet.

Till underdånigst föllie af hennes Kongl. Maytt Riks Enkie dråttningens allernådigste befallning till Öfver-Håff-Intendenten högvälborne Hr Nicodemus Tessin äro från Dråttningeholm 6 st. Metallstatuer uppå Rennarebahnan till högst bemelte Hans Kongl. Mayts tjenst och nya guterij levererade och effter Hans Höggrefl. Excell:s Kongl. Rådet Presidentens och Gouvernörens högvälborne Hr. Grefven Carl Gyllenstiernas nådgunstige ordres A:o 1700 den 4 December der sammastädes utj min närvaro med den lätta wigt som der befans uppwägne, och ehuru wähl dhe någon tid tillförene voro inkomna och nu befunnos sönderslagna och utbrende, så uppvistes dock alla stycken och dhelar till hvar och een af staturene och det som af dem var löst och afslaget wogs aparte som här under för mähles, nembl.

Den första var een statue af <i>tyske nation</i> och wog	2.	13.	6.
den andre af <i>swabiske nation</i>	2.	13.	
den tredie af <i>spanske nation</i>	2.	17.	2.
den fierde af <i>Rijske nation</i>	3.	16.	17.
den fembte af <i>ungerske nation</i>	3.	4.	2.
den siette af <i>Turske nation</i>	2.	17.	
Utj smått sönderbrutne stijcken eller skroot, som wed uthbrenningen (sic) af dessa statuer äro afslagne	18.	13.	
tillsammans 19 skeppund.			

hvilka 19 skeppund effter tvenne af Magistraten förordnade värderingsmän — — — debiteras och gör een Summa i S. M. 1266. 21. 8. Hvilka — — — Hoffcasseur Matthias Sohlberg till hennes Kongl. Maytts Håffcassa böör infordra och sig till uppbörd taga.

Stockholm den 10 October A:o 1702.

Uppå Hennes Kongl. Maytts Håffcontors vägnar.
Johan Brehmer.

Joh. Bratt.

Ett bilagdt besigningsinstrument af två handtverkare intygat, att metallen var starkt mängd med bly. Det var tvifvelsutan 6 af Labenwolffs statyer, som försvunno.

Männe nu ej den i Drottningholms Invent. 1744 omtalade mansbilden med ett horn i munnen, 2 alnar hög, samt den å samma ställe, ehuru till en annan bild, omtalade pedestalen med 3 hästhufvuden omkring, samhörde med Labenwolffs fontän, hvars hufvudfigur just var så beskaffad. (Jfr gravyren hos Doppelmayr)?

De tre gudinnorna från pelarens bas kan man återfinna ännu i dag i 3 malmstatyer hos en enskild samlare i Stockholm. (Hammer.)

¹ Jfr de intressanta meddelandena hos F. R. Friis. Samlinger. S. 310 ff.

² Enligt ett hos Friis o. a. st. s. 319 meddeladt poem öfver brunnen voro de: Teuto, Thrax, Gallus, Sarmata, Maseus, Iber.

³ »Kungsgårdar och Ladugårdar».

Bil. Lit. G.

Om transporten af Konstkammaren i Prag till Stockholm.

Under hösten och vintern 1648—1649 har det vid eröfringen af Prag vunna bytet utgjort föremål för en liffig skriftväxling mellan drottning Kristina, hennes generaler och kommandanter i Tyskland. Det har roat författaren att, med ledning af i Riksarkivet förvarade handlingar, hopleta några data i detta hänseende, som för den därpå kan vara intresserad här nedan meddelas.¹

Den 16 Juli (g. st.) eller samma dag, som Königsmarek intog lilla sidan af Prag, landsteg vid Wolgast pfalzgreffen Carl Gustaf som generalissimus för de svenska härarne i Tyskland. Han åtföljdes bland andra af sin svåger greffe Magnus Gabriel de la Gardie. Det skepp, som ditfört honom, bar krigsgudens namn.² Ett bud från general Königsmarek begaf sig kort efter på väg till Carl Gustaf med bref om Prags eröfring.³

Dagarna efter detta brefs afsändande skrifver generalen till Erik Axelson Oxenstierna från Kongl. Slottet i Prag (dat. den 20 Juli 1648): — — — verhalte hiermit gebührendt nicht, dass nechst Gottes beystandt den 16 dieses mitt anbrechenden Tage sowohl dass hiesige Königl. Schloss alls die kleine Seite der stadt glüklichen bemächtigt habe; was von Stücken undt ammunition allhier befindlich, ist aus den eingelegten zu ersehen.⁴ Die Kunstkammer ist straks anfänglichhen aufgebrochen undt viele sachen heraus genommen worden; wass aber darin noch Vorhanden, davon habe Ihr Königl. Maytt eine specification zugesandt — — —⁵

Och dagen efteråt (den 21 i samma månad) afgår åter en skrifvelse till Carl Gustaf angående det tagna bytet. Det synes som om pfalzgreffen erhållit den första underrättelsen om det lyckliga 'stratagemet' omkring den 26 Juli, ty den dagen skrifver han härom egenhändigt (och därför utan koncept) till drottning Kristina.⁶

Det är att beklaga, att detta hans bref ej finnes tillgängligt. Det skulle hafva ägt sitt intresse att se, i hvilka ordalag fursten meddelade den konstälskande drottningen eröfringen af tidens rikaste konstsamling — den första större vapenbragd, som utförts, sedan han öfvertagit högsta befälet å tysk jord.

Omkring den 5 Augusti hade emellertid drottningen kunskap om intagandet af Prag.⁷ Hon har genast skrifvit till Königsmarek och gifvit honom förhållningsorder angående bibliotek och konstkammare, men det närmare i detta hänseende är oss obekant.⁸

Dagarna förgingo emellertid. Ännu den 7 Augusti hade Königsmarek icke erhållit någon befallning angående bytet. Som Dudik påpekat⁹ och som också framgår af nedan meddelade bref från Königsmarek till Oxenstierna, var generalen orolig att fredsunderhandlarne sent omsider, men för tidigt för honom, skulle komma öfverens och fredsslutet medföra förlusten af alla de skatter krigslyckan gifvit i hans händer. I skrifvelse af den 7 Augusti från slottet i Prag, klagar Königsmarek bland annat öfver att de höge kejsrerliga embetsmännen, af hvilka han hoppades erhålla betydliga lösepenningar, förlitade sig på fredsslutet och icke ville gifva något, hvadan han frågar om de icke skulle kunna uteslutas — »oder da solchesz nicht zuegeschehen möglich, so ersuche Ew. Gräffl. Excell. ganz gebuerendt, mir im Vertrauen sonder beschwerde diessfallss benachrichtigen zue lassen, damit Ich gleichwohl noch etwass vonn Ihnen zue vorderst bekommen möchte, den dass wenige, so noch von dehneselben habhafft zu werden vermeine besser alls gar nichts sein wirdt, damit Sie allsso nicht so gar frey dauon kommen mögen. Insonderheit auch wie mich der alhier befindtlichen kostbahren neuen Artillerie, auch der noch vorhandenen sachen in der Kunst Cammer halber, dauon Ew. Gräffl. Excell. Eine specifkation zuegesandt,

¹ Dudik, Forschungen etc., har efter samma källor meddelat något af det här anförda. Jfr o. a. arbete, s. 58, 59.

² Teatr. Europ. VI. S. 330.

³ K. R. A. Bref från Königsmarek till Carl Gustaf, dat. 17 Juli 1648.

⁴ Denna förteckning finnes, mot vanligheten, ännu i behåll och är bilagd brefvet; titeln är: Specifikation der Stuck und allerhand Zeug-requisiten, so sich in Königl. Präger Zeughauss den 18/28 July 1648 befunden hatten. K. R. A.

⁵ Oxenstiernska saml. K. R. A.

⁶ Enligt meddelande i bref af den 26 Juli, dat. Anklam. Carl Gustafs koncepter. K. R. A.

⁷ K. R. A. Acta historica: omtalas i bref till Königsmarek den 26 Aug. från drottningen.

⁸ Riksregistraturet 1648 i Juli—Augusti (liksom äfven December) saknas.

⁹ Forschungen, s. 50.

zueverhalten, ob diesselbe nach erfolgtem Schluss zurückh bleiben muste, so dann auff mittell bedacht seinn, dasz so viell mueglichst unter dessen noch abfuehren lassen wollte. — — —¹

Först den 15 Augusti skrifver pfaltzgreffen till general Königsmarek och lyckönskar honom till den härliga victorian; någon bestämd ordre angående förfarandet med konst saker och böcker synes han emellertid ännu ej meddelat. Carl Gustaf afvaktade drottningens befallning i detta hänseende, hvilken dock ej innehölls i hennes bref af den 19 Aug., där hon väl erkänner sig hafva mottagit underrättelse om att »general Königsmarek hafver occuperat den ena sidan af staden Praga» och »vår soldatesca, som af Königsmarek föres, — njutit een ehrlich och anseentligh ergetzligheet»,² men ingenting nämnes angående konstkammare och bibliotek; men i brefvet den 26 Augusti lägger hon Carl Gustaf på hjärtat »jemväl hvad wij elliest hafva Königsmarek tilskrifvit, serdeles om Archivo, Bibliotheken och Kunst Cammaren, serdeles recommenderende, at det ju förr ju heller skaffas neder till sjökanten at dādan föras hit öfver». Königsmarek hade sålunda antagligen nu erhållit hennes ordre. Med egen hand och egen understundom ända till förtviflan oläslig stil har drottningen tillagt ett postscriptum på franska: — — — »Songe aussi ie vous prie, de me conserver et m'envoyer la bibliotheque et les raretes, qui se trouvent a Prag; vous savez que ce sont les seules choses dont ie fais estime — — — les delices qu'on aime au monde faites pour ma satisfaction; que ie puis avoir tout ce que se trouve des choses semblables.»³

En mellantid förgår, från hvilken vi ej veta något angående denna sak. Drottningens bref till Königsmarek, som väl nu ankommit, känna vi ej. Men den noggrannare förteckning, som nu uppgjordes, lär väl antagligen leda sitt upphof från en befallning af Kristina. Carl Gustaf tågar emellertid söder ut och anländer mot slutet af September till Prag, som nu belägras af honom, Königsmarek och Wittenberg. Faran att förlora det vunna bytet var förgången — silent enim leges inter arma.

Under afvaktan på vidare bestämmelser uppgör man ofvannämnda förteckning öfver konstkammaren, utförligare helt visst än den som omtalas i Königsmareks bref till greve Oxenstierna den 20 Juli och sannolikt identisk med den förteckning, som — uppgjord den 31 Aug.—2 Sept. — finnes i original i Skoklosters arkiv.⁴ Det är förmodligen på grund af denna, som gaf drottningen en noggrannare kunskap om alla rariteter, hon åter igen, den 26 Sept., skrifvit till pfaltzgreffen Carl Gustaf om de i Prag tagna »archivi, Bibliotheken und Kunstcammer überschickung».⁵

Den 23 Oktober har generalissimus emellertid gifvit sekreteraren Hartwig i uppdrag att föra det tagna bytet till Sverige.⁶

De närmare detaljerna rörande konst- och literaturbytet afsändande m. m. kunna vi ej uppgifva, ehuru väl bland de rika samlingarna från denna tid notiser i detta hänseende torde vara att finna, men dagen för sakernas afgang från Prag synes af följande bref till Carl Gustaf från general Königsmarek, dat. slottet i Prag den 5 November: habe berichten wollen wie bey meiner anhero Kunfft vernommen, dass die Sachen auss der Kunst Cammer, wie auch der Löwe, heut in den Schiffen gebracht werden und morgen früh von hier abfahren werden — — —⁷

Den 6 November altså afsändes konstkammaren och det öfriga bytet. Af ofvan anförda bref synes, att transporten skedde sjöledes från Prag, hvadan vägen, som följdes, var Elbe, den där också gick ända fram till den fästning, Dömitz, i hvilken, som vi skola se, den dyrbara lasten öfvervintrade. — Den 8 November har pfaltzgreffen Carl Gustaf, som stod i läger vid Kutteneberg, några mil sydost om Prag, fått underrättelse om sakernas afsändande, såsom synes af följande bref till sekreteraren Johan Hartwig:

Als wir vernehmen, dass derselbe mit denn Sachen die Ihnen von Prag aus nacher dem Königreich Schweden zu überbringen anvertraut worden, nuñmehr in der Reise begriffen, undt wir für gut befinden, dass selbige, bis zu höchst. Ihr Königl. Mtt. weitem verordnung, zu Wismar in ein zimmer wohl verwahret und versiegelt beigesetz werden mögen, als haben wir dem Herr solches hiemit wissend machen etc.⁸

Åt den nämde sekreteraren samt åt en ryttmästare A. Müller (se nedan) hade man anförtrött ledningen af expeditionen. Den senare tyckes, som vi skola se af ett hans längre ned meddelade bref, företrädesvis haft sig uppdraget uppsigten öfver det vid Prag eröfrade lejonet, för hvilket dess förra ägare, en greve von Buchheim i lösen erbjudit 18000 Rdr.,⁹ ehuru förgäfves.

¹ K. R. A. Oxenstiernska samlingen.

² K. R. A. Drottning Kristina till Carl Gustaf som generalissimus i Tyskland 1648—1650.

³ K. R. A. O. a. s.

⁴ S. o. Sid. 28.

⁵ K. R. A. Carl Gustafs conceptsamling: den 2 Okt. 1648, fältlägret för Prag; bref till drottning Kristina.

⁶ O. a. st. 1649. 14 Mars.

⁷ K. R. A. Bref från Königsmarek till Carl Gustaf.

⁸ K. R. A. Carl Gustafs conceptsamling; till sekreteraren Hartwig den 8 Nov. 1648, Kutteneberg.

⁹ Teatr. Europ. S. 626. VI.

Mot slutet af månaden hade transporten lyckligt anländt till Dömitz. Rykten om lejonets flykt och sakernas bortröfvande af kringströfvande partier¹ visade sig ogrundade. Den 30 November skrifver kommandanten i Wismar Erik Hansson Ulfsparre till Carl Gustaf: habe — — — in gebührender observance nicht bergen sollen, dass der Löwe und andere von Prage anhero geschikete sachen mitt dem Rittmeister Müller in Dömitz woll angelangett, undt weillen von Deroselben —. gantz keinen ordre erhalten wie ich mich mitt denselben verhalten soll, auch wegen ungelegenheit der Zeitt solche fürter fortzuschicken verhindert werde, als möchte S. H. D. willens und ordre sich hierüber hertzlich gerne wünschen. — — — Unter dessen aber seindt die sachen wegen des bösen Weges in Dömitz niedergesetzett, so bald es sich nuhr ein wenig zur besserung veranlassen will, soll ich nicht manquiren solches alles von dannen abzuholen lassen.²

Sekreteraren Johan Hartwig underrättade från sitt håll pfalzgreffen om utgången af sitt uppdrag. Den 1 December skrifver han från Staade, erkänner mottagandet af Carl Gustafs ofvan anförda bref med befallningen att föra samlingarne till Sverge samt fortsätter så: »nun hette ich zwar stracks zu meiner ankufft nacher Demitz, damit weiter, entweder zu Wasser nacher Lubeck oder zu lande nacher Wissmar gehen wollen, wenn mir nicht das erste wegen des eingefallenen Winters vor dieses mahl wiederrathen, und das lezte, wegen erlangung der fuhren, in deme derselben eine grosse anzahl sein müssen, unmöglich gemacht worden wehre, Derowegen ich dann anders nicht gewusst alss die sachen bis zu E. Hochf. Durchl. anderswertigen gnädigsten ordre in Demitz zu hinterlassen, gestaldt ich dann alles daselbst in ein gewölbe wo es wegen des feuers alss sonst wohl verwahret und mit einer Schildtwacht vom herrn Obristleut. Hardern Versehen ist, gebracht habe». — — —³

Drottningen hade emellertid redan under loppet af December fått underrättelse om sakernas ankomst till Dömitz samt gifvit befallning till kommandanten i Wismar, den ofvan nämde Erik Hansson att låta hämta Biblioteket såväl som det öfriga till Wismar för att vid första öppet vatten afsändas till Sverge. »Als hab ich», skrifver Ulfsparre den 21 December, »solches in gebührender observance nachgelebt undt also fort einige wagen dahin gehen lassen undt hoffe innerhalb etzliche Tagen solches alles alhier in Wismar zu haben». ⁴

Det gick ej så fort som man trodde — de många och tunga fororna på dåliga vägar, årstiden, som till och med för den sena tidpunkten var ovanligt svår — regn, högt vattenstånd, stormar till och med åska omtalar årets väderkrönika⁵ — alt gjorde att Ulfsparre först i början af Februari 1649 kunde inberätta till Carl Gustaf om sakernas ankomst till Wismar: ⁶ »— — — nicht allein den Lewen besondern auch alle andere von Prage gebrachte sachen, so viel deren in Dömitz verhanden — — —». Han hade emellertid redan i Januari, då en del af sakerna anländt, därom tillskrifvit drottning Kristina, som den 20 Januari förnyade hans kommandantsfullmakt samt tillskref honom att »wål förwara dhe ifrån Pragh til Wismar ankomne Saker». Det heter i hennes bref: Wij hafwe sedt — — — af Edert bref, daterat Wismar den 4 Januari, att i dagen till förende hade från Dömitz till Wismar bekommit Bibliothecet och någre Statuas, som voro komne från Pragh, efter som I och förmäle, att lejonet var i lijka motto der väl ankommet. I tänckte och till att wijdh bättre före och hårdare vägh låta från Dömitz afföra the andre konstammarsakerne. Såsom Wij nu Eder härutinnan använde fliit medh nåder förspörie, altså wele wij och Eder hafwa påmint, att I wähl förwara samma saker, som till Wismar ankomne äre, både böcker och Statuer, så att the icke fara illa, förderfvas eller sönderslåås; och hvad sådana antiquiteter af Statuer kunna finnas där vara af koppar, marmor eller annat, moste I hafwa uthi gott beholdt, till dess fram wijd öpen sjö kunne hijt föras; wele och winteren sigh så anskicka att I widh åkerföret kunde bringa de andre swåra sakerna till Wismar, sågo Wij thet och gerna; dhen officeraren Müller, som vår generalissimus — hafver förordnat — att till oss hijt öfverföra Lejonet, weele wij att I låte bekomma underholdt till sigh och sitt medhafvande folk, jemväl och till lejonet sielf, in till dess siö reent bliffver och han kan blifva det hijt följachtigh». — ⁷

Detta lejon var synbarligen ej det minst viktiga af det vunna bytet. Man bringas ovilkorligen att tänka på den stora betydelse denna tids åskådning, efter Italiens föredöme, tillade nämnda djur, hvars fruktbarhet var ett tecken till allmän välmåga och af hvars uppförande i allmänhet man ansåg sig kunna förutsäga framtiden.⁸ Det var ju också en sed, som aktades värdig både furstar och fria städer att underhålla lejon. Liksom Florens,

¹ Teatr. Europ. O. a. st.

² K. R. A. Bref till Carl Gustaf. (Stegeborgssamlingen.)

³ K. R. A. Bref till Carl Gustaf. (Stegeborgssamlingen.)

⁴ O. a. st. E. H. Ulfsparre till Carl Gustaf. Drottningens bref till Ulfsparre, som nämnes i nu citerade skrifvelse, saknas, då Riksregistr. för December 1648 ej finnes kvar.

⁵ Teatr. Europ. VI. S. 636—37.

⁶ K. R. A. Bref till Carl Gustaf från E. H. Ulfsparre, dat. Wismar den 4 Febr. 1649.

⁷ R. Reg. 1649. Jan. 20.

⁸ Se J. Burckhardt. Die cultur der Renaissance in Italien. 3 Aufl. II. S. 11.

Rom och Prag skulle nu också Stockholm få sin lejongård. Det är ett af de många drag i denna tidpunkts skaplynne, som återför tanken till den italienska renässansens historia. Den officer, som fått sig anförtrött att hemföra det dyrbara djuret, har den 7 Januari 1649 från Dömitz tillskrifvit Carl Gustaf ett bref, som för ofvan påpekade åskådningssätt är högst karaktäristiskt. Sedan han omtalat, att han ännu vore kvar i Dömitz, heter det (habe) nicht umb gehen können, noch mahlen dieselbe hirmitt zu ersuchen, undt gelichsam zu berichten dass ich mitt den mihr anvertrauten Leuwen annoch in Dömitz, undt ob ich zwar selber nacher Wissmar gewesen, undt den herrn guvernohr Erich Hanson gebetten, dass er den Leuwen dar hin möchte hohlen lassen undt daselbs, weil in der Kasse der Lenge nach zu Enge sein möchte, Ihnen noch einen zusammenschlagen lassen, darmit er auss einen in den anderen gehen könne, und nicht immer so stille liegen dorffte, uff dass man in so gesundt, wie er jetzo, zu Ihr Konigl. May:tt worhin i(h)n E. Fürstl. Durchl. haben wollen bringen konne; so hatt er mihr zwar woll zu gesagtt, aber biss dato nichts erfolgett. Alss ersuche ich Euer fürstl. Durchl. hirmitt unterthenigst ob sich die selbe möchten belieben lassen den H. Gouvernohr anzubefehlen, dass er dem Leuwen, nicht allein hollen lasse, sonderen auch alss forth noch einen Kasten oder ein blogk hauss so lange machen, erst biss er zu Schiff kan fort gebracht werden, dar mitt er sich ein wenig hin (und) wieder vergehen kann. Denn er gottlob so friss undt munter jetzo ist, alss er jemalss in Prag gewesen. Undt Zweiffele nicht, weil mich der Lib gott so weitt geholffen, er werde mihr ferner heim helffen, wo mich inn E. F. Durchl. haben hin befohlen zu bringen. Worbey ich denn meinen möglichen fleiss bey tag undt nacht nicht spahren werde — — —.¹

I mediet på Mars skrifver Carl Gustaf från Göttingen ånyo till drottningen angående konstkammaren och upprepar hvad vi af det föregående redan känna angående sakernas transport till Dömitz och Wismar, under ledning af sekreteraren Hartwig, åt hvilken han nu von neuem committiret sowohl mehrgedachte cunstcammer als Bibliothek nach E. K. M:tt Reiche zu überführen — — —.²

Och samma dag heter det i bref till Erik Hanson Ulfsparre: Als wir nun zwar nicht lieberer sehen solchen als dass obgedachte sachen fürterligst angehörigen orth eingeliefert worden möchten, gleichwohl aber dergleichen nicht zu hazardieren stehet, zu mahl da man nicht wissen kan ob die See nunmehr wegen des Eises ganz rein, alss ist — an dem Herrn Obristen hiemit — unser — gesinnen, Er wolle mit überschickung mehrberührten sachen bis zu — fernerer ordre anstehen unter dessen aber zu deren überbringung — ein gut schiff fertig halten lassen — — — etc.³

Dagen förut hade han utgifvit en befallning att genast låta sakerna afgå till Sverige, men detta bref afgick aldrig, antagligen af fruktan, att det dyrbara bytet skulle förloras i den tidiga årstidens osäkerhet. Den 5 April svarar Erik Hanson från Wismar och lofvar att »gegen (Hartwigs) arrivement soll alles verfertigett sein».⁴

Väntan blef emellertid den konstälskande drottningen för lång. Strax i första veckan af April, då vårsolen började värma och hon »med denna sköna och herrliga väderleken kunde hoppas att sjön mellan Wismar och här förmodeligen snart skulle blifva reen och öpen» tillskrifver hon sin kommandant »att hijt öfverskicka dhet i Pragh eröfrade Bibliotheket, Konstkammaren och annat mehra». Wi se gärna, skrifver hon, att det som i Prag är vordet eröfradt och ståår i förwaring uti Wismar måtte vid första lägenhet fortskyndas hijt öfver, hvarför är härmed vår nådiga vilja — — — att I samma saker låte insätta på ett starkt skepp och sedan med dhet forderligste och så snart I kunne förnimme dhet kommer fram för iis» — — — hit sänder det. »Committerandes sakerna någre persohner, som därmed troligen omgåå, och icke låtha något af dem genom wahnskötsel taga skada». — — —⁵

Enligt Theatrum Europ.⁶ anlände kort före Maj månads utgång den i Prag eröfrade konstkammaren, liksom äfven biblioteket och lejonet till Stockholm: »in Welcher Sachen Ausspackung unnd Disponirung derselben an besondere Oerter man eyfferig im Werck war». Den 30 Maj befaller drottningen i skrifvelse till kammarråden att låta tillställa skepparen Molske »som hafver från Wismar hijt öfver fördt lejonet, Bibliotheket och Kunstcammararen femton Rixdaler»⁷ och den 5 Juli afgår hennes befallning på »400 Dal. Sölf. mynt för sekreteraren Johan Hartwegk, som Bibliotheket och Kunstcammararen från Pragh hijt fördt hafver».

Sommaren 1649 voro sålunda konstsamlingarne i Sverige.

¹ K. R. A. Bref till Carl Gustaf (Stegeborgssamlingen) från And. Müller, dat. Dömitz 7 Jan. 1649.

² K. R. A. Carl Gustafs conceptsamling 1649 den 15 Mars till drottningen.

³ O. a. st. Carl Gustaf till Erik Hanson Ulfsparre, 15 Mars 1649.

⁴ K. R. A. Bref till Carl Gustaf från Erik Hanson Ulfsparre, 5 April 1649.

⁵ R. Reg. 7 April 1649. Drottningen till E. Hanson Ulfsparre.

⁶ Th. VI. S. 907.

⁷ R. Reg. Den 30 Maj 1649.

Bil. Lit. H.

Inventarium oppå alle dhe Rariteter, som finnas uthi H. K. M:ts vår allernådigste Drottningss
Konstkammare deels ifrån Prag komne, deels upkiöpte och förärte. Giort Anno 1652.

— — — — —
Store och små Beläten aff koppar.

1. En stor statue af koppar, som är en qvinsperson medh tree stycken barn omkring sigh.
2. En stoor statue af koppar, som är Cupido medh een bogha i handen. (Af H. Kongl. Hög:htt.)
3. Dito af koppar, som är Mercurius och Venus.
4. Dito af koppar, som är Een mans- och qvinsperson medh een Cupido och Een hund bredewijdh sigh.
5. Dito Een qvinsperson af koppar.
6. Dito kejsar Rodolph af koppar.
7. Dito Een häst.
8. Dito een mansperson.
9. Dito een kejsare.
10. Dito Sal. Konung Gustafs statue medh foot under.
11. Dito Kongl. Mayts Dronning Christinas figur i koppar.
12. Dito Sal. Konung Gustafs Statue.
13. Dito som är een qvinsperson medh ett lijtet barn bredewijdh sigh, ståår på en svart ebenhåltz foot.
14. Dito Een mansperson
15. Dito Een qvinsperson
16. Dito een lijten statue, som är ett barn medh een skåål i handen.
17. Dito een Morian.
18. Dito een Bisp.
19. Dito een qvinsperson.
20. Dito een mansperson
21. Dito een mansperson
22. Dito een mansperson
23. Dito 2 små kopparfigurer som är Mercurius och Venus.
24. Dito Een qvinsperson af vax medh ett uhrväreck inne uthi.
25. Dito Een mansperson af koppar, som sitter på een häst af dito.
26. Ditto 3 statuer af koppar på een foot omwärfda medh ormar.
27. Dito een qvinsperson medh een lijten Cupido i handen brede wijdh sigh.
28. Dito 3 Karlars beläten dhen eena under dhen andra.
29. Dito een half statue af koppar som är hufvud och bröst.
30. Dito Een lijten häst af koppar.
31. Dito Een Centaurus af koppar som hafver een qvinsperson i fagnen.
32. Dito Een Ugla står på een swart foot.
33. Dito Een karl till häst medh een koppar foot under.
34. Dito Een lijten häst af koppar medh een swart träfoot.
35. Dito Eet halft beläte, som är hufvud och bröst.
36. Dito Een Centaurus medh een qvinsperson i fagnen.
37. Dito Ett lijtet hufvudh af koppar.
38. Dito Een qvinsperson står på een kopparfoot.
39. Dito een qvinsperson af samma facon.

40. Dito een qvinsperson som sitter på een kopparfoot och hafver een spegel i handen.
41. Dito een halff Statue af koppar.
42. Dito een lampa af koppar, som representerar een mansperson.
43. Dito Een lijten häst.
44. Dito een Centaurus, som hafver een qvins person i famnen.
45. Dito Een qvins person, som ligger i sin säng och soffer.
46. Dito een Romare medh hufvudh och bröst på een koppar foot hafvandes een casque på sigh.
47. Dito een qvins person, som ståår på een koppar foot.
48. Dito ähn een qvins person uthi samma postur.
49. Dito Eet lijtet beläte, som är ett barn.
50. Dito Een gammal manss hufvudh medh ett stort skägg på hakan.
51. Dito een lijten lampa.
52. Dito een lijten statue, som är een mans person på een koppar foot.
53. Dito een lijten mans persons statue af koppar medh een arm.
54. Dito Een lijten qvins persons statue.
55. Een lijten figur af Hercule, uthi koppar.
56. Dito Een lijten figur af een qvins person, som står på een koppar foot.
57. Dito Een figur af een qvins person medh een hund brede wijdh sigh.
58. Figuren af een oxe uthi koppar på een koppar foot.
59. Dito Een koppar figur alh förgylt som är een qvins person som står på knäå på een koppar foot.
60. Dito Een sittande qvins persons beläte på en träåfoot.
61. Dito een Engels beläte uthi koppar.
62. Dito Mercurii Statue af koppar på een svart träåfoot.
63. Dito figurer af een foglafångiare på een svart träfoot.
64. Dito figuren af een mansperson som hafver een mansperson under sigh och een qvins person i famnen.
65. Dito Een mans figur på een svart foot.
66. Dito Een manss beläte hafvandes een qvinno i famnen.
67. Dito Een man medh ett svärd i handen, dher medh han wil ihjäl sticka eene qvinno, som han hafver i famnen.
68. Dito Een Centaurus medh een qvinno i famnen.
69. Dito Een Centaurus i samma postur, ståår på een koppar foot.
70. Dito een kopparhäst på een foot af dito.
71. Dito en större häst uthan foot.
72. Dito een mans person till häst.
73. Dito een mans person, som slår ihjäl en qvins person.
74. Dito een häst och ett leijon af koppar på een foot af dito.

Bil. Lit. I.

Inventaire des raretez qui sont dans le cabinet des antiquitez de la Serenissime Reine de Suede
fait l'an 1652.

De Prague.	1.	Une grande figure de bronze, qui est une femme et trois enfans al'entour d'elle.
De Son altess Roy.	2.	Dito de bronze: Cupidon avec un arc ala main.
	3.	Dito de bronze: Mercure et Venus.
	4.	La figure d'un homme et d'une femme avec Cupidon et un chien en bronze.
	5.	Dito la figure d'une femme.
	6.	L'empereur Rodolphe en figure de bronze.
De Prague.	7.	Un cheval de bronze.
	8.	La figure d'un homme de bronze.
	9.	Dito d'un Empereur en bronze.
	10.	La figure du Roy Gustave en bronze.
	11.	La figure de Christine Royne de Suede.
	12.	Dito Roy Gustave dessus un pied.
	13.	Une figure de bronze qui est une femme avec un petit enfant aupres d'elle, portée sur un piedestal d'Ebene.
Données a la Royne	14.	La figure d'un homme
de son Altess	15.	Dito: d'une femme
Royalle.	16.	Une petite figure de bronze representant un enfant avec une tasse a la main.
	17.	Un More
	18.	Un Euesque
	19.	Une femme
De Prague.	20.	Un homme
	21.	Dito
	22.	Dito
	23.	Mercure et Venus
	24.	La figure d'une femme de cire, et du horologe dedans.
	25.	Un homme a cheval, en petite figure de bronze.
	26.	Trois figures de bronze, portées sur un piedestal et entourées de serpens.
	27.	Dito une femme tenant a la main un Cupidon aupres d'elle.
	28.	Dito trois hommes dont l'un tient l'autre sous luy.
	29.	Dito une teste et poitrine de bronze.
	30.	La figure d'un centaure tenant entre ses bras une femme.
	31.	Un hibou de bronze portee sur un piedestal noir.
	32.	Un homme a cheval de bronze porté sur un piedestal de bronze.
	33.	Un petit cheval de bronze porté sur un piedestal noir de bois.
Toutes de Prague.	34.	Une teste et la poitrine de bronze.
	35.	Un Centaure ayant entre ses bras une femme.
	36.	Une petite teste de bronze.
	37.	Une figure d'une femme, de bronze, portée sur un piedestal de bronze.
	38.	Dito une femme en mesme façon.
	39.	Une femme en figure de bronze assise sur un piedestal de bronze, et tenant un miroir a la main.

-
40. Une buste de bronze.
 41. Une lampe représentant un homme.
 42. Deux petits chevaux de bronze, separez.
-
43. Un Centaure de bronze avec une femme entre ses bras.
 44. Une femme endormie dans son lit en figure de bronze.
 45. Un Romain en buste de bronze, couvert de casque et porté sur un piedestal de bronze.
 46. Une femme en figure de bronze, portée sur un piedestal de bronze.
 47. Dito une femme en mesme posture.
 48. La figure d'un petit enfant de bronze.
 49. La teste d'un vieillard avec une grande barbe de bronze.
 50. Une petite Lampe de bronze.
- De Prague. 51. Un homme portée sur un piedestal en petite figure de bronze.
 52. Dito un homme n'ayant qu'un bras, de bronze.
 53. Une petite figure de bronze représentant une femme.
 54. Hercule en petit figure de bronze.
 55. Une femme en petite figure de bronze portée d'un piedestal de bronze.
 56. Une femme accompagnée d'un chien, en figure de bronze.
 57. Un taureau porté d'un piedestal de bronze en figure de bronze.
 58. Une figure de bronze doré, représentant une femme estant a genoux sur un piedestal de bronze.
 59. Une femme assise sur un piedestal de bois en figure de bronze.
 60. Un Ange en figure de bronze.
-
61. La figure de Mercure en bronze portée sur un piedestal noir de bois.
 62. La figure d'un veneur d'oyseaux en bronze portée sur un piedestal noir de bois.
 63. Un homme tenant un autre homme sous luy et une femme entre le bras en bronze.
 64. Un homme en bronze porté sur un piedestal noir.
 65. Un homme en bronze tenant une femme entre les bras.
- De Prague. 66. Un homme une espée a la main pour tuer une femme qu'il a entre les bras, tout en figure de bronze.
 67. Un Centaure de bronze avec une femme entre les bras.
 68. Un Centaure avec une femme entre (sic!) bras porté sur un piedestal de bronze.
 69. Un cheval de bronze porté sur un piedestal de bronze.
 70. Un cheval plus grand de bronze sans piedestal.
 71. Un homme a cheval de bronze.
 72. Une figure de bronze représentant un homme qui tue une femme.
 73. Un cheval et un lyon, de bronze, portés sur un piedestal de bronze.
-
- du Sieur Fresne. 74. Un homme accompagné d'un Cupidon porté sur un piedestal, de bronze.
-
- de la chambre 75. Un Centaure porté sur un piedestal noir de bois, tiré de la chambre de meuble.
 de Prague. 76. Un Sanglier de bronze couchant sur un piedestal noir de bois.
-

S. M. a envoyé en France la grande figure de Psyché et la donnée a M. de

Les tableaux en sculpture, en taille, en relief.

-
- De Prague. 5. Un grand tableau de bronze avec des figures, un chassis noir et de portez.
 (I det sv. ex.: 5. Een stoor tafla af koppar medh figurer på, dörrar före och een svart ram kringom.)

från Pragh.

6. Dito de bronze avec la figure de l'empereur Rodolphe et plusieurs autres, garny d'un chassis noir avec des portes.
(Sv. ex.: Ähn een tafla af koppar medh keysar Rodolphs Beläte på och åtskilliga andra figurer medh dörrar före och en svart ram.)
 7. Dito de bronze avec des figures et un chassis noir.
(Sv. ex.: Ähn en tafla af köppar med figurer på och en svart ram.)
 8. Dito de bronze avec des lion, leopards, taureaux et autres figures, enchassé d'un bord de bronze.
(Sv. ex. = 8. Ähn een koppartafla medh Leijon, Leoparder, Oxar och andra figurer på medh en kopparram kringom.)
 9. Dito de bronze avec un homme a cheval et un chassis noir.
(= Sv. ex. 9. Een tafla af dito medh en häst och en karl på och med en svart ram omkring.)
 10. Un tableau de pierre representant en bronze la figure del'Empereur Rodolphe, garny d'un chassis noir avec des portes.
(Sv. ex. = 10. En tafla af sten medh keysar Rodolphs beläte på af koppar, med brun ram och dörrar före.)
- — — — —
36. Un tableau de bronze avec des figures en graveure.
(Sv. ex. 36. En tafla af koppar med utstuckne figurer på.
- — — — —

Fait a Stockholm ce 24 Septembre 1653.

DU FRESNE.

Bil. Lit. K.

ALFABETISKT NAMNREGISTER.

A.
Ahrensdorff, s. 16.

B.
Berg, J. A., s. 13 m. fl.
Bologne, J., s. 24, 32, 35.
Brokamp, s. 2, 3, 4, 5, 6.

C.
Carl Gustaf, s. 1, 2, m. fl.
Carove, s. 3.

D.
Dahlberg, E., s. 18.
De Cussy, L., s. 2, 4.
De Feuquiére, s. 3.
De Fries, Adr., s. 9 m. fl.
De la Gardie, M. G., s. 2, 27, 57, m. fl.
Denitz, s. 3.
Dubroeuq, J., s. 35.
Du Fresne, R. T., s. 27.

E.
Edther, Chr., s. 3.

F.
Fischer, A., s. 3.
Fredrik den 2:dre, s. 10.
Fredrik den 3:dje af Holstein-Gottorp,
s. 1.
Fredrik den 3:dje, s. 14, m. fl.

G.
Gerner, H. T., s. 13.
Giellman, s. 34.
Gyllenstjerna, C., s. 4.

H.
Hartwig, J., s. 58, m. fl.
Hedvig Eleonora, s. 1, 2, m. fl.
Holdt, H., s. 15.
Holl, M., s. 2.
Horn, F., s. 19, 20.

I.
Ilg, Alb., s. 29, m. fl.

J.
Johan Adolf af Holstein-Gottorp, s. 1.

K.
Kaase, J., s. 15.
Kiöpke, J., s. 3.
Kristian den 4:de, s. 4, 9, 10, m. fl.
Kristina, Drottning, s. 2, 27.
Königsmarek, H. Chr., s. 57.

L.
Labenwolff, G., s. 21, 56.
Lamoureux, Abr. C., s. 2.
Le Nôtre, s. 4.
Lodron-Laterano, s. 35.
Lycke, K., s. 16, 18.
Lützw, C. Chr., s. 2, 20.

M.
Maria Euphrosyna, s. 2.
Meldahl, s. 13.
Meibuss, A., (Meibusch) s. 2.
Meillandt, L., s. 3.
Meyer, Gerh., s. 6.
Millich, N., s. 2, 4, 5, 6.

Müller, A., s. 58.
Müller, C., s. 34.
Müller, H. G., s. 2.

N.
Neidhardt, Chr., s. 7.
Netzel, s. 35.

O.
Oxenstierna, G., s. 17.
Oxenstierna, E. A., s. 57.

P.
Petel, G., s. 7.
Precht, B., s. 2, 4, 6.

R.
Rudolf den 2:dre, s. 9, 28.

S.
Schröder, Casp., s. 6.
Servien, s. 34.
Signiac, P., s. 2.
Silfverling, J., s. 6.
Sparre, s. 33.
Steenwinkel, H., s. 13, 19.
Stoisloff, v. W. D., s. 15, 16, m. fl.
Suther, P. N., s. 33, 35.
Sylvius, J., s. 2.

T.
Tessin, N., d. y., s. 2.
Tessin, N., d. ä., s. 35, m. fl.
Törnehjelm, K., s. 5.

U.

Ulfsparre, E. H., s. 59, m. fl.
Ulrik, Prins, s. 2.
Uttermarck, D. B., s. 20.

V.

Valery, s. 3.

Vallée, de la J., s. 18, m. fl.
Voigdt, G., s. 2.

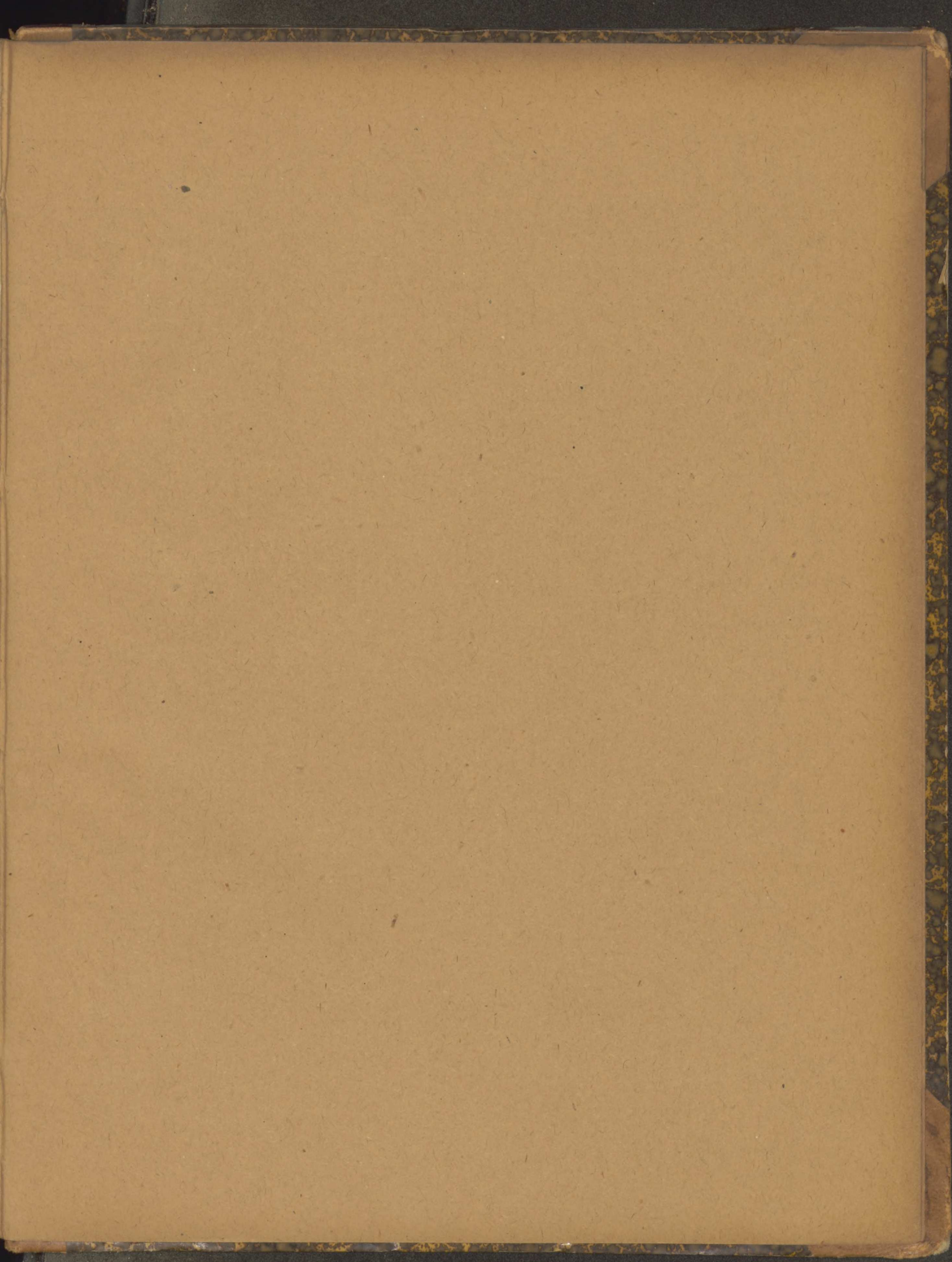
W.

Wahrendorff, s. 33.
Wallenstein, s. 9, 29, m. fl.
Westphal, J., s. 5.

Wolff, J. L., s. 13.
Wuchters, Abr., s. 2.
Wulfben, J., s. 6.
Wurzelbauer, B., s. 32.

Ö.

Östling, s. 18, m. fl.

DTV Danmarks Tekniske
Videncenter
Teknologihistorisk Samling

1B
739.51
Böt

462013

1884

300197896

